

**Управління освіти і науки
Чернігівської обласної державної адміністрації
Ніжинський обласний педагогічний ліцей
Чернігівської обласної ради**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК

**НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

ВИПУСК № 2 (23)

2023 р.

Науково-методичний збірник

Ніжин – 2023

УДК 371:378(06)
ББК 74я43
Н 34

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 17 вересня 2012 р.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради (протокол № 6 (3) від 03 листопада 2023 р.)

Засновник: Ніжинський обласний педагогічний ліцей Чернігівської обласної ради

Редакційна колегія:

Т. М. Шевчук (голова), директор Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

С. І. Карпенко (заступник голови), заступник директора з навчально-виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Т. М. Вантух, заступник директора з виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Ю. І. Бондаренко, доктор педагогічних наук, професор кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

А. М. Кайдаш, кандидат філологічних наук, доцент, учитель української мови Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Н. О. Івахно, учитель української мови та літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Л. М. Павлюк, учитель англійської мови, голова науково-методичної ради Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Видано в авторській редакції

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

- За точність викладеного матеріалу, достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.
- Матеріали друкуються в авторській редакції.
- Рукописи не рецензуються й не повертаються.
- Листування з авторами ведеться на сторінках збірника.
- При передруку матеріалів покликання на «Науково-методичний вісник Ніжинського обласного ліцею Чернігівської обласної ради» обов'язкове.

Н 34 Науково-методичний вісник Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради: [науково-методичний збірник]. 2023. Випуск № 2 (23). Ніжин: ПП Лисенко, 2023. 128 с.

Науково-методичний збірник розрахований на вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів та студентів закладів вищої освіти, а також усіх тих, хто цікавиться проблемами сучасної освіти та школи.

ББК 74я43

© Ніжинський обласний педагогічний ліцей
Чернігівської обласної ради, 2023 р.,

© Автори статей, 2023 р.

ЗМІСТ

1. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Дудка Л. Теоретико-методичні засади використання проектних технологій у контексті громадянської освіти.....	4
Івахно Н. Методична розробка уроку розвитку зв'язного мовлення в 10 класі з використанням соціокультурної теми «Українські народні символи»	12
Іващенко А. Практична підготовка до НМТ із української мови (тестові завдання).....	18
Ільченко В. Змістові аспекти теми війни в українській літературі 50-х-60-х років ХХ століття.....	26
Олійник А. ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА. КУЛЬТУРА УСНОГО ТА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ. 5-9 КЛАСИ. Навчальна програма курсу за вибором закладів загальної середньої освіти.....	33
Присівок Д. Вияви тілесності в «Неаполітанському квартеті» Елени Ферранте	62

2. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Борисенко Г. Вільні електромагнітні коливання в ідеальному контурі. Формула В. Томсона (методична розробка інтегрованого уроку з фізики та історії).....	66
Житнікова С., Топчій А. Золота підкова Львівщини (методична розробка бінарно-інтегрованого уроку з геометрії та географії для 9 класу).....	80
Мазур Н. Проектна діяльність як засіб соціального й інтелектуально-творчого саморозвитку на уроках хімії.....	85

3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТА ВИХОВНА РОБОТА

Боровик В., Руденко О. Критерії оцінювання учнів на уроках фізичної культури.....	90
Вантух Т. Квест-гра «Запобігти. Врятувати. Допомогти, або Коротко про ризики надзвичайних ситуацій»	96
Денисенко О. Методична скарбничка «22 справи на згуртування дитячого колективу».....	106
Шевчук Т. Звіт директора Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради за 2022-2023 н. р.....	114

1. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ЛАРИСА ДУДКА,

*кандидат історичних наук, доцент
кафедри політології, права та філософії
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя, учитель історії
Ніжинського обласного ліцею
Чернігівської обласної ради*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

«Те, що я чую – я забуваю.

Те, що я бачу і чую – я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу і обговорю – я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю та роблю – я набуваю знань та навичок».

Конфуцій

Сучасний стан розвитку суспільства міцно пов'язаний із процесом перегляду парадигми щодо реформування нинішньої освіти, шляхів і методів її вдосконалення, впорядкування нових педагогічних та інформаційних технологій. Особливо актуальним є питання формування культури проєктування, яка впевнено увійшла до багатьох сфер загальноосвітньої практики у вигляді проєктних технологій навчання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що проєктна технологія навчання несе в собі невичерпний потенціал у забезпеченні підготовки школярів щодо їх самоутвердження та формування власної громадянської позиції, характеризується підвищеним інтересом до проблеми використання методу проєктів в освітньому середовищі взагалі та на уроках громадянської освіти зокрема.

У контексті українського сьогодення громадянське виховання відіграє особливо важливу роль, оскільки покликане сприяти формуванню національно свідомої, відповідальної та патріотично налаштованої особистості, здатної стати на захист державного суверенітету та територіальної цілісності своєї держави. Важливу роль у цьому плані відіграють усі ланки системи освіти, але особлива роль покладається саме на громадянську освіту та виховання, де закладаються основи демократичної ментальності, формуються ідеї та поняття про права і обов'язки людини, виховується здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів іншої людини, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами.

Метою роботи є проаналізувати значення та особливості використання проєктних технологій та їх вплив на формування життєво компетентної особистості у процесі вивчення шкільного курсу громадянської освіти

Згідно з педагогічною наукою **метод проєктів** – це освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку; це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту під контролем учителя [1].

Застосування проєктів в громадянській освіті – один із шляхів виховання активної особистості, що може взяти на себе ініціативу і діяти в межах правового поля. Його переваги дають можливість формувати в учнів уміння працювати в команді, а значить набувати навичок соціальної взаємодії [7, с. 165].

У науково-педагогічній літературі досить широко представлена класифікація проєктних технологій, що залежить від віку учнів і теми: 1) за домінуючою дією (інформаційні, ігрові, дослідницькі, творчі); 2) за предметно-змістовним спрямуванням (монопроєкти і міжпредметні); 3) за тривалістю

(короткотривалі, середньотривалі та довготривалі); 4) відповідно за кількістю учасників (індивідуальні, колективні, парні та групові); 4) за характером контактів проекти поділяються на внутрішні та міжнародні [8, с. 44].

Вихід української системи на міжнародні стандарти у зв'язку зі входженням в Європейський освітній та науковий простір зумовлює необхідність поєднання науково-дослідної та навчальної діяльності школярів, що вимагає від школи оновлення змісту освіти та форм організації навчально-виховного процесу, впровадження інноваційних методів та засобів навчання школярів в систему освіти, в тому числі громадянського виховання при підготовці їх до самостійної діяльності. Саме проектні технології якнайкраще сприяють практичному втіленню цих завдань та розвиток дитини через розв'язання проблем. З огляду на це можна констатувати, що застосування сьгодні методу проектів у навчанні є не тільки дань модному напрямку освіти, а нагальною потребою того вчителя, який намагається забезпечити розвиток учня як цілісної особистості через призму вивчення шкільного курсу громадянської освіти.

Загальновідомо, що навчання демократичного громадянства відбувається не лише на уроках, а й в позаурочний час, через залучення учнів до активної суспільної діяльності. Проектна діяльність дає можливість активно діяти у мікросоціальному середовищі, здобувати практичні навички, перевірити теоретичні знання на практиці тощо [2].

Процес успішної реалізації проектів з громадянської освіти у позакласній виховній роботі передбачає об'єднання спільних зусиль учнів, батьків, вчителів, шкільної адміністрації, органів місцевого самоврядування, урядових структур, засобів масової інформації, спрямованих на вирішення важливих для громади проблем. У процесі проектної діяльності учні потребують компетентної допомоги від суб'єктів соціальної взаємодії, яка полягає у тому, щоб надати школярам необхідну пораду та різнобічну інформацію щодо шляхів вирішення певної проблеми, поділитись досвідом, сприяти налагодженню

контактів зі спеціалістами тощо. Проте, виконання основної роботи у вирішенні проблеми залишається за учнями.

Німецький педагог А. Флітнер характеризує проєктну діяльність як навчальний процес, у якому обов'язково беруть участь розум, серце і руки, тобто осмислення самостійно здобутої інформації здійснюється через призму особистого відношення до неї та оцінку результатів у кінцевому продукті [4, с. 5].

Великою перевагою проєктної діяльності є *вміння*, яких набувають учні в результаті класної та позакласної роботи з громадянської освіти, а саме: планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати; використовувати багато джерел інформації; самостійно збирати і накопичувати матеріал; аналізувати, співставляти факти, аргументувати свою думку; приймати рішення; установлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним); створювати «кінцевий продукт» – матеріальний носій проєктної діяльності (доповідь, реферат, фільм, календар, журнал, проспект, сценарій); представляти створене перед аудиторією; оцінювати себе та інших.

Таким чином проєктні технології ефективно сприяють засвоєнню демократичних цінностей та навчають школярів вирішувати проблеми демократичним шляхом через застосування нових способів людської діяльності в іншому соціокультурному середовищі.

Ця технологія дозволяє перевірити та закріпити на практиці теоретичні знання; забезпечити продуктивний зв'язок теорії та практики у процесі навчання; набути життєвого досвіду; розвивати вміння аналізувати, систематизувати, узагальнювати вивчений матеріал; здійснювати організовану пошукову, дослідницьку діяльність на підставі спільної праці учнів; навчити учнів самостійно працювати з додатковою літературою; вчити вміння самостійно працювати над творчими завданнями; підвищувати інтерес учнів до вивчення шкільного курсу «Громадянська освіта»; виховувати повагу, вміння працювати в колективі; формувати власну життєву позицію [6, с. 165, 204].

Успішна організація проектування з громадянської освіти як особливого типу інтелектуальної діяльності можлива за таких умов: наявності освітньої проблеми, достатньо складної та актуальної, щоб задовольнити навчальні запити та життєві потреби учнів; дослідницького характеру пошуку розв'язання проблеми, висунення та перевірки гіпотез, обґрунтування висновків; емоційної забарвленості навчального процесу, створення ситуації успіху (зацікавленості, подиву, бажання дослідити поставлене питання); активізації психічної діяльності учнів (мислення, увага, пам'ять, мовлення, рівень вольової активності); структурування діяльності відповідно до класичних стадій проектування; моделювання умов для виявлення учнями навчальної проблеми; самодіяльного характеру творчої активності учнів; практичного і теоретичного значення результату та готовності до застосування цього результату; широкого використання на уроках парної і групової форм організації навчальної діяльності учнів; стимулювання учнів до висунення альтернативних припущень і здогадів; підбиття підсумків проектної діяльності, щоб учні усвідомили свої успіхи і недоліки.

Технологія проектів у контексті громадянської освіти передбачає постановку певної проблеми і наступне її розкриття, з обов'язковою наявністю ідеї та гіпотези її розв'язування, чітким плануванням дій, розподілом (якщо розглядається групова робота) ролей, тобто наявністю завдань для кожного учасника за умов тісної взаємодії, відповідальності учасників проекту за свою частину роботи, регулярного обговорення проміжних кроків та результатів.

Проектна діяльність також пов'язана з навчально-дослідницькою діяльністю школярів, але за низкою ознак вона відрізняється тим, що:

- по-перше, на відміну від останньої, проектна технологія має на меті всебічне тематичне дослідження проблеми і розробку конкретного кінцевого результату;

- по-друге, головним результатом навчально-дослідницької роботи є дослідження істини, тоді як робота над проектом передбачає, перш за все, отримання практичного результату;

- по-третє, проєкт є результатом передусім колективних зусиль виконавців, тому на завершальному етапі діяльності передбачає рефлексію спільної роботи, аналіз її повноти, глибини, інформаційного забезпечення, творчого внеску кожного учасника [3, с. 29].

Отже, якщо навчально-дослідницька діяльність є індивідуальною за своєю суттю і спрямована на отримання нових знань, то метою проєктування є вихід за рамки окремого дослідження, розвиток почуття відповідальності, самодисципліни, здатностей до активної громадської участі й самоорганізації, вміння планувати свою роботу і час, бажання робити свою справу якісно, вміння представити результати своєї роботи.

Аналіз організації проєктувальної діяльності з громадянської освіти дозволяє виділити основні етапи проєктної технології: початковий, основний, завершальний. На пошуковому та аналітичному етапі, а іноді його називають початковим, важливо виробити в учнів мотивацію до дослідницької роботи, оскільки особистий інтерес учнів сприяє усвідомленому підходу до виконання проєкту в цілому.

Етап підготовки до роботи над проєктом передбачає: створення ініціативної групи, пошук чи вибір проблеми, низки питань, котрі потребують вирішення; визначення теми на предмет її необхідності, реальності здійснення, актуальності, суспільного значення; формулювання цілей та встановлення конкретних завдань; обговорення методів та засобів реалізації; збір необхідної початкової інформації; моделювання кінцевого результату; планування майбутньої діяльності; нормування робочих груп і визначення завдання для кожної; розробку критеріїв оцінювання проєкту.

Практичний етап або основний передбачає: збір та аналіз інформації, отриманої на основі спостережень, особистого досвіду; пошук оптимального способу досягнення цілі проєкту, побудова алгоритму діяльності, планування роботи; взаємодії з компетентними спеціалістами, пошук свідчень, що містяться у друкованих виданнях, архівах, Інтернеті тощо; виконання

запланованих кроків: спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент тощо.

Результати обговорюються школярами в групах, після чого виробляються ідеї, версії, варіанти вирішення проблеми. Висунуті гіпотези перевіряються, зібрані матеріали готуються до захисту. Успіх проєкту значною мірою залежить від оформлення його результатів.

Презентаційний та контрольний етап, або ці етапи ще називають заключним передбачають: аналіз результатів, формулювання висновків, їх коригування; оцінка якості проєкту: групове обговорення, «мозковий штурм», «круглий стіл»; консультації з експертами, самостійна робота учнів, консультації з керівником проєкту; узагальнення та класифікація зібраних матеріалів; подання результатів; презентація, захист проєкту [5, с. 42].

Деякі навчальні проєкти з громадянської освіти та інших предметів можуть мати більше етапів, що визначається в кожному конкретному випадку.

Варто зазначити, що під час реалізації проєкту з громадянської освіти важливе не лише створення певного кінцевого продукту, а й громадянсько-виховний результат демократичної взаємодії учнів, учителів, батьків і громади загалом у процесі його виконання.

Отже, робота над проєктом, по-перше, це практика особистісно-зорієнтованого навчання, що враховує у процесі навчання конкретного учня, його вільний вибір та особисті інтереси (тому цей учень розуміє, навіщо йому знання і де їх застосувати); по-друге, навчальне проєктування орієнтоване насамперед на самостійну роботу – індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують упродовж визначеного часу; по-третє, проєктна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих методів, прийомів, засобів.

Проєктна діяльність, насамперед, дозволяє зосередитись на розвитку особистості учня, на його здатності до самовизначення та самовдосконалення, на процесі формування у нього громадянських якостей, компетентностей та активної громадянської позиції. Така діяльність допоможе школярам

усвідомити себе повноцінними і рівноправними членами громади, відчутти свій зв'язок з суспільством, що надасть їм змогу досягнути успіху в житті та брати активну участь у вирішенні соціальних проблем своєї громади.

Список використаних джерел:

1. Бабич О. Педагогічний словник. Київ, 2005. С. 303.
2. Інформаційний бюлетень «CIVIS», видається Інститутом громадянської освіти. URL: <http://www.ukrcivnet.iatp.ua/kyiv/ua/civis.htm>.
3. Морзе Н. К. Метод навчальних проєктів Вісник програм шкільних обмінів. URL: <http://visnyk.iatp.org.ua/print;498/>
4. Налужний С. С. Метод проєктів – вивчаємо, упроваджуємо. *Директор школи*. 2008. № 45. С. 5-7.
5. Організація проєктної діяльності учнів. *Завуч (Шкільний світ)*. 2006. №19. С. 31-47.
6. Панченков А., Пометун О., Ремех Т. Навчання в дії: Як організувати підготовку до застосування інтерактивних технологій навчання: Метод. посіб. Київ: А.П.К. 2003. С. 303.
7. Педагогічні технології у безперервній професійній освіті / За заг. ред. Сисоєвої С. О. Київ, 2001. С. 44.
8. Ремех Т. Метод проєктів у громадянській освіті. *Директор школи*. 2004. № 8-10. С. 163-170.

НАТАЛІЯ ІВАХНО,

*учитель української мови та літератури
Ніжинського обласного педагогічного
лицею Чернігівської обласної ради*

**МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА УРОКУ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
В 10 КЛАСІ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТЕМИ
«УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ СИМВОЛИ»**

Мовленнєва тема уроку. Усний докладний переказ тексту художнього стилю з творчим завданням.

Соціокультурна тема уроку. Українські народні символи.

Мета уроку. *Навчальна* – повторити та поглибити знання учнів про особливості художнього стилю мовлення; підготувати учнів до усного переказу тексту художнього стилю,

Розвивальна – розвивати зв'язне мовлення, уміння переказувати текст.

Виховна – виховувати патріотизм, повагу до української народної символіки.

Тип уроку. Розвиток зв'язного мовлення.

Методи навчання. Бесіда, розповідь, інструктаж.

Засоби навчання. Рідна мова: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов. Київ: Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.; мультимедійна презентація «Українські народні символи», репродукція картини К. Білокур «Квіти в городі» (1952).

Хід уроку

I. Організація класу до роботи.

II. Повідомлення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя.

*Скільки срібла і перлів
В українських словах,
Як багато, напевне,
Можна ними сказати.*

*Де танцюють берізки,
Вчувши пісню вітрів,
Де не можна забути
Голосних солов'їв.*

*Не шукайте країни,
Де живуть королі,
Приїздіть в Україну,
В цей куточок землі,*

*Де всі запахи квітів:
І волошки, й бузку,
Де почувеш у лісі
Від зозулі «ку-ку» (Н.Івахно).*

Бесіда. Друзі, поміркуйте, а за що ви любите свою Батьківщину? У кожного з вас частинка карти нашої держави. Напишіть три речі, з якими у вас асоціюється Україна. (Написавши, учні приклеюють свої частинки у вигляді областей на загальну карту на дошку. При цьому можна, щоб учні пояснили свої думки. Більшість з того, що вони напишуть, – це народні символи України, їх варто пояснити. Таким чином акцентується увага на соціокультурній темі уроку).

III. Актуалізація опорних знань учнів.

Розповідь учителя. (з використанням презентації: на слайдах представлені ілюстрації до тих символів, значення яких пояснює вчитель).

Українські народні символи – це те, що найбільше любить і шанує наш народ. Про народні символи складають пісні й легенди, їх використовують у звичаях та обрядах, вишивають на сорочках і рушниках.

Верба, калина. Слов'яни вважали вербу символом родинного вогнища. Молодих обов'язково водили навколо куща лози. Із вербою лягали і в домовину. У нас є навіть свято – Вербна неділя. Було заведено в цей день квітки-сережки варити з кашею і їсти, а молоді гілочки – святити. Калина – символ вогню, сонця, дівочої чистоти й краси, вірності, вічної любові, материнства, символ нескореності та стійкості, українського козацтва,

незрадливої світлої пам'яті, потягу до своїх традицій, звичаїв. **Вінок** – це дівоча прикраса з живих квітів, яка захищає дівчину від напасників і лихого ока. А ще вінок на голові для здоров'я. До українського віночку дівчата вплітали до 12 різноманітних квіток. **Вишитий рушник** – національний оберег. Рушником ушановували появу немовляти в родині, одруження дітей, зустрічали рідних, гостей, виряджали в далеку дорогу батька, сина, чоловіка й коханого, проводжали людину в останній путь. Старі люди говорили: «Не лінуйся, дівонько, рушник вишивати – буде чим гостей шанувати». **Вишиванка** – традиційна українська вишита сорочка, символ здоров'я, краси, чесності, щасливої долі, родової пам'яті, порядності, любові, святковості; оберег. Першим, хто поєднав вишиванку з буденним одягом, був Іван Франко. **Хліб (хліб-сіль)** належить до особливо шановних символів українського народу. В Україні хліб-сіль на вишитому рушнику – то найвища ознака гостинності народу. **Пісня** – найцінніший духовний скарб народу, гордість і краса. З давніх-давен Україна славилася піснями, які, як найдорожча реліквія, передавалися від покоління до покоління. **Соловейко**. Саме із соловейком асоціюється пісня, співець добра і кохання, символ весни і волі, натхнення і таланту. **Лелека** – символ любові до батька-матері, сімейного благополуччя, любові до рідної землі, Батьківщини. Щасливий той двір, де є гніздо лелеки, бо він – птаха священна, приносить до оселі немовлят. **Писанка** – розписане яйце, символ Сонця, життя, безсмертя, весняного відродження, радості, віри у Воскресіння Ісуса Христа.

Робота з підручником. Сьогоднішній урок присвячений розвитку мовлення, це усний докладний переказ тексту художнього стилю. А щоб результати кожного з вас після цього уроку були позитивними, повторімо ознаки художнього стилю мовлення. Розгорніть підручники на сторінці 240 та ознайомтеся з таблицею 6.

IV. Підготовка до переказу

- Ми говорили про народні символи нашої держави, але мало згадали про квіти, які теж символізують Україну. Пропоную розглянути репродукцію

картини відомої української художниці Катерини Білокур «Квіти в городі» (1952).

Бесіда за картиною:

- Які квіти зображені на картині? Чи знаєте ви, що вони символізують? *(лілія – символ чистоти й невинності; троянда – кохання; дзвоник польовий – вдячність; мальва – краса, холодність; півонія – довголіття; ромашка – мир, ніжність, кохання; мак – символ пам'яті, плодючості).*

- Які кольори та відтінки використала художниця?

- Яке враження справила на вас картина художниці? Які емоції викликала? Що найбільше вас вражає?

Словникова робота

Цеберка – дерев'яна посудина з дужкою для носіння і зберігання води та іншої рідини; синонім – відро.

Причілок – бокова стіна будинку.

Феєрія – вистава, найчастіше казкова, з широким використанням сценічних ефектів, фантастичними декораціями, костюмами.

Одвірок – боковий або верхній брус рами дверей.

Сволок – балка, яка підтримує стелю в будівлях.

Тапчан – вид ліжка з дощок без спинок.

V. Слухання тексту переказу.

Хата-вишиванка

Хатина стоїть у яблуневому садочку, гомінкому від бджіл та солов'їв, і дивиться вікнами на чималий клопоть городу. Біля воріт стримить над колодязем дерев'яний журавель, до якого підвішено цеберку. На причілку цвітуть півники й кущиться чимало зілля, яке скоро має розпуститися загадковими квітами, тішачи феєрією барв.

Колись у цій хаті жила баба-знахарка. До неї наїжджав болящий люд із околиць близьких і далеких, наслухавшись про чародійні замовляння і цілющі бабині трави та напої. Важко сказати, скільки в цих балачках було правди, а скільки вигадки, проте в сінях та хатчині стоїть тривкий аромат сушених

квіток, листя, коріння, нагадуючи про лісові нетрі й лугові роздолля, про степи, в яких вигулюється чебрецевий вільний вітер. Та, либонь, не цим ароматом, що не вигасав, а зовсім іншими прикметами вражає глиняна хатина баби-знахарки.

Вона розмальована так, що не можна не дивуватись! Ото наче старій жінці мало було того буйноцвіття, яке росло на землі і яке вона потроху зносила додому, то запраглось бачити його на стінах і стелі, на одвірках і сволоках. А може, квіти ті, намальовані в хатині, теж мають лікарську силу і допомагають від болячок і немочей? Скажімо, татарське зілля, нечуй-вітер, котячі лапки чи барвінок?

Вся хатина обмальована фантастичними квітами, які в нашій природі й не водяться, а тільки можуть квітнути в людській уяві. Либонь, той хатній квітник увібрав у себе щось потаємне, а тому-то мальовані квіти справляють враження справжніх. Коли заходиш у хатчину, коли озирнешся зачудовано, мимоволі здається, що маєш і сам почуватися тут квіткою!

Хата-квітник, хата-вишиванка, хата-луг... Химерні метафори спадають на гадку. Мабуть, баба-знахарка жила в своїй хаті не так, як живуть усі її односельці. Вона мовби надягала свою господу на себе. Так, як надягають сорочку або кофтину. Квітчаста хата не тиснула бабу в пахвах, не була довга чи коротка, а якраз упору, не давила, а вільно облягала. Хата давала затишок, зогрівала і, можливо, складала спільно з бабою єдину живу істоту...

Дерев'яний тапчан застелений барвистим рядном. Низька стеля також розмальована квітами, в'юниться стеблами, зеленіє вибагливо гнутим листям. Квітки світяться теплою барвою пелюсток, складають якісь сузір'я, простираються шляхом, що нагадує Чумацький Шлях. Квіти неначе рухаються, тріпотять пелюстками, хмаркою кружляють кругом, і ця хмара світиться усіма кольорами веселки, барвами казкової жар-птиці...

Як гостро відчуваєш тут красу життя, і як трепетно б'ється серце! Як бентежно дзвенить кров у скронях, як хочеться озватись до тих квітів голосом солов'я і затьохкати у пташиному хорі! (За Є.Гуцалом; 395 сл.).

VI. Бесіда за змістом.

- Доведіть, що цей текст написаний у художньому стилі.
- Чи можна вважати українську хату народним символом України?

Чому?

VII. Колективне складання простого плану.

Орієнтовний план тексту:

1. Хата в яблуневому садочку.
2. Колись тут жила баба-знахарка.
3. Хатина обмальована квітами.
4. Баба-знахарка мовби надягала свою господу на себе.
5. Квіти світяться немов Чумацький Шлях.
6. Як гостро відчуваєш тут красу життя!

VIII. Повторне читання тексту переказу.

IX. Інструктаж до роботи.

- Вам потрібно усно переказати щойно прослуханий текст, а також доповнити його власним висловленням, уявивши, що ви були в гостях у баби-знахарки й бачили хату-вишиванку на власні очі. Власне висловлення не обов'язково має бути після переказу основного тексту.

X. Усний докладний переказ тексту.

XI. Підсумки уроку. Оголошення домашнього завдання.

Список використаних джерел:

1. Глазова О. Види контролю для оцінювання знань та вмінь за 12-бальною системою: 10 клас. Київ, 2001. 67 с.
2. Глазова О. Рідна мова. 10 клас: Плани-конспекти уроків. Харків: Видавництво «Ранок», 2003, 2007. 256 с.
3. Словник української мови в 11 томах // за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980.

АЛЛА ІВАЩЕНКО,

*учитель української мови Ніжинського
обласного педагогічного ліцею
Чернігівської обласної ради*

**ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ДО НМТ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ)**

1. Однаковий звук позначають букви, підкреслені в окремих словах речення

А Маленька праця краща за велике безділля.

Б З пісні слова не викидають і свого не вставляють.

В Не всі млинці ще з'їдені, не всі пісні заспівані, не всі ігри зіграні.

Г Багач їсть у вівторок краще, як бідний у Великдень.

2. Прочитайте речення (цифра позначає наступне слово).

Люта (1) ненависть (2) отамана до ворогів не була (3) помилкою: понад усе (4) керманич прагнув (5) закінчити (6)визвольну боротьбу та (7)принестити народові (8) благу звістку про (9) жаданий мир в Україні.

НЕПРАВИЛЬНО підкреслено букви на позначення наголошених голосних у всіх словах, позначених цифрами

А 1, 2, 3, 9

Б 1, 3, 4, 5

В 2, 3, 5, 6

Г 2, 3, 7, 9

3. НЕ потрібна жодна буква на місці пропуску в усіх словах рядка

А контрас..ний, совіс..ний, обласс..ний

Б випусс..ний, чесс..ний, захисс..ник

В фігурис..ці, піаніс..ці, прихвосс..ні

Г тижс..невий, проїзс..ний, доблесс..ний

4. Букву и на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка

А при..солити, при..землити, при..гарячий

Б при..спокійний, при..несений, при..мерзлий

В при..темнілий, при..ворожити, при..бережний

Г при..мружити, при..гальмувати, при..зирство

5. Прочитайте речення (цифри в дужках позначають наступне слово).

Життя біля озера було (1)цікаве/прецікаве: у (2)духмяно/п'янку повітрі напинаються глибинні струни (3)легко/крилих бджіл, над (4)гордовито/кремезними будьяками – (5)жорсткувато/басовиті зітхання джмелів, а ген – (6)біло/криле (7)летіння/мовчання метеликів з (8)жовто/гарячими вогниками на крилах.

Усі цифри на позначення слів, що пишуться через дефіс, правильно наведено в рядку

А 1, 3, 4, 5

Б 1, 2, 4, 5

В 1, 3, 5, 7

Г 1, 2, 3, 6

6. М'який знак на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка

А нен..чин, брун..ці, брин..чати

Б щиріс..ть, сяд..те, сяд..те

В л..отчик, кружал..це, Уман..щина

Г кін..чик, циган..ці, підніс..ся

7. Правил уживання великої літери та лапок дотримано в рядку

А місто Біла церква, Будинок актора

Б "Володимирський" собор, Бережанська гімназія

В Північний Полюс, Центральна Слобожанщина

Г стадіон "Спартак", Декан хімічного факультету

8. НЕМАЄ орфографічних помилок у реченні

А Довго стояв на порозі, як найбезталанніша людина, що ледве дух перевела, як віч-на-віч зустрінулася із знайомим горем та небезпекою.

Б На товстих куцях пальцях блищали важкі золоті перстні з дорогими блискучими камінцями.

В Розіслалися лани широкими килимами, ховаючи свої краї аж там, де блакитний край неба зливається з темно-зеленою далеченою.

Г Лапаті сонячники, обважнілі від насіння, зхилилися до землі.

9. Суфікс -ик- має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

А пальчик

Б історик

В возик

Г коник

Завдання 10–14 стосуються речення з пронумерованими пропусками. Відновіть початковий зміст цього речення, добираючи для кожного з

пропусків 10-14 правильний варіант з-поміж запропонованих у відповідних за номерами завданнях.

Ми, українці, 10)..... дуже стара, і свою 11)..... культуру наші пращури почали творити далеко до християнського періоду на Україні. Разом із християнством Візантія принесла нам свою культуру, але саме свою культуру, а не культуру взагалі. У нас в Україні вже була 12)..... культура, і Володимир Великий тільки 13)..... християнську культуру до своєї рідної,
10.

- А народність
- Б країна
- В нація
- Г національність

11.

- А душевну
- Б світську
- В духовну
- Г моральну

12.

- А національна
- Б всенародна
- В націоналістична
- Г етнічна

13.

- А розширив
- Б долучив
- В додав
- Г доповнив

14.

- А батьківської
- Б отчої
- В родинної
- Г родимої

15. Граматично правильне закінчення речення «Дивлячись на картини художниці, ...»

- А збагачується ваша творча уява.
- Б ви поринаєте в чарівний дивосвіт.
- В привертає увагу розмаїття кольорів.
- Г вас зацікавить творча манера майстрині.

Д перед нами постає химерний дивосвіт.

16. Пряму мову в реченні *Селяни навчали ж своїх дітей: «Не випускайте землі з рук, тримайтеся міцно за неї, бо вона єдина не зрадить ніколи»*. правильно передано непрямою в рядку

А Селяни навчали ж своїх дітей не випускати землі з рук, триматися міцно за неї, не зрадивши її ніколи.

Б Селяни навчали ж своїх дітей , тому що треба не випускати землі з рук, триматися міцно за неї, бо вона єдина не зрадить ніколи.

В Селяни навчали ж своїх дітей, щоб не випускати її з рук, триматися міцно за неї, бо вона єдина не зрадить ніколи.

Г Селяни навчали ж своїх дітей, щоб вони не випускати землі з рук, триматися міцно за неї, бо вона єдина не зрадить ніколи.

Д Селяни навчали ж своїх дітей, щоб вони не випускали землі з рук, трималися міцно за неї, бо вона єдина не зрадить ніколи.

17. Прочитайте речення (*цифра позначає попередній розділовий знак*)

Кожен батько, (1) подумав я, (2) має скласти заповідь дітям своїм та онукам, (3) правнукам і всім, (4) хто прийде у світ після них, (5) хоч, (6) може, (7) не всім нащадкам вона буде потрібна.

НЕПРАВИЛЬНО обґрунтовано вживання розділових знаків, запропоноване в рядку

А коми 1, 2 – при вставному реченні

Б кома 3 – між однорідними членами речення

В кома 4 – на межі підрядної частини складного речення

Г кома 5 – на межі сурядної частини складного речення

Д коми 6, 7 – при вставному слові

18. Прочитайте діалог.

– *Я хочу бути сильним, – якимсь сказав Славко. – Для цього мені треба багато їсти.*

– *Ти, мабуть, переплутав. Для того, щоб бути сильним, необхідно щодня робити зарядку, їсти здорову їжу, дотримуватися режиму дня, - відповів Андрій.*

– *Так всього багато треба? - здивувався Славко, - я вже не хочу бути сильним.*

– *Ні, це добре, що ти захотів бути таким,- запевнив Андрій, - я тобі допоможу.*

Останню репліку Андрія Славко має інтерпретувати для себе так:

А Андрій підтримав Славка, щоб не бути сильним.

Б Андрій підтримав Славка, щоб багато їсти.

В Славко переконав Андрія, що не потрібно бути сильним.

Г Андрій запропонував допомогу Славкові, щоб став сильним.

Д Андрій переконався, якщо багато їсти, то будеш сильним.

19. Народження Віденського _____ приховане в далекому _____ році, однак беззаперечним є те, що танець не з'явився раптово й не є витвором одного покоління, а формувався _____ довгого часу.

А вальсу, тисяча сімсот сімдесят п'ятому, протягом

Б вальса, тисяча сімсот сімдесят п'ятому, на протязі

В вальсу, тисяча семисот сімдесят п'ятому, протягом

Г вальса, тисяча сімсот сімдесят п'ятому, протягом

Д вальсу, тисяча сімсот сімдесят п'ятому, на протязі

20. _____ Іваненко надала присутнім на зборах розгорнутий аналіз діяльності господарського _____ району, акцентувала увагу на проблемних питаннях, _____ підсумки поточного року.

А Олена Іллівна, комплекса, підвела

Б Олена Ільївна, комплексу, підбила

В Олена Іллівна, комплексу, підбила

Г Олена Іллінічна, комплекса, підбила

Д Олена Іллівна, комплексу, підвела

21. Технологія приготування страв _____ відомого кухаря _____ дасть змогу зробити учнівські сніданки та обіди _____.

А за рецептами, Євгена Клопотенка, більш корисними

Б по рецептам, Євгена Клопотенко, більш корисними

В на рецепти, Євгена Клопотенко, більше кориснішими

Г за рецептами, Євгена Клопотенка, самими корисними

Д по рецептах, Євгена Клопотенка, більш кориснішими

22. Урочиста церемонія нагородження переможців та _____ I обласного конкурсу «Проба пера» відбудеться в місті _____ одинадцятого лютого _____.

А дипломантів, Києві, в чотирнадцять годин

Б дипломників, Київі, о чотирнадцятій годині

В дипломників, Києві, о другій годині

Г дипломантів, Києві, о чотирнадцятій годині
Д дипломантів, Кийові, рівно о другій

23. Дніпровський _____ шпиталь отримав обладнання на суму близько _____ тисяч гривень від української діаспори _____ Вашингтон.

- А воєнний, сімсот, штату
- Б військовий, семисот, штата
- В воєнний, семсот, штата
- Г військовий, семисот, штату
- Д військовий, сімохсот, штату

Прочитайте речення й виконайте завдання до них

□ Спочатку Око Сахари вважали давнім метеоритним кратером, але на сьогодні достовірною є інша теорія його виникнення.

○ Так, гірські породи, що залягали у формі купола, під впливом ерозії поступово «зрізались», оголюючи в результаті концентричні кола.

◇ У пустелі Сахара в західно-центральной частині Мавританії знаходиться унікальне геологічне утворення, яке завдяки своїм масштабам добре помітне навіть із космосу.

▽ Його називають Оком Сахари або структурою Ришат.

△ Це формування складається з серії концентричних кілець і має діаметр близько 50 кілометрів.

24. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А ◇ ▽ □ △ ○
- Б ◇ △ ▽ ○ □
- В ◇ ○ △ ▽ □
- Г ◇ ▽ △ □ ○
- Д ◇ △ ○ □
- ▽

25. Простими є речення, позначені

- А ◇ ○
- Б △ □
- В △ ○

Γ ▽ □

Д ▽ △

26. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

А ○

Б △

В □

Г ▽

Д ◇

27. Відокремленою обставиною ускладнене речення, позначене

А ○

Б ◇

В ▽

Г □

Д △

28. Число 50 із речення, позначеного △, правильно записано словами в рядку

А п'ятьохдесятьох

Б п'ятидесяти

В п'ятдесят

Г п'ятдесяти

Д п'ятьдесяти

29. Доберіть до кожного речення, у якому зроблено пропуск, відповідний за значенням фразеологізм

<i>Речення</i>	<i>Фразеологізм</i>
1 <i>Тимур Володимирович був хитрим, міг [...] своїх конкурентів, тому його фірма була прибутковою.</i>	А витратити порох
2 <i>Викладачі кулінарного факультету говорили своїм студентам, що важливо [...] в приготування страви.</i>	Б продавати витрішки

3 Мати не любила сидіти на лаві біля будинку та [...].	В вкласти душу
4 Під час зустрічі випускників Олені все ж таки вдалося [...] своїм однокласникам, адже нещодавно вона відкрила приватну клініку.	Г водити за носа
	Д втерти носа

30. У відповідність за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

Просте речення

1 Малий сірий шнурок у небі спочатку повзе, як гусениця, та скоро видовжується, розбивається на окремі цятки.

2 Після третіх півнів Гнат бережно відчинив хатні двері й вийшов.

3 Незважаючи на вітерець, парило й робилося душно.

4 Волноваські учні приїхали до Києва подивитися визначні пам'ятки історії та культури.

Складне речення

А Дарма що старшина заборонив співати, над табором стояв суцільний гул.

Б Місяць повис над ставом, щоб таємниці неба і землі з'єднати.

В Долом шуміло, наче бурчак у повінь котив по річці каміння і рив береги.

Г Сонце сильно нагрівало, так що земля почала парувати.

Д У рідному місті ще тихі та сонні майдани, коли до Дніпра ми зі школи йдемо на зорі.

Список використаних джерел:

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. Київ: Грамота, 2018. 208 с.

2. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. Київ: Грамота, 2019. 208 с.

3. Авраменко О. М. Українська мова та література: Довідник. Завдання в тестовій формі: І ч. / О. М. Авраменко. Київ: Грамота, 2021. 560 с.

4. Міністерство освіти і науки України: вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

ВАЛЕНТИНА ІЛЬЧЕНКО,

*студентка 2 року навчання групи СОУз
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя*

*Науковий керівник – Михальчук Н. І.,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри літератури, методики її
навчання, історії культури та
журналістики Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ ТЕМИ ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

50-Х-60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

50-ті-60-ті роки ХХ сторіччя знаменувало початок новітньої історії літератури, кіно, живопису, інших видів мистецтва. Розірвавши сталінські ідеологічні пута, митці повернулися до осмислення і відображення загальнолюдських цінностей та ідеалів, до реальної людини з її багатогранними інтересами, запитамі, зокрема, воєнна тематика не тільки продовжила привертати увагу, але й зазвучала по-іншому.

Мета статті – висвітлити зміст та тематичні обриси теми війни в українській літературі 50-х-60-х років ХХ століття.

Тема війни стала провідною в українській літературі ХХ століття для багатьох письменників, серед яких О. Довженко, Ю. Збанацький, О. Гончар, В. Близнець, Є. Гуцало, М. Стельмах, Гр. Тютюнник, П. Загребельний, а також поетів – Л. Костенко, А. Малишка, П. Тичини, М. Рильського та інших. Саме у цей час починається «новітнє українське» відродження. У літературу й мистецтво приходить блискуче, талановите покоління «шістдесятників». З Хрущовською відлигою прийшло покоління письменників, які писали «літературу окопної правди». Почали писати ті, хто пройшов війну, хто знав її і розумів. Але потужна українська цензура не давала можливостей для резонансного звучання цих текстів.

Друга світова війна – епохальне явище в історії ХХ століття. Висвітлення її тематики – виховання любові до рідної землі, до рідного народу, формування в людині патріота, громадянина, воїна-захисника Батьківщини. У дні війни літератори «крокували поруч з героями своїх майбутніх творів гарячими фронтовими шляхами, хоробро билися з ворогом, а коли потрібно було – віддавали своє життя...» [4, с. 20].

Період Другої світової війни став для українських письменників справжнім випробуванням, а в їхній творчості характерно відбилися душевні переживання та стани людини в умовах постійної смертельної загрози. Художні тексти представляють різне сприйняття воєнного досвіду, але водночас усі ці твори об'єднані спільністю екзистенційного дискурсу антимілітаристського змісту.

Специфічними рисами творів про війну в 50-х роках стали: прославлення героїзму українського народу, романтизація і частково ідеалізація рис, які оголила війна – безстрашність, патріотизм, героїзм, дружба, згуртованість. У 60-х роках змінився вектор зображення цієї теми, на перший план виступило змалювання правди про війну: причини початку війни, сталінська політика, помилки у війні, недоліки й прорахунки радянського командування.

У 1959 році виходить роман «Людина і зброя» Олеся Гончара (Олесь Гончар пішов на війну у студентському батальйоні. Це був тяжкий солдатський

досвід – він мінометником пройшов війну), що стає переломним моментом у висвітленні воєнної тематики в українській літературі.

Наступного року вийшов роман Л. Первомайського «Дикий мед». Роман Л. Первомайського – характерне явище розвитку радянського воєнно-патріотичного роману 60-х років, з властивим йому тяжінням до поетики конкретного, до заглибленого показу людини на війні, де війна постає як етап у безупинному житті суспільства, поєднаного міцними, історично сформованими внутрішніми зв'язками.

Тема війни широко висвітлена в творчому доробку П. Загребельного. Його особистий воєнний досвід та пам'ять війни спочатку розгорнулась у романах «Європа-45» (1959) і «Європа. Захід» (1961).

Зауважимо, що писались ці твори, коли П. Загребельний шукав себе у стилі. Звідси й поєднання різнорідних елементів оповіді, белетристичний виклад думок, зайва інформативність. Але була знайдена якась довірлива тональність оповіді - і романи, які ми можемо назвати пригодницькими або й трішки авантюрними, читались із захопленням. Так, жива ще була пам'ять війни, болючі рани душі не відпускали, і твори такого плану, як романи Загребельного, були потрібні вкрай. У них, як зауважив критик В. Брюгген: «У складному мереживі інтриги запліталися цікаві думки і важливі ідеї. На емоційну мову перекладалися факти історії, тлумачились і виводили їх на пізнавальність і впливовість» [1, с. 120].

Безперечними лідерами серед авторів про Другу світову є Олександр Довженко з його «Україна у вогні». Повість було написано у 1943 році, тобто у самий розпал війни. Її краще читати разом з його щоденниками 41-45 років – щоб розуміти ту драму, в якій знаходився сам письменник. Уже своїм трагедійним звучанням твір суперечив офіційній думці щодо реалій війни, а тому й викликав різко негативну оцінку Сталіна та його оточення. Автор зобразив життя простої людини на війні і в тилу, схарактеризував проблематику цінностей загальнолюдських ідеалів, які Довженко обстоює через зображення конкретних характерів. Зокрема, проливає світло не лише на

події 1941-1945 років, а й на правдиві сталінські порядки О. Довженко у кіноповісті «Україна в огні», уривки з якої вперше було надруковано у 1943 році. Автор показав, що війна – не суцільний патріотизм і героїзм, мали місце і «неприємні» факти, такі як дезертирство, мародерство, зрадництво, «свої» поліцаї і старости та ін. Не дивно, що цей твір був заборонений для друку та екранізації, а світ побачив його лише після смерті О. Довженка.

Виразником антимілітаристичних ідей того часу є Олесь Гончар з його новелістикою періоду Другої світової війни, наприклад, твір «Модри камінь» (1946 р.). На жаль, звичні для багатьох «Прапорносці» чи «Людина і зброя» – це надто заідеологізовані тексти, і вони не дають об'єктивного погляду на події війни. У новелі «Модри Камінь» автор апробував новаторський художній стиль. Визначив він його як «міфологічний реалізм» лише у 80-ті роки. Новела, сповнена народнопоетичними, міфологічними образами, зламала рамки існуючої тоді літератури. Вона стала приводом для першого сильного удару зі сторони радянської критики. У сюжеті твору зображені почуття, які виникли між радянським воїном та дівчиною-словачкою. Такі романтичні почуття ототожнювалися зі зрадою радянській владі, унеможливлювалися цензурою.

За завданням радянського керівництва було написано роман «Прапорносці» (1946-1948). Трилогія стала предметом полеміки для літературознавців на декілька десятиліть. Молода критика 80-90 років минулого століття поставила під сумнів цінність твору. Беручи до уваги лише ідеологічний складник композиції, критики знаходили у «Прапорносцях» «самовіддану любов до радянської Вітчизни, до більшовицької партії, до Сталіна» «узагальнений образ ленінізму» [8, с. 20], «новий тип громадянина, свідомого свого високого обов'язку» [5, с. 113]. Представники сучасної критики також активно дискутують про значення роману у творчій спадщині О. Гончара. Критик І. Кошелівець не заперечує його вагомості для духовної антивоєнної атмосфери нації [7, с. 122]. Досить рішуче та аргументовано спростовує думку про «суцільну оспівуваність» «Прапорносців» А. Погрібний. Головним акцентом у творі він вважає не зображення

справедливості війни як визвольної, а показ її як розтлінної, руйнівної сили (у міркуваннях про війну Черниша, Брянського, Козакова) [9, с. 4].

«Прапороносці» – роман-реквієм, це – гімн на честь полеглих. Основна проблема роману: людина на війні. У творі змальовано біль утрат. Майже кожна сім'я утратила на фронті батька чи сина, дочку чи матір, а багато з них шкандибали на милицях. Автор писав, що він хотів поєднати високий дух романтики з тяжкою солдатською героїкою.

Письменники того періоду бажали розповісти про пережите і навіки закарбоване в серці. Проте майстри слова не могли вільно висловити власні думки, ідеї, переживання. Усе тому, що українська література мала орієнтуватися на соціалістичний реалізм як на «єдино правильний» метод. Митці ставали безвідмовними «гвинтиками» тоталітарної машини, а «мистецтво перетворювалося з матеріалу для роздумів та естетичного переживання в агітплакат з однобоко трактованою та максимально спрощеною тематикою» [3, с. 187]. Заборонено було висвітлювати правду війни, зокрема, що мільйони людей не повернулися з фронтів, багато стали інвалідами. Усе лежало в руїнах, в усьому відчувалася нестача – хліба, палива, транспорту, шкіл і підручників. На західних землях точилася національно-визвольна війна, яка також принесла великі людські жертви, а всередині країни посилювався ідеологічний прес [3, с. 102]. Окрім того, українське письменство було абсолютно ізольованим від світових художніх тенденцій. В українській літературі цього періоду головною стає тема Батьківщини, проте висвітлена вона була, безумовно, у дусі тогочасної тоталітарної ідеології. Письменники були поставлені в умови «необхідності повного і безумовного «обслуговування» державно-партійних інтересів» [6, с. 206]. Такі літературні твори здебільшого висвітлювали перебіг чи масштабність бойових подій, яскраві зовнішні вияви героїзму, оминаючи моральну основу. І все ж у роки війни українцями було створено такі твори, як «Похорони друга» П. Тичини, «Слово про рідну матір», «Мандрівка в молодість» М. Рильського, поетичний

цикл «Україно моя!», «Прометей» А. Малишка, у яких автори не побоялися висловити національно-патріотичні почуття, згадували про свої духовні витoki.

Якісні зміни у всій радянській прозі кінця 50-х років дають підстави дослідникам говорити про новий етап, так звану «другу хвилю» художнього осмислення воєнної дійсності. Цей етап характеризується «поглибленням психологізму, соціального аналізу, пильною увагою до реалій воєнного побуту, до сміливих подробиць, до «правди факту» [3, с. 208]. У творах О. Гончара, Л. Первомайського, Г. Тютюнника, В. Козаченка, О. Довженка, окрім панорами військових дій, «війна зображена крізь погляд солдатського окопу» [2, с. 209]. Тут солдати та керівники є не лише уособленням жертвності, героїзму, здатності до боротьби, а носіями сильного людського духу.

Парадно-показова сторона війни відходить на другий план, натомість твори наповнені роздумами про причини поразок і втрат, про резерви міцності, стійкості народної душі. Різнобічне осмислення долі людини на війни, глибоке проникнення у внутрішній світ людини, щирість передачі авторських почуттів значною мірою започаткував О. Гончар на рубежі 60-х років у своєму романі «Людина і зброя». Присвячений першим рокам війни, твір розкриває складний болючий процес перетворення мирних людей у воїнів, усвідомлення необхідності вбивати, зародження ненависті до ворога, від якого вони захищають і майбутнє, і світле своє минуле, і всю людську цивілізацію. У романі висвітлено широке коло морально-філософських проблем, серед яких дослідниця Віра Агеєва виділяє такі: «осмислення героїзму перш за все як духовної, моральної якості людини, дослідження умов формування, джерел героїчного характеру, спадкоємності революційних традицій, загострення уваги на проблемі довіри до людини, заперечення хворобливої підозрливості, зневаги до неї» [3, с. 213]. Олесь Гончар зумів збагатити художню палітру, додати романтичність та ліризм, які загалом протипоказані воєнній темі. Загалом, з кожним десятиліттям різнобічніше трактувалося поняття героїчного характеру, критерії подвигу, розширювалися тематичні кола воєнної прози.

Особистий воєнний досвід авторів, введений у матеріали творів у 60-х роках, зробив воєнну прозу проникливішою, дозволив дослідити взаємозв'язки особистості та суспільства, людини та життєвих обставин. Такі зміни у художньому осмисленні воєнної теми стали поштовхом до розвитку у наступні роки соціально-психологічного, соціально-побутового романів про війну. Підсумовуючи, можемо сказати, що у воєнній прозі здебільшого визначають два етапи, дві хвили, розділяючи їх кінцем 50-х років. 40-ві роки позначилися жорстким ідеологічним тиском на літературу. У центрі уваги творів, написаних за соцреалістичними догмами, – зображення, а не враження, штучна романтизація, поверховий схематизм, декларативність, радісне уславлення перемоги. У перші повоєнні роки митці зазнавали всебічних утисків та критики, їх звинувачували в «українському буржуазному націоналізмі» та «космополітизмі». Письменники постали перед необхідністю обирати між традиційно-ціннісним та офіційно-державним началом у своїй творчості. Натомість 60-ті роки розширили межі художньої правди у воєнній темі, відкрили не прикрашено жорстокі картини війни. Поглиблений інтерес до внутрішнього світу людини, розширення проблематики, гуманістичні тенденції – головне, що відзначало воєнну прозу цього періоду. На зміну зображень панорам військових баталій прийшло філософське осмислення народного подвигу, возвеличення пересічних постатей війни. Письменники почали писати не про війну, а про людину на війні, писати не історію війни, а історію почуттів.

Список використаних джерел:

1. Брюгген В. Звичайний хліб мистецтва: літературно-критичні статті. Київ: Рад. письменник, 1969. 250 с.
2. Гоян Я. Зустрічі з молоддю // У кн. «Про Олесь Гончара»: нариси, статті, листи, есе, дослідження (Упорядник В. К. Коваль). Київ: Рад. Письменник, 1998. С. 315-327.
3. Діалектика художнього пошуку: Літературний процес 60-80-х років. Київ: Наук. думка, 1989. 320 с.

4. Дяченко О. С. Подвиг народу: Літературно-критичний нарис. Київ: Дніпро, 1984. 248 с.
5. Зборовська Н. Феномен Олеся Гончара як методологічна проблема. Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту): Зб. наук, праць. Вип. 4. Д.: РВВДНУ, 2004. С. 28-34.
6. Історія української літератури. У 2-х т. / За ред. В. Дончика. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1988. 742 с.
7. Кошелівець І. Можна одверто?. Сучасність. 1997. № 10. С. 112-122.
8. Олесь Гончар – сумління України, любов пречиста, пісня і зоря...: інформаційно-методичні матеріали до 100-ї річниці від дня народження О. Гончара / автор-укладач Н. Фенько; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олеся Гончара. Полтава, 2018. 28 с.
9. Погрібний А. Олесь Гончар: початок пожиттєвого випробування. Дивослово. 1998. № 4. С. 2-6.

АЛЛА ОЛІЙНИК,

кандидат педагогічних наук, вчитель вищої категорії, вчитель-методист, учитель української мови та літератури Київської гімназії східних мов № 1.

ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА.

КУЛЬТУРА УСНОГО ТА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ. 5-9 КЛАСИ

Навчальна програма курсу за вибором

закладів загальної середньої освіти

*Схвалено до використання в освітньому процесі
Рішення експертної комісії з української мови
Міністерства освіти і науки України
Протокол №3 від 19.08.2022 р.*

Зареєстровано у каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 3.0378 – 2022

Рецензент: **Горошкіна Олена Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Пояснювальна записка

Мова – виняткове соціальне явище, важливий засіб формування особистості. Навчити здобувачів освіти правильно й комунікативно доречно використовувати багатства української мови – основне завдання вчителя-словесника. Сьогодні гостро стоять питання, пов'язані з формуванням ефективних мовленнєвих дій учнів. Українці важливо навчити їх працювати з інформацією, розуміти текст (художнього твору, підручника, документа, допису в соцмережах тощо), усне мовлення (учителя, коментатора, політика, науковця та ін.). Упродовж шкільного навчання необхідно навчити дітей публічного виступу, дискусійного типу мовлення, коректної участі в діалогах, тобто володіти мовою як засобом пізнання й спілкування. У суспільстві вже сформоване переконання, що добре знання державної мови – важливий критерій професіоналізму. Найкращим рекомендаційним критерієм оцінювання особистості в її громадській діяльності є професійне володіння культурою усного й писемного ділового мовлення.

Культура ділового мовлення здобувача освіти передбачає сформовані вміння комунікативно доцільно застосовувати мовні засоби в різноманітних комунікативних ситуаціях, уникати найпоширеніших помилок, тобто залежить від рівня володіння системою мовних та мовленнєвих норм. Важливими критеріями вдосконалення знань з ділової української мови є опанування ключовими поняттями, як-от, мовна норма, діловий мовленнєвий етикет, ділова етика, вербальні та невербальні засоби спілкування.

Основна *мета* курсу за вибором – ознайомити здобувачів освіти з особливостями ділового мовлення, сформувати в них ціннісне ставлення до української мови, здатність до ефективного усного та писемного ділового спілкування.

Основні завдання курсу:

- виховувати шанобливе ставлення, повагу до української літературної мови.
- формувати потребу застосовувати знання з усіх розділів науки про мову,
- забезпечити оволодіння нормами української літературної мови;
- збагачувати знання учнів про стилі мовлення, усну та письмову форми мовлення;
- сформувати вміння здійснювати інформаційний пошук, аналізувати інформацію, оцінювати її вірогідність, повноту та можливості її використання;
- формувати вміння і навички складання, написання та оформлення текстів різних жанрів;
- володіти тактиками та стратегіями спілкування, способами комунікативної поведінки;
- розвивати високі моральні якості;
- удосконалювати і розвивати інтелектуальні й культурні якості здобувачів освіти;
- формувати лідерські якості;
- формувати здатність до раціональної критики та самокритики, конструктивної реакції на зауваження;

Курс за вибором розраховано на викладання у 5-9 класах упродовж навчального року (35 год, 1 заняття на тиждень).

Примітка 1. Учитель має право змінити послідовність вивчення тем і кількість годин для вивчення кожної теми. Оцінювання відбуватиметься з урахуванням методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (затверджено наказом МОН №289 від 01 квітня 2022 року) [4].

Примітка 2. Програма курсу за вибором «Ділова українська мова. Культура усного та писемного мовлення» (5-6 кл.) орієнтована на Модельну навчальну програму «Українська мова для закладів загальної середньої освіти» Голуб Н.Б., Горошкіної О.М.[2]

Програма курсу за вибором «Ділова українська мова. Культура усного та писемного мовлення» (7-9 кл.) орієнтована на Програму для загальноосвітніх навчальних закладів.

Українська мова 5-9 класи / кол. авторів Г.Т. Шелехова, М.І.Пентилюк, В.І. Новосьолова та ін. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013 [15].

Го-ди-ни	Дата проведення заняття	Зміст матеріалу програми	Формувальний компонент освітніх досягнень учнів	Очікувані результати освітніх досягнень учнів
2		Вступ. Значення мови і мовлення в житті людини. Мова і держава. Функції мови. Правила спілкування в громадських місцях. Офіційне й неофіційне ділове спілкування. Правила офіційного спілкування.	<i>Усвідомлювати</i> значення мови і мовлення в житті людини. <i>Обговорювати</i> важливість вивчення мови кожним українцем. <i>Формувати</i> уміння висловлювати власну думку, обґрунтовувати власне судження. <i>Зіставляти</i> мовні факти. <i>Аналізувати</i> нову інформацію. <i>Узагальнювати</i> вивчене про мову та мовлення, офіційне та неофіційне спілкування.	<i>Усвідомлювати</i> значення мови і мовлення, зокрема ділового, в житті людини; <i>наводити приклади</i> з життя, літературних творів та творів з елементами ділового мовлення для підтвердження своєї думки. <i>Трансформувати</i> текстову інформацію про мову в графічну тощо (<i>створення колажу, карти пам'яті, моделі, малюнка</i>). <i>Обґрунтовувати</i> функції української мови, <i>Моделювати</i> різноманітні ситуації спілкування, складати правила спілкування в громадських місцях, аналізувати мовленнєву поведінку людей, у тому числі літературних персонажів.
30		Усне та писемне мовлення як частина ділового спілкування. Вербальні та невербальні засоби спілкування. Проведення бесіди з елементами ділового спілкування на одну із запропонованих тем. Типи мовлення. Редагування словосполучень. Редагування речень	<i>Визначати</i> цілі спілкування; новизну й актуальність інформації; головну й другорядну інформацію в тексті. <i>Формувати</i> уміння редагувати словосполучення, речення, тексти. <i>Робити</i> висновки на основі аналізу тексту. <i>Складати</i> висловлення, обґрунтовуючи власну думку.	<i>Тлумачити</i> поняття ділового спілкування та культура мовлення; визначати особливості усної та письмової форм ділового спілкування. <i>Помічати</i> і виправляти недоліки у власному мовленні та мовленні інших. <i>Використовувати</i> формули мовленнєвого етикету,

		<p>різних типів. Текст. Основна думка. Тема, мікротема. Поділ тексту на абзаци. Ключові слова. Стилі мовлення. Редагування текстів різних стилів. Поняття мовленнєвого етикету. Мовленнєвий етикет. Спілкування в інтернеті, вайбері, телеграмі. Написання смс-повідомлення. Вимоги до написання смс. Складання пам'ятки «Культура онлайн спілкування». Усне повідомлення про користь та шкоду спілкування в інтернеті (<i>презентації, схеми, відеоповідомлення</i> тощо). Усний відгук про висловлення однокласників/однокласниць. Обігрування ситуацій з використанням різних жанрів мовлення (комплімент, лестощі, похвала, запрошення, подяка, привітання, вибачення тощо). Складання висловлення на одну із запропонованих учителем тем за поданим початком (<i>подяка за допомогу; привітання зі святом; вибачення за тимчасові незручності</i> тощо). Словесне малювання «Я намалюю мрію». Складання розповіді за малюнком, що містить елементи ділового спілкування (<i>візит до</i></p>	<p><i>Добирати</i> слова і скласти їх у репліки відповідно до запропонованої ситуації. <i>Правильно</i> інтонувати репліки, речення та тексти відповідно до орфоепічний норм, інтонації, темпу, тембру голосу, робити паузи. <i>Демонструвати</i> різні види слухання. <i>Уникати</i> двозначності у висловленні прохання, клянчення, умовляння, благання. <i>Створювати</i> презентації, схеми, плани, відеоповідомлення тощо; усні та письмові висловлення, есе визначених типів та стилів мовлення, згідно поставлених цілей та спираючись на власний життєвий досвід здобувачів освіти.</p>	<p>зокрема ділового. <i>Уміти</i> користуватися вербальними та невербальними засобами ділового спілкування. <i>Називати</i> істотні ознаки тексту, зокрема ділового. <i>Виділяти</i> в тексті абзаци, мікротеми. <i>Визначати</i> типи мовлення (розповідь, опис, роздум). <i>Помічати</i> і виправляти недоліки у власному мовленні, зокрема діловому. <i>Визначати</i> стилі мовлення (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний). <i>Виділяти</i> в тексті мовні засоби зв'язку, тему й основну думку, аналізувати текст, що містить нову інформацію. <i>Визначати</i> ключові слова тексту. <i>Знати</i> поняття ділового етикету. <i>Редагувати</i> помилки в словосполученні, реченні та тексті. <i>Обґрунтовувати</i> доречність правки. <i>Помічати</i> і виправляти недоліки в усному та писемному діловому мовленні. <i>Знати</i> правила оформлення доповіді, оголошення/реклами, листа; ознаки побудови висловлення. <i>Розпізнавати</i> поняття «лист», «адреса». <i>Визначати</i> жанр лист.</p>
--	--	---	---	--

	<p><i>лікаря, покупка в магазині, обговорення підготовки до свята тощо).</i></p> <p>Складання есе «Як побороти страх чистого аркуша».</p> <p>Складання розповіді про роль ділового мовлення в сучасному житті.</p> <p>Написання пам'ятки про шкоду суржику у мовленні, зокрема діловому; як уникнути повторення слів (тавтології).</p> <p>Моделювання ситуацій офіційного й неофіційного спілкування (участь у конкурсі, знайомство з новим класом, самопрезентація в таборі відпочинку тощо. Написання довідки.</p> <p>Обігрування ситуації щодо створення оголошення, зокрема онлайн, реклами.</p> <p>Створення мовленнєвих ситуацій що передбачають написання листа, зокрема електронного, та адреси (<i>особисте та ділове листування</i>).</p> <p>Телефонний мовний етикет (<i>створення привітання, запрошення, вибачення тощо</i>).</p> <p>Складання діалогів, відповідно до запропонованої ситуації спілкування з елементами дискусії (<i>дидактичні ігри з елементами ділового мовлення, смс-повідомлення ділового</i></p>	<p><i>Уміти</i> оформлювати лист, підписувати адресу. <i>Оцінювати</i> задум та власне оформлення листа, що містить елементи ділового спілкування. <i>Уміти</i> скласти власні висловлення, есе, розповіді, створювати словесне малювання, толерантно обстоювати власну думку під час дискусії, дотримуючись базових норм етикету. <i>Дотримуватися</i> вимог ділового стилю під час складання пам'ятки. <i>Знаходити і виправляти</i> недоліки та помилки в змісті й мовному оформленні пам'ятки.</p> <p><i>Визначати</i> правила спілкування.</p> <p><i>Розпізнавати</i> діалог, монологічну та діалогічну форми мовлення. <i>Скласти</i> та <i>розігрувати</i> діалоги, що містять елементи ділової бесіди.</p> <p><i>Розпізнавати</i> діалог, діалогічну форму мовлення. <i>Уміти</i> скласти діалог відповідно до запропонованої ситуації, у тому числі діалог-телефонну розмову з елементами ділової бесіди.</p> <p><i>Виразно читати</i> та <i>розігрувати</i> діалоги.</p> <p><i>Знати</i> поняття «телефонний мовний етикет» (Як зробити так, щоб тебе</p>
--	---	---

		<p><i>стилю, спілкування у чаті з елементами ділового мовлення тощо).</i></p> <p>Ділове спілкування з однокласниками (створення ігрових ситуацій спілкування).</p> <p>Онлайн/офлайн дискусія, що містить елементи ділової дипломатичної бесіди («Для чого потрібно вчитись», «Чи завжди у спілкуванні потрібно говорити правду?», «Що означає дорожити мовою» тощо).</p> <p>Конкурс на кращого декламатора текстів різних стилів «Слово – естетичний путівник».</p> <p>Редагування текстів відповідно до вимог орфоєпії.</p> <p>Складання есе «Культура мовлення – ознака вихованості».</p>		<p>слухали). <i>Сприймати та аналізувати</i> висловлення інших здобувачів освіти. <i>Складати</i> первинне уявлення про зміст почутого. <i>Оцінювати</i> зміст та виразність мовного оформлення діалогу.</p> <p><i>Виразно читати</i> вголос/обігрувати діалоги.</p> <p><i>Пояснювати</i> лексичне значення слів. <i>Виправляти</i> лексичні помилки (замінювати в тексті лексичні одиниці, виявляти й аналізувати певні лексичні одиниці, складати й оформляти власне висловлення згідно з усталеними лексичними нормами).</p> <p><i>Обґрунтовувати</i> доречність правки. <i>Помічати і виправляти</i> недоліки в текстах різної жанрово-стильової належності.</p> <p><i>Витлумачувати</i> поняття <i>культура мовлення</i> та <i>культура ділового мовлення</i>.</p> <p><i>Складати</i> первинне уявлення про зміст почутого (вербальні та невербальні засоби комунікації).</p> <p><i>Оцінювати</i> зміст та виразність мовного оформлення діалогу, виправляти помилки, аналізувати порушення милозвучності в текстах різних стилів.</p>
3		Повторення вивченого	<i>Узагальнювати</i> вивчене	<i>Усвідомлено</i>

		в 5 класі.	протягом року; <i>формувати</i> висновки відповідно до поставлених завдань.	послугуватись набутими знаннями; <i>створювати</i> власні висловлення, міркування, медіапродукти, будувати діалоги; толерантно доводити власну позицію.
6 клас				
1		Краса і багатство української мови. Мова і мовлення. Види мовленнєвої діяльності. Поняття ділового мовленнєвого етикету.	<i>Формувати</i> повагу до рідної мови, пошану до країни. <i>Визначати</i> роль мови у формуванні ідентичності нації, у житті людини і суспільства. <i>Уміння</i> розрізняти поняття <i>мова і мовлення</i> . <i>Виразно читати</i> речення і тексти майстрів художнього слова. <i>Визначати</i> поняття ділового мовленнєвого етикету.	<i>Розпізнавати</i> такі поняття, як мовлення, зокрема ділове мовлення; види мовленнєвої діяльності; діловий мовленнєвий етикет. <i>Уміти</i> читати речення та тексти різних стилів мовлення, дотримуючись правил орфоєпії. <i>Розуміти</i> висловлення інших людей або звукозаписи з одного прослуховування та <i>складати</i> первинне уявлення про зміст почутого тексту ділового стилю. <i>Визначати</i> адресата і мету ділового спілкування. <i>Виділяти і запам'ятовувати</i> у прочитаному головне, тему й основну думку, головне і деталі.
2		<i>Повторення.</i> Слово, словосполучення та речення як головні складники в побудові реплік діалогу та тексту. Роль звертань та вставних слів у побудові діалогів. Текст. Тема, мікротема, ключові слова. Поняття «культура ділового мовлення»; «мовленнєвий етикет».	<i>Формувати</i> уміння визначати відмінності між поняттям <i>слово</i> – <i>словосполучення</i> – <i>речення</i> . <i>Визначати</i> у тексті тему, мікротему, ключові слова. <i>Уміння</i> граматично правильно вживати звертання та вставні слова у побудові діалогів. <i>Збагачувати</i> власний активний словник поняттями <i>культура ділового мовлення</i> ;	<i>Розрізняти</i> поняття слово, словосполучення та речення. <i>Утворювати</i> словосполучення зв'язком керування; будувати прості й складні речення. <i>Ставити</i> і <i>обґрунтовувати</i> розділові знаки в кінці речень. <i>Графічно</i> відтворювати опрацьований матеріал (складати

			<i>мовленнєвий етикет.</i>	карти пам'яті, схеми, моделі тощо). <i>Використовувати</i> вивчені мовні засоби зв'язку між реченнями в тексті. <i>Називати</i> істотні ознаки тексту. <i>Виділяти</i> в тексті тему, мікротеми, абзаци, ключові слова.
29		Текст, його основні ознаки та структурні особливості. Ділове спілкування («живе» та віртуальне спілкування). Складання есе «Як уберегтись від неправдивої інформації». Створення діалогу «Друзі реальні та віртуальні». Читання та інсценізація діалогів з використанням мовленнєвих жанрів (привітання, прощання, комплімент, вибачення, подяка тощо). Стилі мовлення. Офіційно-діловий стиль. Оголошення, (електронне оголошення, створення презентації «Дошка оголошень»). Мовні жанри офіційно-ділового стилю. План роботи, його роль у плануванні дня, справ на тиждень тощо. Створення повідомлення (офіційне та неофіційне спілкування) за презентацією «Інноваційні технології в житті школяра», використовуючи власне українські та запозичені	<i>Формувати</i> уміння творчо використовувати мовні засоби; власну думку. <i>Конструктивно взаємодіяти</i> в процесі редагування текстів. <i>Збагачувати</i> словниковий запас завдяки роботі зі словниками, медійними засобами. <i>Втілювати бажання</i> створювати власні висловлення згідно з усталеними лексичними нормами. <i>Формувати</i> комунікативні вміння. <i>Удосконалювати</i> писемні навички. <i>Формувати</i> уміння досліджувати фразеологічні одиниці; доцільно вживати їх у різних стилях мовлення. <i>Визначати</i> відмінності між кліше та власне українськими фразеологізмами. <i>Визначати</i> роль фразеологізмів у мові та мовленні. <i>Формувати</i> уміння передавати інформацію за допомогою схем, медіапродуктів, і вербальних і невербальних засобів спілкування тощо.	<i>Знати</i> основні ознаки тексту, характеризувати типи мовлення. <i>Визначати</i> їх структурні особливості. <i>Вирізняти</i> ділове спілкування. <i>Вибирати</i> відповідно до умов стиль спілкування. <i>Використовувати</i> вивчені мовні засоби зв'язку між реченнями в тексті. <i>Називати</i> істотні ознаки тексту. <i>Виділяти</i> в тексті абзаци, мікротеми. <i>Помічати і виправляти</i> недоліки у побудові ділового мовлення. <i>Оцінювати</i> значення діалогів у вдосконаленні культури ділового мовлення. <i>Характеризувати</i> ознаки офіційно-ділового стилю. <i>Знати</i> правила написання й оформлення оголошення. <i>Уміти</i> писати оголошення як діловий документ. <i>Вирізняти</i> мовні жанри офіційно-ділового стилю. <i>Знати</i> правила написання й

		<p>слова. Створення ігрових ситуацій «Фразеологізми у моєму житті»: джерела українських фразеологізмів; фразеологізми текстів ділового стилю (кліше). Створення учнями словничка фразеологізмів, якими вони та їхні рідні найчастіше користуються в житті. Редагування речень з фразеологізмами/кліше. Складання власного висловлення за поданим початком. Публічний виступ як компонент ділового спілкування. Моделювання графічного зображення «Мої обов'язки в школі» та складання розповіді за цим зображенням з елементами офіційно-ділового стилю. Редагування речень/текстів ділового стилю із вживанням великої літери. Редагування речень зі звертаннями. Виправлення граматичних помилок у вживанні іменників. Створення ігрових ситуацій для ділового спілкування в чаті, інстаграмі, телеграмі (культура ділового мовлення), використовуючи іменники та прикметники як текстотвірний засіб. Створення діалогу з елементами ділової</p>		<p>оформлення плану роботи. <i>Уміти</i> складати план роботи. <i>Складати</i> власні висловлення за презентацією з елементами ділового спілкування, вживаючи власне українські та запозичені слова. <i>Помічати</i> і <i>виправляти</i> недоліки у побудові текстів. Наводити приклади фразеологізмів; <i>розуміти</i> та <i>пояснювати</i> значення фразеологізмів; <i>критично оцінювати</i> вживання фразеологізмів у літературних творах та «живому» мовленні; <i>виражати</i> власну думку щодо змісту прослуханого тексту, <i>обґрунтовувати</i> доцільність вживання фразеологізмів; <i>визначати</i> фразеологізми (кліше) в реченнях і текстах офіційно-ділового стилю; <i>використовувати</i> доречно фразеологізми в діловому мовленні; <i>добирати</i> фразеологічні синоніми та антоніми; <i>виконувати</i> вправи, що передбачають використання фразеологічного словника. <i>Складати</i> власне висловлення за поданим початком із використанням</p>
--	--	--	--	--

		<p>бесіди «Підготовка до математичного конкурсу», використовуючи числівники.</p> <p>Редагування речень/текстів ділового стилю із вживанням числівників.</p> <p>Складання есе «Помилка – це друг чи ворог? Чи потрібно боятись помилок?»</p> <p>Телефонна розмова з використанням етикетних конструкцій.</p> <p>Редагування речень/текстів ділового стилю із вживанням займенників.</p> <p>Складання діалогу відповідно до запропонованої ситуації спілкування з елементами ділової бесіди, використовуючи займенники (спілкування в чаті).</p> <p>Створення онлайн/офлайн дискусії «Чи актуальним для сучасної людини є питання інформаційної грамотності?», використовуючи займенники.</p> <p>Ділове спілкування з однокласниками (створення ігрових ситуацій спілкування)</p> <p>Телефонний мовленнєвий етикет (розмова по відеозв'язку з використанням вербальних та невербальних засобів ділового мовлення).</p> <p>Лінгвістичне висловлення про культуру ділового письма (створення проєктів, презентацій,</p>	<p>складних та складноскорочених слів. <i>Засвоїти</i> складні випадки слововживання.</p> <p><i>Помічати</i> і виправляти недоліки у побудові текстів з елементами ділового спілкування.</p> <p><i>Правильно писати</i> іменники з вивченими орфограмами, чоловічі та жіночі імена по батькові, прізвища, географічні назви, складні іменники в текстах ділового стилю (редагування речень/текстів, створення висловлень).</p> <p><i>Знаходити</i> і виправляти орфографічні помилки на вивчені правила у текстах з елементами ділового мовлення (пошук проблемних ситуацій, спричиненим неправильним написанням іменників). <i>Помічати</i> і виправляти граматичні помилки у вживанні іменників.</p> <p><i>Розвивати</i> культуру усного та писемного ділового мовлення (доцільне використання як прикметників як текстотворчого засобу).</p> <p><i>Знаходити</i> числівники в тексті ділового стилю й визначати їхні граматичні ознаки. <i>Правильно</i></p>
--	--	---	---

		<p>аудіо- та відеоповідомлень тощо).</p>	<p>утворювати і вживати відмінкові форми числівників, поєднувати числівники з іменниками в текстах офіційно-ділового стилю (складання висловлень). <i>Аналізувати</i> тексти офіційно-ділового стилю щодо стилістичної ролі в них числівників. <i>Знаходити</i> і виправляти орфографічні помилки в написанні числівників, займенників (редагування речень/текстів); <i>пояснювати</i> написання числівників та займенників; <i>правильно вимовляти</i> числівники та займенники в усіх відмінках у текстах офіційно-ділового стилю. <i>Правильно поєднувати</i> займенники з прийменниками. <i>Складати</i> зв'язну ділову розповідь, використовуючи ключові слова і словосполучення. <i>Створювати</i> телефонні розмови, діалоги, твори-розповіді, роздуми з використанням виражальних можливостей займенника для розкриття теми висловлення з елементами ділового</p>
--	--	--	--

				<p>мовлення. <i>Визначати</i> поняття культура мовлення та культура ділового мовлення. <i>Визначати</i> поняття культури усного ділового літературного мовлення. <i>Удосконалювати</i> володіння мовними нормами. <i>Володіти</i> невербальними засобами комунікації (міміка, жести, сила голосу). <i>Використовувати</i> логічний наголос для виділення у вимові смислового навантаження у текстах офіційно-ділового стилю. <i>Визначати</i> поняття культури усного ділового літературного мовлення. <i>Удосконалювати</i> володіння мовними нормами. <i>Володіти</i> невербальними засобами комунікації (міміка, жести, сила голосу). <i>Складати</i> лінгвістичне висловлення про культуру ділового письма. <i>Доречно</i> використовувати у лінгвістичному висловленні іменники, прикметники, числівники, займенники. <i>Оцінювати</i> зміст та виразність мовного оформлення лінгвістичного висловлення.</p>
--	--	--	--	--

3		Узагальнення вивченого в 6 класі	<i>Узагальнювати</i> вивчене протягом року; <i>формувати</i> висновки відповідно до поставлених завдань.	<i>Створювати</i> власні висловлення, брати участь у дискусії; редагувати речення і тексти офіційно-ділового стилю; аналізувати відповіді учасників освітнього процесу.
7 клас				
1		Мова – скарбниця духовності народу. Літературна норма української мови. Поняття ділового етикету та його елементи. Історія створення документів (проект, презентація).	<i>Усвідомлювати</i> значення мови в духовному житті народу. <i>Формувати</i> уявлення про літературну мову. <i>Розрізняти</i> поняття <i>літературна мова</i> й <i>діалекти, просторіччя, жаргон</i> . <i>Аналізувати</i> нову інформацію про діловий етикет. <i>Узагальнювати</i> вивчене про історію створення документів.	<i>Визначати</i> роль мови у збереженні духовних надбань народу; значущі функції мови; поняття ділового етикету та його елементи. <i>Володіти інформацією</i> про історію створення документів. <i>Створювати</i> міркування, про значення мови в суспільному житті, <i>добирати приклади</i> , які свідчать про красу української мови. <i>Уміти</i> аргументовано доводити своє твердження, робити доповіді (презентації). <i>Аналізувати тексти</i> за певною ознакою.
2		<i>Повторення.</i> Текст. Ознаки тексту. Складання діалогів відповідно до запропонованої ситуації з елементами ділової бесіди. «Живе» та віртуальне, вербальне та невербальне спілкування. Редагування речень/текстів офіційно-ділового стилю зі вживанням іменників, прикметників, займенників та числівників.	<i>Формувати</i> уміння визначати ознаки тексту, складати діалоги відповідно до запропонованої ситуації. <i>Визначати</i> відмінності між «живим» та віртуальним спілкуванням. <i>Формувати</i> вміння застосовувати вербальні та невербальні засоби спілкування у побудові ділової бесіди. <i>Конструктивно взаємодіяти</i> в процесі редагування речень/текстів.	<i>Визначати</i> основні ознаки тексту, зокрема тексту ділового стилю, характеристику типів мовлення. <i>Вирізняти</i> ділове спілкування. <i>Розвивати</i> культуру усного та писемного ділового мовлення. <i>Знаходити</i> і <i>виправляти</i> орфографічні помилки у правописі іменників, прикметників, числівників, займенників.

29		<p>Моделювання ігрових ситуацій з елементами ділової бесіди («Що я можу зробити для процвітання моєї країни»; «Підготовка до шкільного аукціону»; «Якби я мав можливість звернутись до світових лідерів, то сказав би...» тощо), вживаючи дієслова у різних часових формах та способах.</p> <p>Редагування речень/текстів офіційно-ділового стилю із вживанням дієслів.</p> <p>Ділове спілкування з друзями у чаті (<i>створення ігрових ситуацій</i>).</p> <p>Створення карти пам'яті «Спілкування в інтернеті», дотримуючись офіційно-ділового стилю.</p> <p>Обігрування ситуацій, що передбачають написання розписки.</p> <p>Робота з деформованим текстом офіційно-ділового стилю, що передбачає редагування речень із дієприкметниками та дієприкметниковими зворотами.</p> <p>Складання есе «Інновації ХХІ століття, які дивують світ».</p> <p>Створення і розігрування діалогу з елементами ділової бесіди про досягнення наших спортсменів на Всесвітніх чемпіонатах з використанням дієприкметникових та</p>	<p><i>Формувати</i> уміння застосовувати дієслівні форми у текстах офіційно-ділового стилю.</p> <p><i>Правильно</i> оформлювати ділові документи.</p> <p><i>Конструювати</i> речення та тексти офіційно-ділового стилю, дотримуючись орфографічних, граматичних, лексичних та стилістичних норм.</p> <p><i>Формувати</i> вміння редагувати речення та тексти.</p> <p><i>Інтонувати</i> речення та тексти відповідно до орфоепічних, норм інтонації, темпу, тембру голосу, робити паузи.</p> <p><i>Демонструвати</i> різні види слухання та говоріння.</p> <p><i>Створювати</i> презентації, карти пам'яті, проєкти, усні та письмові висловлення, есе, згідно визначених цілей та спираючись на власний життєвий досвід здобувачів освіти.</p>	<p><i>Створювати</i> зв'язні висловлення офіційно-ділового стилю.</p> <p><i>Аналізувати</i> тексти офіційно-ділового стилю щодо стилістичної ролі в них дієслів.</p> <p><i>Знаходити</i> і виправляти орфографічні помилки у правописі дієслів.</p> <p><i>Аргументувати</i> написання орфограм у дієсловах.</p> <p><i>Правильно використовувати</i> форми дієслів у діловому мовленні.</p> <p><i>Аналізувати</i> випадки використання дієслів у діловому мовленні, визначаючи їх виражальні можливості.</p> <p><i>Будувати речення</i> з дієсловами в усіх часових, особових, видових формах.</p> <p>Редагувати тексти ділового мовлення щодо заміни повторюваних дієслів синонімами.</p> <p><i>Визначати</i> ознаки офіційно-ділового стилю.</p> <p><i>Знати</i> види розписки як ділового документу та реквізити розписки.</p> <p><i>Уміти</i> писати розписку.</p> <p><i>Правильно відмінювати</i> дієприкметники та писати дієприкметники з вивченими орфограмами;</p> <p><i>розставляти розділові знаки</i> при дієприкметниковому звороті у текстах</p>
----	--	---	--	---

		<p>дієприслівникових зворотів.</p> <p>Редагування діалогів офіційно-ділового стилю з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами.</p> <p>Редагування та виразне читання речень/текстів офіційно-ділового стилю з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, дотримуючись орфоепічних норм.</p> <p>Аудіювання текстів офіційно-ділового стилю, що містить прислівники.</p> <p>Створення проблемних ситуацій з елементами ділового спілкування, які передбачають уживання прислівників.</p> <p>Обігрування ситуацій, що передбачають телефонну ділову розмову з уживанням прислівників.</p> <p>Редагування речень з Вікіпедії офіційно-ділового стилю з прислівниками.</p> <p>Моделювання ситуацій, що передбачають написання анотації.</p> <p>Написання висловлення в офіційно-діловому стилі із закликом допомагати братам нашим меншим з використанням прислівників.</p> <p>Створення есе «Мої життєві пріоритети»</p> <p>Обігрування ситуацій, що передбачають ділове спілкування (офіційне та неофіційне).</p>		<p>ділового стилю (моделювання ситуацій спілкування). <i>Знаходити</i> і <i>виправляти</i> в реченнях ділового мовлення помилки на вивчені орфографічні, граматичні й пунктуаційні правила (редагування речень/текстів). <i>Правильно інтонувати</i> речення з дієприкметниками у текстах офіційно-ділового стилю, відповідно до правил орфоєпії, володіння голосом, темпу, паузами тощо; <i>використовувати</i> дієприкметники як текстотвірний засіб в текстах офіційно-ділового стилю. <i>Застосовувати</i> дієприкметники активного та пасивного стану у побудові висловлень (есе, діалогів тощо). <i>Знаходити</i> дієприслівник, дієприслівниковий зворот у реченні/тексті ділового стилю (пошук та опрацювання інформації відповідно до поставленого завдання). <i>Відрізнати</i> дієприслівник від дієприкметника й прислівника (складання колажу, карти пам'яті тощо). <i>Правильно писати</i> дієприслівники з вивченими орфограмами</p>
--	--	---	--	--

		<p>Написання привітання зі святом у телеграмі/вайбері з уживанням прийменників. Редагування речень/текстів офіційно-ділового стилю з уживанням прийменників, зокрема прийменника <i>по</i>. Дискусія з елементами ділового спілкування на одну із запропонованих тем («Чи усе можна купити за гроші?», «Наскільки важливим є питання вивчення рідної мови?», «Чому потрібно знати історію, та звичаї свого краю?» тощо)</p> <p>Створення проєкту «Міста-побратими Києва» з подальшим обговоренням у форматі ділової бесіди. Редагування текстів офіційно-ділового стилю на позначення вивчених орфограм.</p> <p><i>Культура ділового спілкування.</i> Створення ситуацій, які передбачають написання листа-відмови з уживанням часток <i>не, ні</i>.</p> <p>Моделювання ситуацій (діалог, телефонна розмова, ділове спілкування тощо), що передбачають аналіз емоційного стану співрозмовника, вплив позамовних чинників та процес спілкування тощо із вживанням вигуків.</p>	<p>(складання речень, висловлень, робота зі словником тощо). <i>Розставляти</i> розділові знаки при дієприслівниках і дієприслівникових зворотах (аналіз речень/текстів відповідно до вивченого матеріалу). Читати й відтворювати текст з дієприслівниковими зворотами. <i>Конструювати</i> прості речення у текстах ділового мовлення з дієприслівником і дієприслівниковим зворотами (складання есе, висловлень, діалогів тощо). <i>Складати</i> речення, використовуючи виражальні можливості дієприслівників і дієприслівникових зворотів у створенні текстів з елементами ділового спілкування. <i>Аналізувати</i> і <i>визначати</i> роль прислівника в текстах ділового мовлення. <i>Знати</i> ознаки довідково-інформаційної документації та реквізити анотації. <i>Уміти</i> писати анотацію. <i>Створювати ситуації</i>, де можна застосувати отримані знання. <i>Складати</i> власні висловлення з елементами ділового спілкування відповідно до визначеної мети.</p>
--	--	---	--

			<p><i>Оцінювати</i> текст із погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p> <p><i>Використовувати</i> засоби аргументації як елементи ділового мовлення.</p> <p><i>Знаходити</i> прийменники в тексті; <i>відрізняти</i> їх від інших службових частин мови; правильно поєднувати з іменниками у текстах різних стилів мовлення. <i>Уміти</i> застосовувати орфографічні правила написання прийменників на практиці.</p> <p><i>Правильно писати</i> сполучники; будувати речення, монологічні та діалогічні висловлення з елементами ділового мовлення, доречно вживати сполучники і-й-та.</p> <p><i>Використовувати</i> в усному та писемному діловому мовленні сполучники-синоніми.</p> <p><i>Відрізняти</i> частку від інших службових частин мови (виявлення відомої і невідомої інформації); <i>обґрунтовувати</i> роль часток у слові й реченні. <i>Правильно писати</i> частки в реченні та тексті офіційно-ділового ділового стилю; <i>знаходити</i> і <i>пояснювати</i> орфограми в частках за допомогою правил (складання</p>
--	--	--	---

				<p>презентацій, ігрових ситуацій тощо). <i>Складати</i> речення/тексти з елементами ділового стилю, використовуючи частку як виражальний засіб мовлення. <i>Редагувати</i> тексти ділового стилю щодо правильності вживання модальних часток. <i>Будувати</i> діалогічні та монологічні висловлення, зокрема телефонну розмову на запропоновану тему з елементами ділового спілкування, доречно використовуючи виражальні можливості вигуку. <i>Аналізувати</i> ділові тексти щодо стилістичної функції вигуків.</p>
3		Узагальнення вивченого в 7 класі.	<p><i>Узагальнювати</i> вивчене протягом року. <i>Формувати</i> висновки відповідно до поставлених завдань.</p>	<p><i>Усвідомлено</i> послуговуватись набутими знаннями. <i>Створювати</i> власні висловлення, діалоги, медіапродукти тощо, толерантно доводити свою думку в процесі дискусії.</p>
8 клас				
2		<p>Мова – найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу. Есе «Чому нашу мову називають однією з наймелодійніших у світі». Дискусія з елементами ділового спілкування «Чому потрібно володіти державною мовою».</p>	<p><i>Формувати</i> ставлення до мови як до найвищої цінності. <i>З повагою ставитись</i> до своїх прав та мовних обов'язків. <i>Аргументувати</i> необхідність мовної освіти. <i>Обстоювати</i> власну думку, покликаючись на логічні аргументи.</p>	<p><i>Знати та розуміти</i> функції мови; <i>усвідомлювати</i> значення мови як найважливішого засобу пізнання, спілкування і впливу (читання та аналіз творів українських авторів, аналіз мовного матеріалу, написання есе тощо). <i>Користуватися</i> лінгвістичними</p>

				<p>словниками й довідниками з метою вдосконалення власного мовлення, зокрема ділового (виконання вправ, які вимагають роботи зі словниками тощо). <i>Ставитися</i> до української мови як до найвищої цінності. <i>Обґрунтовувати</i> необхідність вільного володіння державною мовою в умовах ділового спілкування. <i>Усвідомлювати</i> права й мовні обов'язки учня як громадянина своєї держави. <i>Робити висновки</i> щодо необхідності ґрунтовної мовної освіти, зокрема ділового мовлення.</p>
2		<p><i>Повторення.</i> Редагування словосполучень, речень/текстів офіційно-ділового стилю з уживанням дієслова та його форм (дієприкметника та дієприслівника), прислівника та службових частин мови. Складання висловлень, есе, діалогів відповідно до запропонованої ситуації з елементами ділової бесіди. Інтонування речень офіційно-ділового стилю.</p>	<p><i>Формувати</i> уявлення про виражальні можливості самостійних та службових частин мови, використовувати їх у побудові висловлень офіційно-ділового стилю. <i>Уміння</i> розрізняти самостійні та службові частини мови; <i>конструктивно вживати</i> їх у текстах офіційно-ділового стилю.</p>	<p><i>Практично застосовувати</i> знання про самостійні та службові частини мови; виражальні можливості кожної із самостійних частин мови у текстах офіційно-ділового стилю; правила правопису слів (аналіз текстів, обговорення мовних проблем тощо). <i>Формувати</i> власну думку щодо прочитаного. <i>Обґрунтовувати</i> правопис слів правилами, використовувати орфографічні словники тощо. <i>Редагувати</i> словосполучення,</p>

				<p>речення й тексти офіційно-ділового стилю, помічаючи й виправляючи орфографічн, граматичні та лексичні помилки.</p> <p><i>Виявляти прагнення</i> поліпшувати власне ділове мовлення, добирати фразеологізми/кліше, адекватні змістові висловлення з елементами ділового мовлення, правильно використовуючи частини мови.</p> <p><i>Використовувати</i> виражальні можливості речень у власному діловому мовленні.</p>
28		<p>Створення діалогу з елементами ділового спілкування «Як наш клас підтримує ЗСУ (переселенців)/допомагає волонтерам».</p> <p>Аудіювання текстів офіційно-ділового стилю.</p> <p>Редагування словосполучень, речень/текстів офіційно-ділового стилю.</p> <p>Створення схеми/проекту «Як уберегти нашу країну від екологічної катастрофи» з подальшим обговоренням у форматі конференції.</p> <p>Модельовання ситуацій, які вимагають написання листа-прохання до світових лідерів допомогти Україні уникнути екологічної катастрофи.</p>	<p><i>Формувати</i> уміння застосовувати двоскладні й односкладні, прості й складні речення у текстах офіційно-ділового стилю.</p> <p><i>Правильно</i> оформлювати ділові документи.</p> <p><i>Конструювати</i> речення та тексти офіційно-ділового стилю, дотримуючись орфографічних, граматичних, лексичних та стилістичних норм.</p> <p><i>Формувати</i> вміння редагувати речення та тексти.</p> <p><i>Інтонувати</i> речення та тексти відповідно до орфоепічних норм, інтонації, темпу, тембру голосу, робити паузи.</p> <p><i>Демонструвати</i> різні види слухання, говоріння та письма.</p> <p><i>Створювати</i> презентації, карти пам'яті, схеми, проекти, усні та письмові висловлення, есе, згідно визначених цілей та</p>	<p><i>Створювати ситуації</i>, де можна застосувати отримані знання.</p> <p><i>Складати</i> власні висловлення з елементами ділового спілкування відповідно до визначеної мети.</p> <p><i>Робити</i> тематичні виписки тексту офіційно-ділового стилю.</p> <p><i>Пояснювати</i> розділові знаки в односкладних та неповних реченнях; <i>розрізняти</i> речення односкладні й двоскладні, односкладні й неповні; прості й складні.</p> <p><i>Практично</i> застосовувати знання про двоскладні й односкладні, прості й складні речення; виражальні можливості цих</p>

		<p>Зробити тематичні виписки з мережі Інтернет, які свідчать про здатність українців до емпатії навіть у часи лихоліть. Обговорення зібраних матеріалів на уроці з елементами ділової бесіди, вживаючи речення з відокремленими членами.</p> <p>Обігрування ситуацій, що передбачають ділове спілкування («живе» та віртуальне) з уживанням односкладних речень.</p> <p>Моделювання ситуації, яка передбачає створення дискусії з ознаками ділової бесіди («Піклуючись про культурну спадщину, ми піклуємось про майбутнє нашої держави»).</p> <p>Обігрування ситуацій, що передбачають телефонну ділову розмову з уживанням односкладних та неповних речень.</p> <p>Редагування речень офіційно-ділового стилю з односкладними та неповними реченнями.</p> <p>Створення онлайн марафону між друзями/однокурсниками для обговорення теми «Які події у суспільному житті я вважаю найважливішими» з елементами ділового спілкування.</p> <p>Обігрування ситуації для написання протоколу.</p> <p>Написання</p>	<p>спираючись на інформаційні джерела, власний життєвий досвід здобувачів освіти.</p>	<p>речень у текстах ділового стилю.</p> <p><i>Доречно</i> використовувати їх у текстах офіційно-ділового стилю.</p> <p>Передавати суть інформації за допомогою вивчених речень.</p> <p><i>Вживати</i> в діловому мовленні речення двоскладні й односкладні різних видів як синтаксичні синоніми.</p> <p><i>Створювати</i> висловлення з елементами ділового стилю. <i>Інтонувати</i> правильно речення за допомогою логічного наголосу передавати різні змістові та емоційні відтінки значення. <i>Оцінювати</i> текст із погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p> <p><i>Доречно вживати</i> неповні речення в діалозі, для уникнення невиправданих повторів.</p> <p><i>Осмислювати</i> ситуацію спілкування.</p> <p><i>Оцінювати</i> виражальні можливості й роль односкладних і неповних речень у текстах з елементами ділового мовлення.</p> <p><i>Знаходити</i> звертання, вставні слова (словосполучення, речення) в реченнях ділового стилю.</p> <p><i>Визначати</i> в текстах ділового стилю</p>
--	--	---	---	---

		<p>електронного листа друзів за кордон, використовуючи різні типи мовлення. Вимоги до написання електронного листа.</p> <p>Робота з деформованим текстом офіційно-ділового стилю, що має порушення порядку слів у реченні.</p> <p>Складання тексту-подяки в офіційно-діловому стилі (ЗСУ, волонтерам, країнам, що допомагають Україні, друзям, рідним, школі тощо) для розміщення на шкільному веб-сайті з використанням речень, ускладнених однорідними членами.</p> <p>Редагування речень/текстів офіційно-ділового стилю на вивчені правила.</p> <p>Складання «живого» діалогу/відеодіалогу дискусійного характеру, пов'язаного з життєвим досвідом учнів, що містить елементи ділової бесіди, використовуючи виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами.</p> <p>Виконання проєкту «Дотримання культури ділового мовлення – запорука довірливої дипломатії», що передбачає ділову бесіду з елементами дискусії.</p> <p>Моделювання ситуації, яка передбачає написання згоди/відмови на запрошення в офіційно-</p>		<p>риторичні звертання й пояснювати їхню стилістичну роль; знаходити і виправляти помилки на вивчені пунктуаційні правила. Конструювати та інтонувати правильно речення ділового стилю, що містять звертання, вставні слова (словосполучення). Використовувати виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) в усному й писемному діловому мовленні.</p> <p>Оцінювати виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) в текстах ділового стилю.</p> <p>.</p>
--	--	--	--	--

		діловому стилі. Складання есе «Хто із видатних особистостей гідний поваги». Обігрування ситуації у форматі ток-шоу за висловом І.Багряного «Ми є. Були. І будемо ми. Й Вітчизна наша з нами» з елементами ділової дискусії. Створення проблемних ситуацій з елементами ділового спілкування, які передбачають уживання звертань та вставних слів. Редагування речень/текстів офіційно-ділового стилю, ускладнених звертаннями, вставними словами та однорідними членами речення.		
3		Узагальнення вивченого у 8 класі.	<i>Узагальнювати</i> вивчене протягом року. <i>Формувати</i> висновки відповідно до поставлених завдань.	<i>Усвідомлено</i> послуговуватись набутими знаннями. <i>Створювати</i> власні висловлення, діалоги, медіапродукти тощо, толерантно доводити свою думку в процесі дискусії.
9 клас				
1		Розвиток української мови. Історія ділового мовлення (<i>презентація, проєкт</i>).	<i>Формувати</i> уявлення здобувачів освіти про розвиток української мови. <i>Цінувати</i> мову як чинник національної ідентичності. <i>Розпізнавати</i> застарілі та нові слова. <i>Усвідомлювати</i> значення мови в духовному житті народу. <i>Аналізувати</i> нову інформацію про історію ділового мовлення. <i>Конструктивно ставитись</i> до вживання іноземних слів,	<i>Розуміти</i> , що розвиток мови - це зміни, що відбуваються в напрямі вдосконалення її; <i>наводити приклади</i> таких змін; <i>знати</i> історію ділового мовлення (<i>презентація, проєкт</i>). <i>Уміти користуватися</i> лінгвістичними словниками, зокрема словниками онлайн. <i>Критично ставитися</i> до надмірного

			неологізмів, діалектних та просторічних слів тощо.	вживання іншомовних слів, у т.ч. неологізмів у ділових текстах; <i>схвалювати</i> заміну щойно засвоєних мовою іншомовних слів українськими відповідниками у діловодстві.
2		<i>Повторення</i> . Редагування речень/текстів офіційно-ділового стилю на вивчені правила. Моделювання ситуацій відповідно до мети (есе, діалоги, телефонні розмови тощо).	<i>Формувати</i> уявлення про виражальні можливості односкладних та двоскладних, односкладних й неповних; простих і складних речень, використовувати їх у побудові висловлень офіційно-ділового стилю. <i>Конструктивно вживати</i> речення ускладнені відокремленими членами речення, звертаннями, вставними словами, однорідними членами речення у текстах офіційно-ділового стилю.	<i>Розрізняти</i> речення односкладні й двоскладні, односкладні й неповні; прості й складні. <i>Пояснювати</i> розділові знаки в односкладних та неповних реченнях. <i>Практично</i> застосовувати знання про двоскладні й односкладні, прості й складні речення; виражальні можливості цих речень у текстах ділового стилю. <i>Доречно</i> використовувати їх у текстах офіційно-ділового стилю.
29		Конструктивний аналіз інформації джерел з мережі Інтернет про сучасні події в Україні. Створення діалогу з елементами ділового спілкування, що містить поради, як відрізнити достовірну та фейкову інформацію. Виконання проекту «Я вірю в майбутнє твоє, Україно!», що передбачає ділове спілкування. Моделювання ситуації, що передбачає оформлення електронного/паперовог	<i>Формувати</i> уміння застосовувати складні речення у текстах офіційно-ділового стилю. <i>Правильно</i> оформлювати ділові документи. <i>Конструювати</i> речення та тексти офіційно-ділового стилю, дотримуючись орфографічних, граматичних, лексичних та стилістичних норм. <i>Формувати</i> вміння редагувати речення та тексти. <i>Інтонувати</i> речення та тексти відповідно до орфоепічних норм. <i>Демонструвати</i> різні	<i>Складати діалоги</i> відповідно до ситуації та мети ділового спілкування. <i>Усвідомлювати</i> важливість дотримання правил етикету ділового спілкування. <i>Критично оцінювати</i> рівень продуктивності (досягнення мети) власного ділового діалогічного спілкування; <i>усвідомлювати</i> потребу ділової мовної освіти й самоосвіти,

		<p>о варіанта автобіографії. Створення пам'ятки вимог до побудови дипломатичної бесіди. Редагування словосполучень речень і текстів офіційно-ділового стилю, в яких допущено граматичні помилки в складносурядних реченнях. Спілкування у телеграмі, вайбері тощо. Бесіда з елементами ділового спілкування «Помилка – ворог конструктивного спілкування в інформаційному просторі». Складання тези-пам'ятки «Культура ділового спілкування», використовуючи складні речення. Обігрування ситуацій, що передбачають телефонну ділову розмову з уживанням складних речень. Моделювання ситуації, що передбачає оформлення електронного/паперового о варіанта резюме. Складання есе «Роль мовної освіти в сучасному суспільстві». Редагування словосполучень речень і текстів офіційно-ділового стилю, у яких допущено граматичні помилки в складнопідрядних реченнях. Обігрування ситуацій у форматі ток-шоу «Людина починається з</p>	<p>види слухання, говоріння та письма. <i>Створювати</i> проекти, усні та письмові висловлення, есе, статті згідно з визначеними цілями та спираючись на інформаційні джерела, власний життєвий досвід здобувачів освіти.</p>	<p>безперервного вдосконалення власного ділового мовлення, уміння застосовувати різноманітні комунікативні стратегії у діловодстві. <i>Визначати</i> ознаки офіційно-ділового стилю. <i>Знати</i> ознаки довідково-інформаційної документації як ділового документу та реквізити автобіографії, резюме, заяви. <i>Уміти</i> писати автобіографію, резюме, заяву, оформлювати бібліографію. <i>Складати</i> ділові документи, використовуючи прості та складні речення. <i>Оцінювати</i> виражальні можливості простих, складних речень та синонімічних до них конструкцій (складання розгорнутих відповідей на питання, власних висловлень, есе тощо). <i>Аналізувати</i> й <i>порівнювати</i> виражальні можливості складнопідрядних речень та інших синонімічних конструкцій у текстах офіційно-ділового стилю. <i>Пояснювати</i> смислові відношення між частинами</p>
--	--	---	---	---

		<p>добра: моральні цінності, які є запорукою єдності нації» з елементами ділової дискусії.</p> <p>Створення діалогу з елементами ділової бесіди на тему «Творчість народу в слові».</p> <p>Моделювання ситуації, що передбачає оформлення електронного/паперового варіанта заяви.</p> <p>Обговорення історій людей, які здійснили героїчні вчинки з елементами ділового спілкування; створення презентації/проєкту/коллажу про них.</p> <p>Складання есе «Яка музика здатна передавати патріотичні настрої».</p> <p>Створення діалогу з елементами ділової бесіди про плюси та мінуси дистанційного навчання.</p> <p>Обігрування ситуації, що передбачає оформлення електронного/паперового варіанта бібліографії.</p> <p>Складання есе «Які чесноти повинен мати майбутній дипломат».</p> <p>Редагування речень і текстів офіційно-ділового стилю на вивчені правила.</p> <p>Створення проблемних ситуацій з елементами ділового спілкування, які передбачають уживання безполучникових складних речень.</p> <p>Складання діалого-рефлексії «Наскільки я</p>		<p>безполучникового складного речення; <i>правильно ставити</i> розділові знаки між частинами безполучникового складного речення та <i>обґрунтовувати</i> їх. <i>Аналізувати</i> й <i>порівнювати</i> виражальні можливості безполучникових складних речень із синонімічними синтаксичними конструкціями в текстах офіційно-ділового стилю.</p>
--	--	---	--	---

		<p>упевнений в успішному закінченні навчального року» з елементами ділової бесіди.</p> <p>Редагування речень і текстів офіційно-ділового стилю, у яких допущено пунктуаційні помилки в безсполучникових складних реченнях.</p> <p>Складання есе «Що впливає на вибір майбутньої професії».</p>		
3		Узагальнення вивченого в 9 класі.	<p><i>Узагальнювати</i> вивчене протягом року.</p> <p><i>Формувати</i> висновки відповідно до поставлених завдань.</p>	<p><i>Усвідомлено</i> послуговуватись набутими знаннями.</p> <p><i>Створювати</i> власні висловлення, діалоги, медіапродукти тощо, толерантно доводити свою думку в процесі дискусії.</p>

Література

1. Бабич Н. Основи культури спілкування. Львів: Світ, 1990. 232 с.
2. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Модельна навчальна програма «Українська мова для закладів загальної середньої освіти». URL: https://drive.google.com/file/d/1ngp-IBriUmeHFzzN-7QxjTU14_c9BRE0/view
3. Глушик С. Сучасні ділові папери. Навч. посіб. Київ: А.С.К, 2006. 400 с.
4. Державного стандарту базової середньої освіти (затверджено наказом МОН № 289 від 01 квітня 2022 року) URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/
5. Коваль А. Ділове спілкування. Навч. посіб. Київ: Либідь, 1992. 280 с.
6. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови. URL: https://drive.google.com/file/d/1UXI_wmQNMcSEY_MRtGwt4wsuDvmqBwm_/view
7. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи: монографія. Умань: Видавець «Сочінський», 2012. 450 с.

8. Наказ Міністерства науки і освіти України від 11 травня 2011 року за № 566/19: URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/regulatorna_dijalnist/2020/09/14/Systema%20otsinyu

9. Новосьолова В. Методичні рекомендації щодо навчання української мови у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти (2018-2019 навчальний рік). *Українська мова і література в школі*. 2018. № 4. С. 2-7.

10. Орфографічний словник української мови для школяра. А – Я: *Близько 50000 слів*. Н. О. Кошманенко. Київ: А.С.К., 2003. 560 с.

11. Остапенко Н. М., Голуб Н. Б. Уміння спілкуватися. *Уроки розвитку зв'язного мовлення учнів*. Черкаси : БРАМА, 2001. 160 с.

12. Пентиліюк М. Культура мови і стилістика: Пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю. Київ: Вежа, 1994. 240 с.

13. Пономарів О. Культура слова: *мовностилістичні поради*. Київ: Либідь, 2001. URL: <http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com>.

14. Програми для середніх загальноосвітніх закладів. Рідна мова. 5 –11 класи. *Дивослово*. 2001. №8. С. 24 – 50.

15. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-9 класи / кол. авторів Г. Т. Шелехова, М. І.Пентиліюк, В. І. Новосьолова та ін. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013.

16. Рідна мова. 5–11 класи: програми для загальноосвітніх навчальних закладів / уклад. В. Новосьолова, Л. Скуратівський, Г. Шелехова. Київ: Шкільний світ, 2001. 96 с.

17. Українська мова. 5–12 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. Л. В. Скуратівського. Київ: Перун, 2005. 176 с.

ДМИТРО ПРИСІВОК,

учитель англійської мови та інформатики

Стольненського ЗЗСО I-III ступенів

Менської міської ради

ВИЯВИ ТІЛЕСНОСТІ В «НЕАПОЛІТАНСЬКОМУ КВАРТЕТІ»

ЕЛЕНИ ФЕРРАНТЕ

Елена Ферранте – це псевдонім відомої італійської письменниці, чиє справжнє ім'я та особа невідомі. Авторка ряду романів намагається зберігати анонімність та не надає публічних виступів, щоб забезпечити своє особисте життя та через власну позицію, згідно з якою, читачу не треба знати нічого про автора, коли він вже має текст [1].

«Неаполітанський квартет» – це серія романів письменниці, які були опубліковані з 2011 по 2014 рр. В тетралогію входять книги: «Моя неймовірна подруга» (2011), «Історія нового імені» (2012), «Історія втечі та повернення» (2013) та «Історія втраченої дитини» (2014). Романи набули світової популярності, був виданий ряд перекладів різними мовами та знятий серіал за мотивами книг.

Вивченням творчості Елени Ферранте мало займалися вчені, проте феномен такої талановитої письменниці не міг не зачепити світову наукову думку. Зокрема, можна згадати таких науковців: Тиціану де Рогатіс, яка досліджувала мову текстів письменниці, Грейс Руссо Буларо, яка розглядала романи Ферранте у контексті феміністичних студій, Грета Мацнер-Гор вивчала зв'язок гендеру та влади в окреслених творах, Маріса Есколар аналізувала критику патріархальної традиції та традиційних гендерних ролей у романах Ферранте. Втім, хоча тема тілесності і є однією з провідних у текстах письменниці й уже зацікавила багатьох вчених, ще є прогалини, які варто заповнити новими дослідженнями.

У досліджуваних текстах розповідається про життя в Італії в 50-70-х роках ХХ ст. Основна проблематика романів зосереджена навколо життя жінок

і випробувань, через які їм доводиться проходити, хоча й не обмежується лише цим. В романах на тлі життя головних героїнь розгортаються великі політичні та соціальні процеси, які змінюють життя в країні. Це книги про жіночу дружбу, розвиток та виховання, бідність, соціальну нерівність, гендерні стереотипи та роль письменника в соціальних процесах [6].

Тілесність є однією з важливих категорій в романах і пов'язана з багатьма аспектами життя головних героїнь. Елена Ферранте не боїться показати своїх персонажів вразливими, вони відчувають весь спектр емоцій, і це передається через їхні тіла. Тілесність грає роль показника фізичного стану персонажів, але й передає емоційні відчуття героїв. У першій книзі циклу ріст та розвиток нерозривно пов'язані зі сприйняттям однією з головних героїнь (Лену) свого тіла та порівняння його з тілами однокласниць, а особливо з тілом найкращої подруги Ліли. Вона то стає впевненішою, коли розуміє, що, з початком підліткового віку, здобула дивну владу над хлопцями, то відчуває себе негарною і хоче бути схожою на когось іншого. Цей досвід грає важливу роль у формуванні її впевненості та відчутті власного «я»: «Я сама себе не впізнавала. У мене виник страх, що я й надалі буду змінюватися все більше й більше, аж поки з мене не вигулькне моя мати – кульгава, косоока – і тоді мене ніхто не любитиме [5, с. 89]

Також описи тіла допомагають письменниці передати історичний та культурний контекст епохи. Зокрема, вона описує тіла жінок, як такі, що підпорядковані чоловікам, підкреслюючи тим самим нерівність та побутування насильства в дуже великих масштабах. Молодше покоління дуже підпорядковане старшому. Наприклад, мати Ліли обмежує вибір її одягу та манеру рухів, а Лену навіть сама перед собою довгий час відмовляється говорити про досвід сексуальних домагань та насильства: «Тепер я соромлюся, і той сором додавався до інших причин для невпевненості в собі, від якої я страждала» [4, с. 435]

Гендерна нерівність загалом одна із головних тем всього циклу романів. Авторка описує, що жіночі тіла, в той час були, ніби менш важливими, ніж

чоловічі та підпорядковувалися ним. З тілами пов'язуються гендерні ролі персонажів та очікування щодо них. Бруно поводить себе так, наче тіло Ліли належить йому: «...обійняв її за талію, ковзнув губами по довгій шиї...він немов мав сто рук... Лілу охопила злість» [2 ,с. 110]

Через тіла передається і соціальне та майнове становище персонажів. Наприклад, тіла більшості чоловіків району сильні через тяжку фізичну працю, втім брати Солари мають можливість ходити до спортзалу, тому їхня форма відрізняється від тіл Енцо чи Пасквале, які є бідними і не мають часу на подібне.

Нарешті, Неаполітанський квартет досліджує складний зв'язок між тілом і пам'яттю. Тіла Лену та Ліли служать сховищем спогадів, фізичні відчуття нагадують їм про минулий досвід та викликають сильні емоційні реакції. Цей зв'язок між тілом і пам'яттю підкреслює тривалий вплив фізичних переживань на психіку та самопочуття людини: «Про перебування у Монпельє я пам'ятаю все, за винятком самого міста... мені здавалося, що мій світ завжди обмежуватиметься нашим районом і Неаполем, а все решта – то лише короткий епізод... і саме Монпельє... змусило мене повірити, що мені стерто, а я сама розростаюся» [3 , с. 13].

Загалом же, тілесність у романах Неаполітанського квартету є однією з основних тем, що перетинається з іншими, такими як сімейні взаємини, любов, традиції, політика, історія, культура. Вона використовується для того, щоб показати, як тіло може бути засобом контролю, підкорення та визволення. Таким чином, тілесність в романах Неаполітанського квартету є важливим елементом, який допомагає показати широкий спектр емоцій та стосунків між персонажами.

Список використаних джерел:

1. Елена Ферранте. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Елена_Ферранте

2. Елена Ферранте. Історія втечі та повернення. Харків: КСД, 2021. 448 с.

3. Елена Ферранте. Історія втраченої дитини. Харків: КСД, 2021. 480 с.
4. Елена Ферранте. Історія нового імені. Харків: КСД, 2019. 480 с.
5. Елена Ферранте. Моя неймовірна подруга. Харків: КСД, 2018. 352 с.
6. Fischer M. Elena Ferrante and the Force of Female Friendships. URL:
<https://www.newyorker.com/books/page-turner/elena-ferrante-liking-like>

2. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

ГАЛИНА БОРИСЕНКО,

старший учитель, учитель вищої категорії, учитель фізики Київської гімназії східних мов № 1

ВІЛЬНІ ЕЛЕКТРОМАГНІТНІ КОЛИВАННЯ В ІДЕАЛЬНОМУ КОНТУРІ. ФОРМУЛА В. ТОМСОНА

(методична розробка інтегрованого уроку з фізики та історії)

Світ, в якому ми живемо, дивовижно схильний до коливань.

Р. Бішоп, англійський фізик

Мета. Пояснити механізм виникнення електромагнітних хвиль, показати історичну та практичну значущість винайдення коливального контура.

Тип уроку. Комбінований.

Типи компетентностей, які розвиваються на цьому уроці.

1. Спілкування державною мовою;
2. Математична компетентність;
3. Вміння пояснювати природні явища і технологічні процеси;
4. Вміння використовувати знання з фізики для вирішення завдань, пов'язаних із реальними об'єктами природи та техніки;
5. Інформаційно-цифрова компетентність;

6. Уміння вчитися впродовж життя;

7. Соціальна та громадянська компетентності.

Обладнання. Навчальна презентація, комп'ютер, SMART-дошка, підручник.

Демонстрації:

- вільні електричні коливання;
- залежність частоти вільних електромагнітних коливань від електроємності й індуктивності контуру.

Очікувані результати. Після цього уроку учні зрозуміють практичну значущість відкриття коливального електромагнітного контура, вмітимуть пояснювати технологічні процеси з отримання та передачі сигналу в радіопристроях, з розумінням та свідомістю виконуватимуть задачі на дану тему та володітимуть історичними аспектами значущості даного наукового відкриття.

Методичні поради. Урок проводиться у відповідно обладнаному кабінеті фізики.

План уроку.

Етапи уроку		Час	Прийоми та методи
1.	Перевірка домашнього завдання	5 хв	Усне
2.	Контроль і корекція знань, умінь і навичок	10 хв	Метод «Ключові слова»
3.	Вивчення нового матеріалу	20-25 хв	Пояснення вчителя, демонстрації, бесіда, повідомлення учнів
4.	Закріплення нового матеріалу	25-30 хв	Виконання задач
5.	Рефлексія вивченого	5-10 хв	Розгадування кросворду на SMART-дошці
6.	Домашнє завдання	5-10 хв	Коментар учителя, записи на дошці та в зошиті

Хід уроку.

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні з місця коментують розв'язання домашніх задач. Учитель відповідає на запитання, які виникли в ході виконання домашнього завдання.

II. Контроль і корекція знань, умінь і навичок.

Метод «Ключові слова»

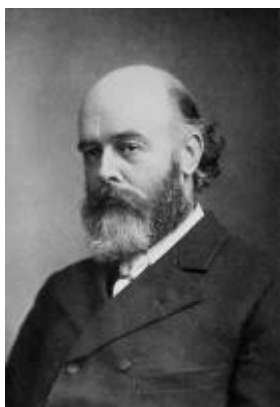
Зміст методу полягає у визначенні ключових слів уроку, тобто основних термінів, які позначають фізичні величини, явища, пристрої, знання, які були отримані протягом уроку.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Історичні аспекти наукового відкриття коливального контуру та його практичне використання у радіотехніці

Професор фізики Технічного університету в Карлсруе Генріх Герц в 1887 році відкрив електромагнітні хвилі, що розповсюджуються зі швидкістю світла, провів та описав досліди щодо їх передачі на відстань без проводів за допомогою створених ним генератора та резонатора. Про використання відкриття Герц не думав, заявивши: "Це абсолютно марно. Ми всього лише маємо таємничі електромагнітні хвилі, які не можемо бачити оком, але вони є".

Нікола Тесла, який на той час працював у США, в 1893 році в ході досліджень атмосферної електрики винайшов заземлену щоглову антену, а згодом успішно експериментував з передавачами та приймачами власної конструкції.

Коливальний контур Лоджа

У 1894 році англійський фізик Олівер Лодж (1851 - 1940) на своїй лекції в Королівському Інституті в Лондоні продемонстрував апарат, який дозволяв приймати абетку Морзе, що передається за допомогою радіохвиль. Головною деталлю цього приймача був детектор радіохвиль, який Лодж назвав «когерер».

Це була трубка Бранлі, з переривником, який струшував металеві ошурки після проходження електромагнітної хвилі, приводячи детектор у вихідне

положення. Крім того, послідовно з датчиком було включено реєструючий пристрій, що записує сигнали коду Морзе у вигляді знайомих крапок і тире.

Практично Лодж зібрав до купи все, необхідне для створення радіотелеграфного апарату. Детектор у вигляді скляної трубки з металевими ошурками років через десять замінять інші детектори: кристалічні або магнітні. Однак загальна схема залишиться колишньою ще на довгі роки.

Але 16 серпня 1898 року Лодж запатентував інший винахід, що стало найважливішою частиною будь-яких наступних радіоприймачів. Зокрема, коливальний контур, що дозволяє налаштовувати радіоприймач на певну частоту. Тепер один радіоприймач міг «слухати» кілька станцій, які передають різних частотах. Компанія Г. Марконі купила цей патент у 1912 році.

**Гульє'льмо Марко'ні —італійський
науковець і винахідник («батько радіо»);**

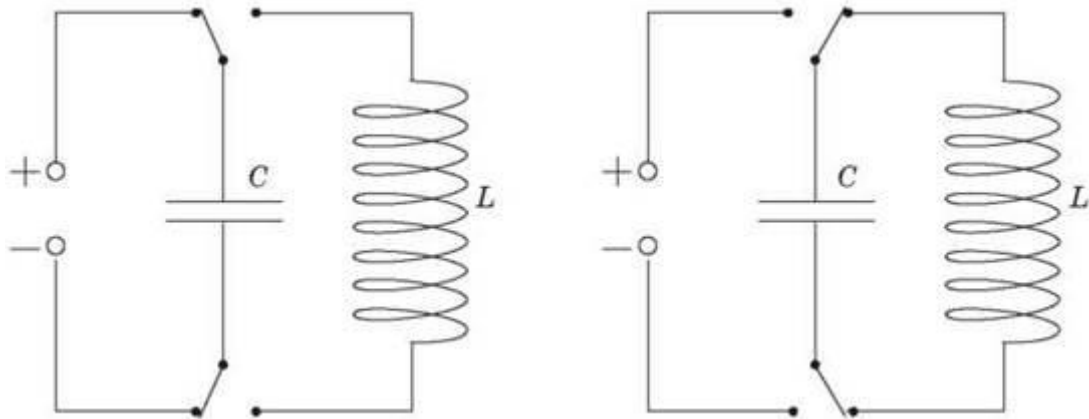
Нобелівський лауреат у галузі фізики (1909) за роботи з бездротової телеграфії. Величезний вплив на подальший розвиток радіотехніки справила помилкова точка зору

Марконі, що електромагнітні хвилі можуть без великих втрат проходити через грунт і воду. Він всіх переконував, що можлива передача радіохвиль на величезні відстані (опоненти стверджували, що проходження радіохвиль можливе тільки в умовах прямої видимості і радіопередача на далекі відстані буде неможливою через кривину Землі). У дійсності втрати при проходженні радіохвиль через грунт і воду величезні, що знав ще Тесла, але радіохвилі досить низької частоти можуть відбиватися від іоносфери й огинати всю Земну кулю. Керуючись помилковою вірою, Марконі в грудні 1901 року організував перший радіозв'язок через Атлантичний океан (передав букву S абетки Морзе). Наприкінці наступного року було налагоджено регулярний трансатлантичний радіозв'язок.

**2. Коливальний контур та його принцип роботи.
(коротко про необхідну теорію)**

Щоб у коливальному контурі виникли вільні коливання, системі необхідно передати енергію, наприклад зарядити конденсатор. На обкладках конденсатора накопичується певний заряд q_{max} , а між обкладками виникає електричне поле, енергія якого дорівнює:

$$W_{\text{ел.мах}} = \frac{CU_{\text{мах}}^2}{2} = \frac{q_{\text{мах}}^2}{2C}$$

✓ **Електричним коливальним контуром** називається електричне коло, що складається з конденсатора C й котушки L .

✓ **Електромагнітними коливаннями** називають періодичні (або майже періодичні) зміни заряду, сили струму й напруги.

✓ Фізична модель, що являє собою коливальний контур, у якому відсутні втрати енергії, називається **ідеальним коливальним контуром**, а коливання в ньому — **власними коливаннями**.

✓ Повна енергія коливань у контурі:

$$\frac{q_{\text{мах}}^2}{2C} = \frac{q^2}{2C} + \frac{Li^2}{2} = \frac{LI_{\text{мах}}^2}{2}$$

✓ **Змінний струм** — електричний струм, що періодично змінюється за модулем й напрямком.

$$i = I_{max} \sin (\omega t + \varphi_0)$$

✓ **Вимушені електромагнітні коливання** — незатухаючі коливання заряду, напруги, сили струму й інших фізичних величин, зумовлених ЕРС, що періодично змінюється:

$$e = \varepsilon_{max} \sin \omega t$$

✓ Джерело електричної енергії, яке створює ЕРС, що періодично змінюється, називають **генератором змінного струму**.

Напруга на обкладках конденсатора й сила струму в коливальному контурі змінюються із частотою , причому коливання сили струму випереджають за фазою коливання напруги на $\frac{\pi}{2}$

✓ Ємнісний опір дорівнює:

$$X_C = \frac{1}{2\pi C}$$

Колівання напруги на котушці випереджають коливання сили струму на $\frac{\pi}{2}$.

✓ Індуктивний опір дорівнює:

$$X_L = 2\pi L$$

✓ Повний опір коливального контуру змінного струму дорівнює:

$$Z = \sqrt{R^2 + \left(\omega L - \frac{1}{\omega C}\right)^2}$$

✓ Закон Ома для кола змінного струму:

$$I_{max} = \frac{U_{max}}{Z} = \frac{U_{max}}{\sqrt{R^2 + \left(\omega L - \frac{1}{\omega C}\right)^2}}$$

3. Формула періоду власних електромагнітних коливань. Формула Томсона.

Період електромагнітних коливань - проміжок часу, протягом якого струм в коливальному контурі і напруга на пластинах конденсатора скоює одне повне коливання.

Для гармонійних коливань $T = 2\pi$ (найменший період косинуса).

Частота коливань - число коливань в одиницю часу - визначається так:

$$= \frac{1}{T}$$

Частоту вільних коливань називають **власною частотою коливальної системи**.

Циклічну частоту ми визначаємо як, $\omega_0 = \frac{1}{\sqrt{LC}}$,

значить для періоду можна записати: $T = \frac{2\pi}{\omega_0} = 2\pi\sqrt{LC}$

Цей вираз має назву **формула Томсона для періоду електромагнітних коливань**.

Тоді вираз для власної частоти коливань має вигляд: $= \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$

IV. Закріплення набутих знань.

1. Що називається коливанням?

Під коливанням слід розуміти будь-яку періодичну зміну деякої величини, тобто таку зміну, при якій значення цієї величини через певний інтервал часу повторюється.

2. Яку систему називають коливальним контуром?

Найпростішу систему, в якій можуть відбуватися вільні коливання і складається з конденсатора і котушки, з'єднаних між собою.

3. Чому дорівнює повна енергія електромагнітного контуру?

Повна енергія електромагнітного поля контуру дорівнює сумі енергій магнітного й електричного полів.

4. Чому подібні електромагнітні коливання в контурі?

Електромагнітні коливання в контурі подібні до вільних механічних коливань, наприклад, коливань тягарця на пружині. Але подібні не величини. Але подібні не величини, які періодично змінюються, а процеси, що характеризуються періодичною зміною різних величин.

5. Чому відповідає виникнення електричного струму в колі під дією різниці потенціалів?

Виникнення в електричного колі струму під дією різниці потенціалів відповідає появі в механічній коливальній системі швидкості під дією сили пружності пружини.

Задача 1. Коливальний контур мобільного телефону має конденсатор електроємністю 500 пФ та котушку індуктивністю 5 мГн. Який період вільних електромагнітних коливань в цьому контурі?

Дано:	Сі	Розв'язування:
$C = 500 \text{ пФ}$	$= 500 \cdot 10^{-12} \text{ Ф}$	$T = 2\pi\sqrt{LC}$
$L = 5 \text{ мГн}$	$= 5 \cdot 10^{-3} \text{ Гн}$	$T = 2 \cdot 3,14 \sqrt{500 \cdot 10^{-12} \text{ Ф} \cdot 5 \cdot 10^{-3} \text{ Гн}}$
$T = ?$		$T = 99,3 \cdot 10^{-7} \text{ с}$

Задача 2. Радіолокатор працює на хвилі 5 см і випускає імпульси тривалістю 1,5 мкс. Скільки коливань міститься в кожному імпульсі? Яка мінімальна дальність виявлення цілі?

Дано:	Сі	Розв'язування:

$t = 1.5 \text{ мкс}$	$= 1.5 \cdot 10^{-6} \text{ с}$	$N = \frac{t}{T}; T = \frac{\lambda}{c}; N = \frac{tc}{\lambda}$
$\lambda = 5 \text{ см}$	$= 5 \cdot 10^{-2} \text{ м}$	
$N - ?$		$N = \frac{1.5 \cdot 10^{-6} \text{ с} \cdot 3 \cdot 10^8 \frac{\text{м}}{\text{с}}}{5 \cdot 10^{-2} \text{ м}} = 9000$
$l_{min} - ?$		$l_{min} = \frac{ct}{2}$

$$l_{min} = \frac{3 \cdot 10^8 \frac{\text{м}}{\text{с}} \cdot 1.5 \cdot 10^{-6} \text{ с}}{2} = 225 \text{ м}$$

Задача 3. Яку довжину хвилі буде приймати радіоприймач, контур якого має конденсатор ємністю 750 пФ та індуктивністю 1,34 МГн

Дано:	Сі	Розв'язування:
$C = 750 \text{ пФ}$	$= 750 \cdot 10^{-12} \text{ Ф}$	$\lambda = T \cdot c$, де $c = 3 \cdot 10^8 \frac{\text{м}}{\text{с}}$
$L = 1,34 \text{ МГн}$	$= 1,34 \cdot 10^6 \text{ Гн}$	
$\lambda - ?$		$T = 2\pi\sqrt{LC}$
		$\lambda = c \cdot 2\pi\sqrt{LC}$
		$\lambda = 3 \cdot 10^8 \frac{\text{м}}{\text{с}} \cdot 2 \cdot 3,14 \sqrt{1,34 \cdot 10^6 \text{ Гн} \cdot 750 \cdot 10^{-12} \text{ Ф}} = 597,23 \cdot 10^5 \text{ м}$

Задача 4. Коливальний контур складається з конденсатора 1 мкФ і котушки індуктивністю 4 Гн. Амплітуда коливань заряду на конденсаторі становить 100 мкКл. Написати залежності $q(t)$, $I(t)$, $U(t)$. Визначити амплітуди коливань сили струму та напруги.

Дано:	Сі	Розв'язування:
$C = 1 \text{ мкФ}$	$= 1 \cdot 10^{-6} \text{ Ф}$	$q(t) = Q_{max} \cos \omega t$, де $\omega = \frac{1}{\sqrt{LC}}$
$L = 4 \text{ Гн}$		
$Q_{max} = 100 \text{ мкКл}$	$= 1 \cdot 10^{-4} \text{ Кл}$	$\omega = \frac{1}{\sqrt{4 \text{ Гн} \cdot 1 \cdot 10^{-4} \text{ Кл}}} = 500 \text{ с}^{-1}$
$q(t)=?$		Тоді рівняння коливань матиме вигляд:
$i(t)=?$		$q(t) = 1 \cdot 10^{-4} \cos 500t$
$I_{max}-?$		
$u(t)=?$		
$U_{max}-?$		

За означенням електроємність конденсатора дорівнює $C = \frac{q}{U}$, тоді $U = \frac{q}{C}$

$$U_{max} = \frac{1 \cdot 10^{-4} \text{ Кл}}{1 \cdot 10^{-6} \text{ Ф}} = 100 \text{ В}$$

$$u(t) = U_{max} \cos \omega t$$

Рівняння коливань напруги матиме вигляд:

$$u(t) = 100 \cos 500t$$

Для визначення рівняння коливань сили струму, візьмемо похідну від рівняння коливань заряду. Отримаємо:

$$i(t) = \dot{q} = -500 \cdot 10^{-4} \sin 500t = -0.05 \sin 500t \quad I_{max} = 0.05 \text{ А}$$

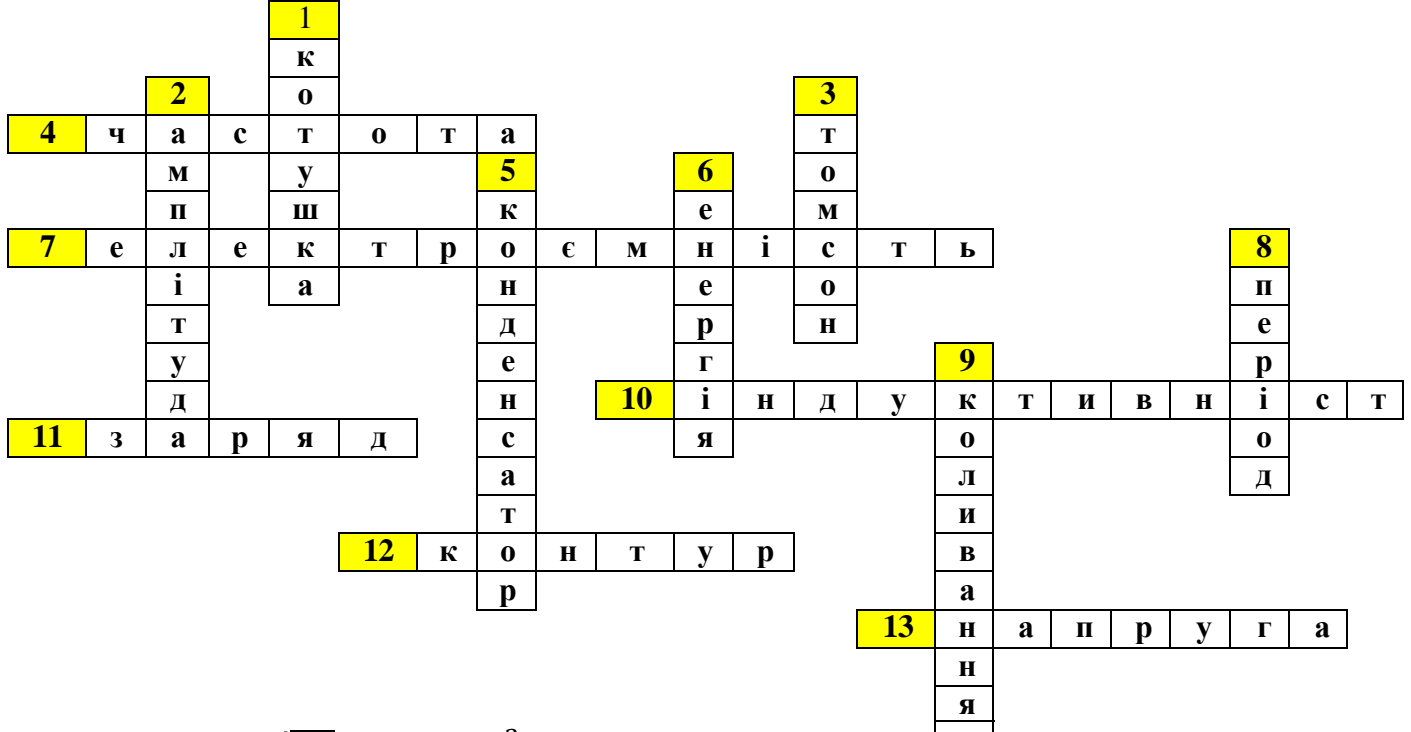
Задача 5. У коливальному контурі індуктивністю L і електроємністю C конденсатор заряджений до максимальної напруги U_m . Якою буде сила струму у момент, коли напруга на конденсаторі зменшиться у 2 рази? Коливання вважати незатухаючими.

Да	Розв'язування:
но:	
L	За законом збереження енергії $\frac{C \cdot U_m}{2} = \frac{C \cdot U^2}{2} + \frac{L \cdot I^2}{2}$
C	$C \cdot U_m = C \cdot U^2 + L \cdot I^2$
U_m	$C \cdot U_m = \frac{C \cdot U_m^2}{4} + L \cdot I^2$
$U = \frac{U_m}{2}$	$I = U_m \sqrt{\frac{3C}{4L}}$
I-?	

Задача 6. Коливальний контур радіоприймача налаштований на частоту 6 МГц. У скільки разів треба змінити ємність конденсатора контуру, щоб налаштуватися на довжину хвилі 150м?

Д	С	Розв'язування:
ано:	i	
= 6 МГц	6 · 10 ⁶ Гц	$\lambda_2 = \frac{c}{\nu_2}$, де $c = 3 \cdot 10^8 \frac{м}{с}$
λ		$\lambda_2 = \frac{3 \cdot 10^8 \frac{м}{с}}{2 \cdot 10^6 \text{Гц}} = 150 \text{ м}$
= 150 м		$\frac{1}{2\pi\sqrt{LC_1}}$
$\frac{C_1}{C_2} - ?$		$\frac{1}{2\pi\sqrt{LC_2}}$

Розділимо друге рівняння на перше, будемо мати:

$$\frac{v_2}{v_1} = \frac{2\pi\sqrt{LC_1}}{2\pi\sqrt{LC_2}}, \quad \frac{C_1}{C_2} = \left(\frac{v_2}{v_1}\right)^2$$

$$\frac{C_1}{C_2} = \left(\frac{2 \cdot 10^6 \text{Гц}}{6 \cdot 10^6 \text{Гц}}\right)^2 = \frac{1}{9}$$

$$C_2 = 9 \cdot C_1$$

Відповідь: ємність треба збільшити в 9 разів.

IV. Рефлексія у вигляді розгадування кросворда.

Порожню сітку кросворду можна вивести на SMART-дошку

По горизонталі:

4. Фізична величина, що характеризує кількість коливань га одиницю часу.

(частота)

7. Фізична величина, що характеризує здатність провідника накопичувати заряд.(ємність)

10. Фізична величина, що характеризує електромагнітні властивості котушки і є визначальною в процесі самоіндукції. (індуктивність)

11. Фізична величина, що є кількісною мірою здатності частинок до електромагнітної взаємодії. (заряд)

12. Електричне коло, що складається з котушки та конденсатора. (контур)

13. Фізична скалярна величина, що дорівнює відношенню роботи поля , яка виконується для переміщенню заряду. (*напруга*)

По вертикалі:

1. Вона створює магнітне поле. (*катушка*)

2. Максимальне відхилення від положення рівноваги. (*амплітуда*)

3. Вчений, який довів формулу періоду електромагнітних коливань. (*Томсон*)

5. Прилад, що накопичує електричний заряд. (*конденсатор*)

6. Міра виконання роботи. (*енергія*)

8. Час, за який тіло робить одне повне коливання. (*період*)

9. Види механічного руху чи зміни стану системи, які періодично повторюються в часі. (*коливання*)

Домашнє завдання

1. Опрацювати параграф 18, відповідати на питання після параграфа усно та виконати задачі №4 та №5 із вправи №18

2. Підготувати доповідь на тему «Морський радіозв'язок. Міжнародно-правове регулювання радіозв'язку.»

Список використаних джерел:

1. Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В.М.): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / за ред. В. Г. Бар'яхтара, С. О. Довгого. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 272 с.: іл.

2. Гульємо

Марконі.

URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%94%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%96

3. Ключові компетентності. URL: https://edera.gitbook.io/physicsmon79-new/vstup/poyasnuvalna_zapyska/kluchovi_kompetentnosti

4. Конспект уроку 38 «Вільні електромагнітні коливання». URL:
<https://naurok.com.ua/konspekt-uroku-z-fiziki-dlya-11-klasu-na-temu-urok-38-vilni-elektromagnitni-kolivannya-v-idealnomu-kolivalnomu-konturi-formula-tomsona-206672.html>

5. Коздоба Т. В. Досліди Фарадея. Закон електромагнітної індукції. URL:
<https://naurok.com.ua/doslidi-faradeya-zakon-elektromagnitno-indukci-322797.html>

6. Антіпова О. В., Новосельський М. А. Тестові завдання для перевірки знань з фізики. URL:
<http://library.ippro.com.ua/attachments/article/162/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D1%81.%20%D0%B7%20%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf>

7. Ромашина А. В. Електромагнітні коливання в коливальному контурі. URL:
<https://naurok.com.ua/urok-elektromagnitni-kolivannya-v-kolivalnomu-konturi-rozv-yazuvannya-zadach-30907.html>

8. Вільні електромагнітні коливання. Формула Томсона. URL:
<http://dcmaup.com.ua/assets/files/11-18.01-2-kurs-1..pdf>

9. Реферати, курсові, уроки. URL:
<https://myrefs.org.ua/index.php?view=article&id=618>

СВІТЛАНА ЖИТНІКОВА,

*учитель геометрії Київської гімназії
східних мов № 1*

АЛЛА ТОПЧІЙ,

*учитель географії Київської гімназії
східних мов № 1*

ЗОЛОТА ПІДКОВА ЛЬВІВЩИНИ

**(методична розробка бінарно-інтегрованого уроку з геометрії та географії
для 9 класу)**

Тема уроку. Вектори. Туризм в Україні

Мета.

повторити: географія: поняття «третинний сектор економіки», види туризму, туристичні регіони України, сформувати поняття туристичні маршрути на основі замків України;

геометрія: повторити тему «вектори на площині», а саме: означення вектора, напрям вектора, координати вектора, модуль вектора, колінеарність векторів, множення вектора на число.

розвивати навички комунікації, роботи у групі, публічної презентації роботи;

виховувати патріотичні почуття, поважне ставлення до членів колективу, виховувати вміння взаємодіяти один з одним, підтримувати один одного.

Обладнання: роздруковані QR-коди, цифровий пристрій з можливістю виходу в інтернет, мультимедійна дошка, опорні конспекти.

Тип уроку: урок узагальнення і систематизації знань.

Хід уроку:

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель географії. Сьогодні ми поговоримо про один із популярних туристичних маршрутів найбільш відомими замками Львівської області –

«Золота підкова Львівщини». Назву «Золота підкова» отримав через розташування замків дугою, що схожа на підкову. Ми відкриємо для себе три найпопулярніші замки України, які зазвичай бажає відвідати кожен мандрівник.

Повідомлення теми, цілей та завдань уроку

III. Актуалізація опорних знань

Вчитель математики. Повторення необхідного матеріалу ми проведемо у формі квесту.

Квест

Запитання	Відповіді	
1. Що таке вектор?	1. Дріб	М
2. Назвіть одним словом види діяльності, які відносять до третинного сектору економіки	2. Число	К
3. До якого сектору економіки відносять туризм?	3. Вектор	І
4. Які вектори називаються рівними?	4. Напрявлений відрізок	З
5. Що таке модуль вектора?	5. Якщо в них однакові напрямки та модулі	О
6. Як називають переміщення людей з метою відпочинку, оздоровлення, культурного розвитку?	6. Якщо в них рівні абсолютні величини	Б
7. Які вектори називаються колінеарними?	7. Довжина відрізка, який зображує вектор	Т
8. Що є сумою двох векторів?	8. Якщо модуль дорівнює одиниці	Г
9. Як називаються природні й антропогенні об'єкти та явища, які можна використати для відпочинку, оздоровлення та мандрівок?	9. Які знаходяться на паралельних прямих або на одній прямій	П
10. Що є скалярним добутком двох	10. Якщо вони в одній площині	Н
	11. Якщо скалярний добуток додатний	Р
	12. Якщо відношення координат від'ємне число	С
	13. Скалярний добуток дорівнює нулю	О

векторів? 11. Як визначити, чи є вектори перпендикулярними? 12. Назвіть вид туризму метою якого є відвідання релігійних святинь? 13. Назвіть вид туризму метою якого є ознайомлення з пам'ятками культури, історії?	14. Його координати протилежні числа	Т
	15. Послуги	О
	16. Діловий	Ф
	17. Пізнавальний	А
	18. Курортно-лікувальний	У
	19. Третинний	Л
	20. Екологічний	Е
	21. Туризм	А
	22. Рекреаційні ресурси	Ж
	23. На питання непрямих відмінків	Д
24. Куди	Ш	
25. Паломницький	В	
26. Яке складається з двох слів	Щ	

IV. Виконання завдань на повторення й закріплення основних умінь і навичок

Вчитель математики. Розв'язавши перше завдання ми виясимо назви міст, через які буде прокладено туристичний маршрут.

Клас розбито на три групи, кожна з яких отримала завдання (картка №1)

1. Назви місто

I група

Знайдіть координати і модуль вектора \overrightarrow{LP} , $L(0; 0); P(8; 5)$. Виберіть назву міста, відстань до якого від Львова дорівнює абсолютній величині заданого вектора у квадраті	89	Підгірці
	590	Київ
	45	Свірж
	65	Золочів
	52	Судова Вишня
	74	Олесько

II група

Знайдіть координати і модуль вектора \vec{LO} , $L(0; 0); O(7; 5)$. Виберіть з назву міста, відстань до якого від Львова дорівнює абсолютній величині заданого вектора у квадраті	89	Підгірці
	590	Київ
	45	Свірж
	65	Золочів
	52	Судова Вишня
	74	Олесько

III група

Знайдіть координати і модуль вектора \vec{LZ} , $L(0; 0); Z(7; -4)$. Виберіть з назву міста, відстань до якого від Львова дорівнює абсолютній величині заданого вектора у квадраті	89	Підгірці
	590	Київ
	45	Свірж
	65	Золочів
	52	Судова Вишня
	74	Олесько

Підбиваємо підсумок: у яких містах розташовані міста, у яких знаходяться замки Золотої Підкови? (учні називають міста)

2. Вчитель географії

Уявіть себе власником туристичного агентства. Вам треба загітувати туристів, щоб вони відвідали вашу екскурсію до замку. За допомогою QR-кодів,

використайте цікаві факти про замок та напишіть запрошення на відвідування екскурсії.

Три групи: Олеський замок, Підгорецький, Золочівський замок

Діти об'єднуються в групи, сканують QR-коди, переходять на сайт, шукають інформацію про замок своєї групи і використовують її у написанні рекламного тексту із закликом відвідати екскурсію саме до цього замку.

Олеський замок

Підгорецький замок

Золочівський замок

3. Вчитель математики. Наша мандрівка не закінчена. Є ще одне дуже цікаве місце. Щоб дізнатись його назву, ви маєте розв'язати наступне завдання

Вектори \vec{LM} , \vec{LZ} – колінеарні, причому $L(0; 0)$, $Z(2,5; -6)$, $\lambda = -8$, $\vec{LM} = \lambda \vec{LZ}$. Знайдіть квадрат модуля вектора \vec{LM} .

Назву міста ви знайдете, на карточці №1

4. Вчитель географії. Зараз ви дізнаєтесь цікаву інформацію про іще одне місто, яке можна зустріти подорожуючи «Золотою підковою Львівщини». Це місто над річкою Вишнею, в якому здавна розглядалися судові справи, за що й отримало свою назву – Судова Вишня.

Випереджальне завдання - розповідь учня про м. Судова Вишня

V. Підсумки уроку

Бліц-опитування:

1. В якому туристичному регіоні знаходяться замки?
2. Через який замок в якому місті проходить Європейський вододіл: південна частина села знаходиться в басейні р. Вісли, а північна – в басейні Дніпра?
3. Який замок стоїть на 50-ти метровій горі?
4. Який замок знаходиться найсхідніше, найпівденніше, найпівнічніше?

VI. Домашнє завдання

Скласти маршрут поїздки із Києва до одного із замків «Золотої підкови Львівщини» і зобразити його на карті за допомогою векторів, знайти суму цих векторів і модуль суми.

НАТАЛІЯ МАЗУР,

учитель хімії Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОГО Й ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОГО САМОРОЗВИТКУ НА УРОКАХ ХІМІЇ

У світі, переповненому стрімким науково-технічним прогресом, освітні підходи постійно адаптуються, щоб відповідати актуальним викликам.

Сучасний навчальний контекст не просто передає обсяг відомостей, але й акцентує увагу на важливості формування критичного мислення, творчих здібностей та соціальних навичок учнів. Проектна діяльність виступає як один із засобів реалізації цього підходу, надаючи освітньому процесу додаткову глибину й практичну спрямованість. Це особливо актуально на уроках хімії, де знання може бути поглиблене та розширене завдяки дослідницьким проектам, що забезпечують реальне застосування теоретичних знань.

Під час вивчення різноманітних дисциплін педагоги завжди прагнуть удосконалити навчальний процес, роблячи його більш привабливим для учнів. У пошуку ефективних методів викладання вони часто звертаються до тактик, які стимулюють самостійність та ініціативу учнів. Однією з таких новацій, що знаходить своє застосування в освітньому процесі, є проектна діяльність. Цей підхід забезпечує глибоке занурення в матеріал, дозволяючи учням не лише сприймати теоретичні основи, а й активно застосовувати їх на практиці. На уроках хімії вона стає мостом між абстрактними поняттями та їх практичною реалізацією, сприяючи формуванню в учнів комплексного розуміння предмету.

Проектна діяльність набуває все більшої популярності завдяки ряду переваг, які вона пропонує. По-перше, як уже зазначалося раніше, вона забезпечує глибоке засвоєння матеріалу: коли учні виконують проекти, вони не просто абстрактно вивчають теорію, але й втілюють її на практиці, що дає можливість краще зрозуміти сутність процесу або явища.

По-друге, слід звернути увагу на роль проектної методики в соціальному розвитку особистості. За даними дослідження Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова [1], під час командної роботи над проектами учні не лише поглиблюють свої знання, а й відточують комунікативні вміння, навчаються конструктивної взаємодії, обміну думками та пошуку компромісів у конфліктних моментах. Треба підкреслити, що проектна діяльність стає прекрасною підготовкою до викликів сучасного життя. Світ сьогодні очікує від людини здатності до ефективного спілкування, командної

роботи та відкритості до діалогу. І завдяки шкільним проєктам учні формують ці цінні навички.

По-третє, проєктна діяльність також сприяє глибокому інтелектуально-творчому розвитку особистості. Коли учні беруть на себе відповідальність за власне навчання, вони активно розвивають критичне мислення, навички рефлексії та самоаналізу. Учні, які регулярно займаються проєктною діяльністю, значно краще адаптуються до викликів сучасного світу, зокрема у сфері інтелектуальних завдань. Вони навчаються виділяти головне, аналізувати великі об'єми інформації та робити обґрунтовані висновки. Окрім того, проєктна діяльність забезпечує учням можливість для творчого самовираження. Під час створення проєктів вони не тільки досліджують наукові питання, але й використовують власні таланти й захоплення, виводячи власні ідеї та рішення на передній план [2].

Однак, як і будь-який педагогічний підхід, проєктна діяльність не позбавлена недоліків. Вона може вимагати більше часу на планування та реалізацію порівняно з традиційними методами викладання. Дуже важливо враховувати можливий різний рівень знань та зацікавленості серед учнів, тому варто знайти баланс між складністю та цікавістю виконання і вміти правильно поєднати у групи учнів. Також не завжди просто знайти проблему, яка б мала дійсно значущий дослідницький план і потребувала б інтегрованих знань. Крім того, педагогам необхідно впевнитися у практичній та пізнавальній значущості передбачуваних результатів. Розробка та реалізація проєктів може вимагати більше часу, ніж традиційний урок [3], тому завжди варто враховувати саме можливості закладу, адже для реалізації досліджень може бути необхідне спеціалізоване обладнання чи інші ресурси, які можуть виявитися недоступними.

Важливо зазначити, що проєктна діяльність може мати різні форми – від невеликих дослідницьких завдань до тривалих наукових проєктів. Вибір формату залежить від специфіки навчального закладу, потреб учнів та цілей навчального процесу.

Розглянемо приклади використання проєктної діяльності на уроках хімії.

1. Хімічний експеримент як основа проєкту.

Ліцеїсти можуть розробити та провести власний експеримент, що дозволяє поглибити розуміння хімічних реакцій, основних законів хімії та принципів безпечної роботи в лабораторії⁴.

2. Дослідження впливу хімії на довкілля.

Залучення учнів до дослідження впливу різних хімічних речовин на довкілля може збільшити їхню соціальну відповідальність та розуміння екологічних проблем⁵.

3. Розробка хімічних продуктів для повсякденного використання.

Ліцеїсти можуть створити власний дизайн та рецептуру, наприклад, мила, шампуню або інших побутових засобів, використовуючи знання з органічної хімії.

Проєктна діяльність на уроках хімії дозволила активізувати навчальний процес, забезпечити глибоке розуміння матеріалу та розвинути творчі здібності учнів. Також сприяла формуванню навичок самостійної роботи, критичного мислення та роботи в команді. Необхідно подальше вивчення методів та технік проєктної діяльності, їх адаптація до конкретних умов навчального процесу. Є потреба в розробці нових навчальних матеріалів, які б сприяли реалізації проєктного підходу. Для ефективного впровадження проєктної діяльності вчителю варто постійно вдосконалювати свої професійні та методичні компетенції, брати участь у семінарах та тренінгах, спілкуватися з колегами та обмінюватися досвідом [6].

Отже, виконання спільних проєктів сприяє розвитку вмінь взаємодіяти, долати конфлікти, активно висловлювати свої думки та слухати інших. Це дозволяє створювати ефективні команди для досягнення загальної мети. Проєктна діяльність вимагає від ліцеїстів відповідального підходу до виконання своїх обов'язків, а також здатності брати на себе ініціативу і пропонувати нові ідеї. Використання проєктного підходу сприяє розвитку аналітичних здібностей, дозволяє учням критично мислити та шукати

нестандартні рішення. Це також стимулює інтерес до предмету і допомагає учням реалізувати свій потенціал в науковій і творчій діяльності [7].

Список використаних джерел:

1. Позднякова О. Л. Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ, 2016.

2. Kovalenko O., Kuzmenko L. (2019). Проектна діяльність як засіб розвитку критичного мислення студентів у процесі навчання природничих дисциплін. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Педагогіка»*, 2019. Випуск 7, С. 55-58.

3. Довмантович Н. Г. Проектна діяльність як засіб формування самоосвітньої компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2017. 1 (40). С. 42-47.

4. Мельник Б. І., Панасенко Н. О. Експеримент у проектній діяльності на уроках хімії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2017. 26(1). С. 123-127.

5. Боярська О. М. Використання проектної діяльності для вивчення екологічних аспектів хімії. *Науковий вісник Миколаївського національного університету*. 2016. 2. С. 24-28

6. Дерев'янку О. І. Проектна діяльність як інструмент розвитку критичного мислення на уроках хімії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. 15, С. 78-82

7. Гриньова В. Я. Вплив проектної діяльності на творчий розвиток особистості учня. *Науковий журнал НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2019. 37(50). С. 89-93.

3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТА ВИХОВНА РОБОТА

ВОЛОДИМИР БОРОВИК,

*учитель фізичної культури Ніжинського
обласного педагогічного ліцею Чернігівської
обласної ради*

ОЛЕКСАНДР РУДЕНКО,

*учитель фізичної культури Ніжинського
обласного педагогічного ліцею Чернігівської
обласної ради*

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації» поставлено завдання забезпечити переорієнтацію фізкультурно-спортивної галузі на зміцнення здоров'я населення засобами фізичної культури і спорту, формування у громадян України потреби у фізичному самовдосконаленні. Соціально-економічні перетворення в Україні, глобальна економічна криза, військові дії активізували проблему збереження фізичного, психічного, духовного й соціального здоров'я молодого покоління. Це поставило перед загальноосвітньою школою завдання створення таких умов розвитку учнів, які б сприяли утвердженню здорового способу життя, гармонізації їхніх взаємин з довкіллям. На основі результатів наукових досліджень визначено такі внески в стан здоров'я різних чинників:

- спадковість – 20% ;
- навколишнє середовище – 20 – 25 % ;
- діяльність лікарів і медпрепаратів – 8 % ;
- діяльність системи охорони здоров'я – 10 ;
- генетичний чинник – 15 – 20 % ;

- спосіб та умови життя – 50 – 55 % .

Основною формою організації навчально-виховного процесу з фізичної культури в загальноосвітньому навчальному закладі є урок. Головними вимогами до уроку фізичної культури є:

- забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання та здійснення міжпредметних зв'язків;

- забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної спрямованості навчального процесу;

- формування в учнів/учениць умінь і навичок самостійно займатися фізичними вправами;

- забезпечення диференційованого підходу до організації навчального процесу з урахуванням стану здоров'я , рівня фізичного розвитку, рухової підготовленості та статі учнів, урахування їх мотивів та інтересів до заняття фізичними вправами;

- використання вчителем різноманітних організаційних форм, засобів, методів і прийомів навчання;

- досягнення оптимальної рухової активності всіх учнів протягом кожного уроку з урахуванням стану здоров'я.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.09 р. за № 518/674 учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Для основної медичної групи фізична підготовка проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини.

Учні, які за станом здоров'я належать до підготовчої медичної групи, оцінюються за теоретико-методичні знання, техніку виконання вправ, складання відповідних нормативів, які їм не протипоказані. Засвоєння програмного матеріалу для цих учнів має бути поступовим процесом і

проводитися за умови виключення окремих рухових дій та вправ, що пов'язані з обмеженням максимального фізичного навантаження учнів (залежно від характеру та ступеня відхилень у здоров'ї). Ці учні також можуть брати участь у змаганнях, але з додаткового дозволу лікаря.

Учні, які за станом здоров'я належать до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури.

Лише 30 % учнів можуть виконати нормативи без ризику для здоров'я і тільки у 18 – 24 % процеси відновлення функціонального стану організму після виконання нормативів проходять позитивно. Якість проведення уроків фізичної культури значною мірою залежить від матеріально-технічного забезпечення предмета. Актуальним залишаються питання оцінювання досягнень учнів на уроках. З метою формування позитивного ставлення учнів до занять та підвищення рівня їхньої рухової активності оцінювання навчальних досягнень має бути особистісно-зорієнтованим за допомогою відповідних систем.

Оскільки сьогодні урок фізичної культури має бути спрямованим на оздоровлення, оцінювання передбачає врахування насамперед особистих досягнень учнів протягом семестру та навчального року; систематичні відвідування ними уроків; активності роботи на уроках фізичної культури; зайнятості в позаурочний час у спортивних секціях, святах, конкурсах; участі у змаганнях шкільного, районного, міського, республіканського рівнів. Щоб максимально врахувати відповідність навчальних досягнень окремого учня вищезазначеним критеріям, учителю варто застосовувати різноманітні системи нарахування бонусних балів. Зазначимо, що навчальний заклад може використовувати інші системи оцінювання навчальних досягнень учнів за погодженням з місцевими органами управління освітою/

Відповідно до наказу МОН молодь спорту України від 13.04.2011 № 329 до інших систем оцінювання може належати рейтингова система, яка сприяє формуванню ключових компетентностей і створює можливості для учнів:

- підвищення мотивації;
- розширення індивідуальних можливостей;
- підвищення об'єктивності оцінювання;
- градація значущості балів.

З метою оцінювання індивідуальних досягнень учнів може використовуватися метод оцінювання портфоліо. Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування в учнів уміння ставити цілі, планувати й організувати навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки. Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку учня тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи.
2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).
3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.
4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

При цьому оцінка за виконання нормативу не є такою, що домінує під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання. Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються навчальні нормативи, які розроблені для кожного року вивчення. Контрольні нормативи є орієнтовними. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування.

Під час складання навчального нормативу за його показником визначають рівень досягнень (початковий, середній, достатній, високий), а потім за технічними показниками виконання рухової дії та теоретичними знаннями виставляють оцінку в балах (див. таблицю). Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з фізичної культури затверджені наказом МОН України від 05.05.08. № 371.

Критерії та показники оцінювання навчальних досягнень учнів

№ пор.	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів	Показник навчальних нормативів	Бали
1	Учень (учениця) має фрагментарні уявлення з предмета; розрізняє та виконує відповідно до вимог лише елементи фізичних вправ	Низький	1
		Середній	2
		Достатній	3
		Високий	4
2	Учень (учениця) виявляє розуміння основних положень навчального матеріалу, наводить приклади; техніка виконання фізичних вправ має незначні відхилення від встановлених вимог, які аналізуються та виправляються з допомогою вчителя	Низький	5
		Середній	6
		Достатній	7
		Високий	8
3	Учень (учениця) володіє узагальненими міцними знаннями з предмета, має достатню тактичну підготовку для виконання навчальних завдань; має системні навички техніки виконання фізичних вправ, що відповідають встановленим вимогам	Низький	9
		Середній	10
		Достатній	11
		Високий	12

Отже, кожен учень може отримати накопичувальну кількість балів за рахунок виконання навчальних нормативів, наприклад 7 чи 8 балів та певну бонусну кількість балів завдяки особистим досягненням, систематичності, активній роботі під час навчального процесу, зайнятості в спортивних гуртках, секціях та участі в змаганнях різних рівнів. Відповідно до такої системи критеріїв оцінювання вчитель може виставити тематичну оцінку вище, враховуючи не лише оцінки за виконання нормативів, а й вищезазначені показники (бонусні бали). Особливу увагу при оцінюванні досягнень учнів слід

приділити особистим досягненням учнів протягом навчального року. Наприклад якщо учень (учениця) викона(в/ла) залікову вправу на певний рівень, але при цьому його (її) особистий результат виконання цієї вправи поліпшився порівняно з попереднім показником, учитель може виставити оцінку на 1 – 2 бали вищу за ту, яка передбачається навчальними нормативами.

У підготовчій медичній групі засвоєння програмного матеріалу має бути поступовим процесом і проводитися за умови виключення окремих рухових дій та вправ, що пов'язані з обмеженням максимального фізичного навантаження учнів. Оцінювання має відбуватися диференційовано. Суть такого підходу полягає в тому, що учні підготовчої групи отримують бали на уроці за теоретичні знання, правильне технічне виконання рухових дій, ступінь сприйняття набутих умінь і навичок.

Учні, які за станом здоров'я належать до спеціальної медичної групи, обов'язково повинні відвідувати основні уроки фізичної культури й виконувати щадний руховий режим та не протипоказані їм вправи. Оцінювання таких учнів за урок, тематичну, семестр, навчальний рік повинно мати категорію «зараховано».

Список використаних джерел:

1. Боляк А. М., Глоба М. А. та інші. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи. Рівень стандарт. Київ, 2022. 110 с.

2. Єрмолова В. М. та інші. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи. Рівень стандарт. Київ, 2017. 58 с.

3. Черпак Ю. В. Критерії оцінювання учнів на уроках фізичної культури в сучасних умовах. *Фізичне виховання в сучасній школі: науково-методичний журнал*. № 5, 2021. С. 25 – 28.

ТЕТЯНА ВАНТУХ,

*заступник директора з виховної роботи
Ніжинського обласного педагогічного
лицею Чернігівської обласної ради,
керівник гуртка «Основи учнівського
самоврядування»*

КВЕСТ-ГРА «ЗАПОБІГТИ. ВРЯТУВАТИ. ДОПОМОГТИ, АБО КОРОТКО ПРО РИЗИКИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ»

Мета: закріпити обізнаність учнів у питаннях мінної безпеки, відпрацювати навички правильних дій у надзвичайних ситуаціях; навчити швидко оцінювати небезпечну ситуацію, ухвалювати оптимальне рішення щодо її подолання; навчитися надання допомоги іншим; розвивати навички самозахисту, мотивацію до безпечного способу життя, потреби в повсякденному дотриманні правил мінної безпеки; формувати цілісне ставлення до важливості людського життя, навички безпечної поведінки; виховувати почуття відповідальності за свої вчинки, повагу до працівників рятувальників.

Хід проведення

Вступне слово. Презентація теми та визначення мети квест-гри.

Учасники гри об'єднуються в команди. Розрахунок робиться, виходячи з потрібної кількості команд (а не числа учасників у командах). Об'єднання дітей можна організувати безліччю способів, а саме: за часом року, у якому народився учень/учениця (зима, весна, літо, осінь); за датою народження (парна, непарна кількість); за першою буквою імені або прізвища (голосні – приголосні, дзвінки – глухі); за жеребом. У кошику можуть бути листочки різного кольору – команда червоних, жовтих, синіх; геометричні фігури – команди квадратів, трикутників тощо; зображення тварин, рослин; а також ряд інших термінів і понять. Щоб уникнути організаційних труднощів, варто

озвучити й погодити з учнями правила роботи в командах; стежити за дотриманням правил усіма учасниками; ставити чіткі й зрозумілі часові рамки, стежити за регламентом.

1. Кожна команда обирає капітана, вигадує назву.

2. Назву квесту записуємо на дошці або виводимо на слайд мультимедійної презентації, роздруковуємо завдання для команд.

3. Команди отримують маршрутні листи. Можна змінити місцями назви зупинок та за потреби розробити більше карт, у яких будуть фіксуватися бали, які учасники команд зможуть отримати, виконуючи певні завдання. Виконані завдання капітан команди озвучує ведучому, який перевіряє та виставляє бали. Наступне завдання капітан команди отримує від ведучого (або на наступній зупинці).

4. Гра вважається завершеною, коли кожна команда виконає завдання та пройде всі зупинки, зазначені в маршрутній карті.

1. Зупинка «Ризики надзвичайних ситуацій»

Кожна команда отримує набір «Ознаки ризиків надзвичайних ситуацій» у вигляді розрізаних смужок, на яких написані речення, які потрібно якомога швидше зібрати відповідно до кожного з ризиків та пояснити. Команда, яка зробила завдання першою, отримує 5 балів, другою – 4 бали, третьою – 3 бали і т.д. Кожна команда по черзі пояснює одну з ознак ризиків надзвичайних ситуацій.

Виберіть ознаки, за якими можна ідентифікувати пожежу?

- ✓ наявність запаху диму або запаху гару;
- ✓ потріскування палаючого дерева, схоже на потріскування палаючих у грубці сухих дров;
- ✓ відкрите полум'я;
- ✓ електричні дроти, які перегрілися, з характерним запахом гуми.

За якими ознаками можна виявити ризик потрапляння в зону обстрілу?

- ✓ звуки пострілів;

- ✓ «виття» реактивних снарядів;
- ✓ спалахи від пострілів;
- ✓ вибухи.

За якими ознаками можна зрозуміти, що в повітря потрапив ХЛОП?

- ✓ відчуваєш задуху, часто дихаєш;
- ✓ очі печуть, і з очей течуть сльози;
- ✓ у горлі дере, і душить кашель;
- ✓ болить голова.

За якими ознаками можна зрозуміти, що в повітрі є АМІАК?

- ✓ ріже в очах, і погіршується зір;
- ✓ починається нежить;
- ✓ важке дихання, кашель;
- ✓ задуха і біль в грудях;
- ✓ «серце колотить, наче вискоче»;
- ✓ внаслідок контакту з рідким аміаком виникає обмороження або опік із

пухирцями.

Які ознаки свідчать про те, що перед Вами вибухонебезпечний предмет?

- ✓ запах гасу чи хімічних речовин, цокання чи клацання з предметів;
- ✓ наявність розтяжок, дротів, що йдуть від предмета, мотузок, скотчу;
- ✓ наявність джерел живлення (батарейки, акумулятори), антен із радіопристроєм, годинникового або електронного таймера;
- ✓ підозрілі звуки (цокання годинника, сигнали через певний проміжок часу).

2. Зупинка «Знайди правила безпеки»

Командам пропонуються картки щодо порядку дій людини, яка опинилася в небезпечній ситуації. Команди відновлюють порядок дій відповідно до ситуації, вказаної в картці, усно презентують результати своєї роботи. Максимальна оцінка за відповідь – 5 балів.

Як треба діяти, якщо існує ризик потрапляння в зону обстрілу?

✓ сховайся в найближче укриття, яке позначено відповідним знаком, і не виходь з укриття до кінця обстрілу;

✓ у разі відсутності сховища, для укриття використовуй нерівності рельєфу (канава, яма чи заглиблення, труба водостоку під дорогою тощо);

✓ у разі раптового обстрілу та відсутності поблизу сховища й укриття – не стій і не перебігай під обстрілом, а лягай на землю головою в сторону, протилежну вибухам, голову прикрий руками (якщо є, для прикриття голови можна використовувати будь-яку міцну річ);

✓ не підходь до вікон, якщо почуєш постріли;

✓ не спостерігай за перебігом бойових дій;

✓ сховайся у підвалі, якщо його немає, спустися на перший поверх, щоб за першої можливості перейти в сховище;

✓ якщо в кімнаті є міцний стіл, сховайся під ним.

Як діяти, якщо в повітря потрапив ХЛОП?

✓ заплющ очі та затамуй дихання;

✓ закутайся у верхній одяг і дихай крізь нього (можна змочити водою);

✓ не біжи, а спокійно виходь у бік, протилежний вітру;

✓ якщо не можеш вийти, спробуй залізти на високий предмет (стовп, драбину тощо), оскільки хлоп стелиться по землі.

Як діяти, якщо в повітря потрапив АМІАК?

✓ якщо ти в приміщенні, а небезпека ззовні, зачини всі вікна і двері;

✓ якщо небезпека всередині приміщення, вийди на свіже повітря;

✓ випий теплого молока з харчовою содою (одна чайна ложка на склянку молока);

✓ якщо є можливість, подихай зволеним повітрям, попроси когось із дорослих зробити тобі інгаляцію;

✓ у разі потрапляння аміаку в очі чи на шкіру, промий водою.

Правильні дії у разі виявлення вибухонебезпечних предметів

(обрати правильні варіанти і встановити послідовність):

✓ зупинитися;

- ✓ продовжити рух;
- ✓ заспокоїтися, не панікувати;
- ✓ повернутися назад тим же шляхом, яким прийшли на безпечну відстань (не менше 300 метрів);
- ✓ попередити інших, якщо ви рухалися не самі, голосно повідомити про небезпеку та наказавши зупинитися;
- ✓ повідомити ДСНС, поліцію, місцеві органи влади;
- ✓ перевірити ознаки наявності інших предметів навколо себе, уважно роздивившись, не рухаючись із місця;
- ✓ підняти й віднести його компетентній особі;
- ✓ принести додому;
- ✓ позначити знахідку на місці, обклавши підручними матеріалами;
- ✓ позначити небезпечну територію помітним знаком (стрічка, хустина тощо) Маркування здійснювати тільки на безпечній ділянці.

Що робити, щоб залишатися у безпеці...

- ✓ використовувати тільки ті шляхи, які є напевно безпечними (головні дороги, якими регулярно користуються; які мають тверде неушкоджене покриття; є підтвердження щодо їхньої безпечності від місцевого населення, органів місцевої влади, відповідних служб тощо);
- ✓ постійно моніторити ситуацію, збирати інформацію щодо різного роду небезпек;
- ✓ бути уважним, помічати ознаки небезпечних територій та в жодному разі не заходити на них;
- ✓ ніколи не ігнорувати попереджувальні знаки, як офіційні, так і саморобні. Не прибирати та не псувати їх;
- ✓ не заходити на території, на яких велись бойові дії чи перебували військові;
- ✓ під час руху обирати середину дороги;
- ✓ з жодної причини не з'їжджати на узбіччя і не ходити до лісосмуги;
- ✓ не наїжджати на невідомі предмети;

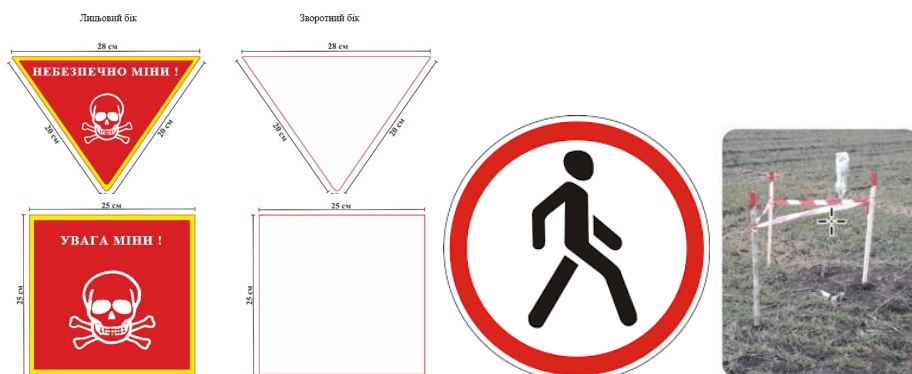
- ✓ не піднімати, не торкатися та не здійснювати ніякого іншого впливу на незнайомі підозрілі предмети;
- ✓ для будь-яких пересувань використовувати тільки денний час доби з гарною видимістю;
- ✓ ніколи не мандрувати після настання темряви;
- ✓ якщо перед Вами небезпечна територія, не робіть спробу обійти її, розверніться та повертайтеся у напрямку, звідкіля Ви прийшли;
- ✓ обов'язково повідомляти екстрені служби за телефонами 101, 102, 103.

3. Зупинка «Знаки»

Серед роздрукованих знаків безпеки та зображень знайдіть відповідні знаки та зображення, поясніть їх використання. За правильну аргументовану відповідь команда отримає 1 бал.

Команда № 1

Погляньте уважно на зображення. Які з цих знаків офіційно попереджають про вибухонебезпечні предмети поблизу (обрати усі можливі варіанти). Аргументуйте свою думку.

Який знак не попереджає про міни?

Команда № 2

Погляньте уважно на зображення. Які з цих підручних засобів та матеріалів використовуються для позначення небезпечного району та місць виявлення мін і ВПП? Аргументуйте свою думку.

Команда № 3

Погляньте уважно на зображення. Знайдіть місця з підвищеною небезпекою. Аргументуйте свою думку.

(Місця дислокації військових та інші фортифікаційні споруди; ознаки бойових дій, військової діяльності; залишена бойова техніка та транспорт; узбіччя доріг, ґрунтові дороги та лісосмуги; залишки мертвих тварин, необроблені поля та ділянки, де не ведеться господарська діяльність; ділянки з видимими ознаками пошкодження ґрунту та травного покриття, залишками дротів, розтяжок, ниток, мотузок, ізоляції, скотчу тощо; водойми, переправи, мости та інші важливі елементи інфраструктури можуть бути замінованими).

Команда № 4

Погляньте уважно на зображення. Укажіть предмет, який на Вашу думку є найбезпечнішим. Аргументуйте свою думку.

4. Зупинка «Ситуація»

Кожна команда витягує зі скриньки по 3 питання, на які потрібно дати розгорнуту відповідь. За кожну правильну відповідь команда отримує 1 бал.

✓ Якщо людина раптом побачила поруч небезпечний предмет, наприклад, гранату, що можна робити в такій ситуації? *(Обережно повернутися дорогою, якою прийшли, повідомити рятувальників).*

✓ Якщо Ваш родич приніс додому вибухонебезпечний предмет, Ваші дії? *(попередити про небезпеку, подзвонити рятувальникам, швидко тікати з подвір'я).*

✓ Хто має право наближатися до вибухонебезпечного предмета та знешкоджувати його? *(Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Міжнародні організації з розмінування).*

✓ Якщо обрізати розтяжку, це знешкодить міну? *(Ні, більшість розтяжок спрацьовують при натяжінні або послабленні дроту, тож замість знешкодження станеться саме вибух. Часто у якості мін-розтяжок використовуються гранати, які кріпляться на кілки чи дерева та приводяться в дію за допомогою розтяжки (зачіпання або перерізання дроту призводить до вибуху).*

✓ Існують типи мін, що спрацьовують лише тоді, коли прибираєш з них ногу. Тому можна покласти важкий предмет на міну перед тим, як прибрати ногу, щоби вона не вибухнула. *(Ні, якщо жива істота вже наступила на міну, то механізм спрацьовує в той же момент, і немає часу на підміну ваги. Не можна наближатися до міни, торкатися чи якимось чином впливати на неї (намагатися пересунути, накрити іншим предметом, залити водою, кидати в неї камінням тощо). Все це може привести до вибуху міни. Мінімальна безпечна відстань від міни – не менше 300 м.).*

✓ Міни чи боєприпас, що знаходяться всередині або на поверхні ґрунту вже довгий час, уже не становлять небезпеки, адже з часом їх дія деактивується, вони іржавіють і вже не можуть завдати шкоди? *(Ні, вибухонебезпечні предмети залишаються небезпечними протягом десятиліть, незалежно від умов, в яких вони зберігалися, а також всередині чи на поверхні ґрунту. У разі довгого знаходження у ґрунті чи воді корпус міни піддається корозії та руйнуванню, від чого чутливість міни зростає до 3-5 кг. Не можна*

наближатися до міни, торкатися чи якимось чином впливати на неї (намагатися пересунути, накрити іншим предметом, залити водою, кидати в неї камінням тощо). Все це може призвести до вибуху міни. Мінімальна безпечна відстань від міни – не менше 300 м.).

✓ Ознакою яких вибухових пристроїв є наявність сторонніх підозрілих предметів на дереві, вікнах, дверях, які можуть бути закріплені за допомогою дроту, скотчу, шпагату чи іншим способом? *(саморобних вибухових пристроїв). Саморобні вибухові пристрої використовують з метою проведення теракту, вбивства чи психологічного впливу на окремих людей, груп або суспільство. Часто приводяться в дію за допомогою мобільного телефону. Зазвичай їх маскують під знайомі предмети побуту: сумка, дипломат, валіза, пакунок, коробка, іграшка, цукерки, книжка тощо. СВІ можуть містити вибухову речовину, руйнівні, смертоносні, токсичні, запалювальні, піротехнічні матеріали або хімікати, призначені для того, щоб знищувати, калічити, відволікати або тероризувати. Можуть включати елементи з військових запасів, проте, як правило, виготовляються із невійськових компонентів.*

Заключне слово. Завжди пам'ятаймо, що ті, хто встановив міни чи ВВП, зробили все можливе, щоб їх не можна було помітити, а тим більше знешкодити. Міни дуже небезпечні! Вони можуть вбити чи покалічити людину. Не має значення, чи протипіхотна, чи протитранспортна міна, не можна торкатися й навіть наближатися до неї. Пам'ятайте, завжди та всюди потрібно бути більш уважними. Адже навіть у тих місцях, які раніше були знайомими та безпечними, тепер може чатувати небезпека. Єдиний спосіб врятувати своє життя – не підходити близько до територій, на яких можуть бути міни чи ВВП та ніяким чином не контактувати з невідомими підозрілими предметами. У Вас є тільки один шанс на правильний вчинок, другого – міна Вам не дасть. Зайва цікавість та недотримання правил поведінки можуть призвести до найгірших та не виправних наслідків – втрати життя чи каліцтва.

Дотримання правил безпеки під силу кожному. Тож зробіть усе можливе, щоб зберегти життя та здоров'я своє, рідних і близьких.

Список використаних джерел:

1. Мінна безпека не без пека»: посібник для дітей про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/minna-bezpeka-ne-bez-peka-posibnik-dlya-ditej-pro-pravila-povedinki-z-vibuhonebezpechnimi-predmetami>
2. Навчаємося мінної безпеки всією родиною. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/mine-safety-for-the-family>
3. Мінна безпека – рекомендації та готові матеріали для викладання. URL: https://znayshov.com/News/Details/minna_bezpeka_E28094_rekomendatsii_ta_hotovi_materialy_dlia_vykladannia
4. Інформування про мінну небезпеку. URL: <https://dsns.gov.ua/protiminna-diyalnist/informuvannya-pro-minnu-nebezpeku>
5. Пам'ятка щодо правил поведінки (порядку дій) населення у разі виявлення підозрілого об'єкта, вибухонебезпечного предмета. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/1/1/7/5/8/evgen-informuvannia-pravila.pdf>

ОЛЕНА ДЕНИСЕНКО,

*практичний психолог Стольненського
ЗЗСО I-III ступенів Менської міської ради*

МЕТОДИЧНА СКАРБНИЧКА

«22 ВПРАВИ НА ЗГУРТУВАННЯ ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ»

1. Вправа «Чим ми схожі, а що нас різнить»

Принцип виконання: Об'єднайте клас у дві команди з однаковою кількістю учнів. Кожна команда має утворити коло: перша команда стає всередину колом, а друга – утворює зовнішнє коло.

Учасники обох команд стають так, щоб опинитися обличчя до обличчя з представником іншої команди. Спочатку учасники внутрішнього кола говорять своєму напарнику: «Ми з тобою схожі тим, що...». Після цього учасники зовнішнього кола відповідають «Ми з тобою відрізняємося тим, що...». Після цього всі учні внутрішнього або зовнішнього кола разом роблять крок у певний бік. Після цього діалог кожного школяра повторюється, але вже з іншим учнем.

Вправа продовжується доки учні, обійшовши усіх колом, не опиняться перед тими однокласниками, з якими починали виконувати вправу.

Рефлексія: Ця вправа вчить школярів розуміти, хоча вони всі різні, але їх усіх щось єднає з кожним однокласником.

2. Вправа «У чому ти найкращий»

Принцип виконання: Попередньо кожен учень має написати на аркуші своє ім'я, після чого вчитель збирає усі папірці, складає їх у коробку та ретельно перемішує.

Школярі по черзі витягають папірці навмання та зачитують ім'я однокласника. Трошки подумавши, учні мають пригадати і назвати, які добрі риси характеру притаманні цій дитині, що в неї виходить найкраще за усіх або у чому можна в неї повчитися іншим.

Рефлексія: Ця вправа вчить бачити в оточуючих добре та фокусуватися на кращих рисах характеру однокласників. Якщо певні учні не товаришують один з одним в звичайних умовах, вони можуть і не помічати цього. Виконання ж вправи спонукає замислитись і, можливо, по-іншому поглянути на однокласників.

3. Вправа «Свій серед своїх»

Принцип виконання: Запропонуйте учням об'єднатися у команди за певними ознаками чи уподобаннями. Цю вправу можна виконувати у декількох форматах.

Руханка на дворі чи у спортзалі: Учитель малює на підлозі лінію і пропонує учням швидко зайняти місце праворуч чи ліворуч від неї в залежності від власних уподобань. Після цього називає певну поєднувальну ознаку: «Хай

праворуч стануть ті, хто любить комп'ютерні ігри, а ліворуч прихильники навздоганялок », «Хай ліворуч стануть ті, хто любить фруктове морозиво, а праворуч – біле і шоколадне» тощо. Учні мають швидко перебігти на певний бік від лінії і не зіштовхнутися один з одним, в іншому випадку мають ризик вибути з гри.

Руханка у класі: Діти сидять на своїх місцях за партами. Після того, як вчитель називає певну об'єднувальну ознаку, школярі, які її мають, повинні помінятися місцями, інші не рухаються. Наприклад, «Хай поміняються місцями ті, хто має удома kota» тощо.

Презентація групи: Запропонуйте учням об'єднатися у команди разом зі своїми тезками, або, якщо їх немає, утворити команду «Розмаїття» та створити коротку презентацію, про те, які вони – Сашки, Петрики чи Світлани.

Рефлексія: Вправа дозволяє відчутти дітям, що вони завжди можуть бути певною частиною спільноти за уподобаннями чи об'єднувальними ознаками.

4. Вправа «Реклама»

Принцип виконання: Поєднайте учнів у пари та влаштуйте своєрідне змагання команд. Протягом 5-7 хвилин кожен у парі має дізнатися про хобі напарника, його захоплення, особисті успіхи та інші цікавинки.

Після цього учні мають прорекламувати перед класом своїх напарників по команді, розповівши про їхні найкращі риси характеру, особливі вміння та навички, а також цінність учня як частини команди класу.

Час на рекламу 2-3 хвилини. Перемагає та команда, учасники якої були більш переконливими для аудиторії.

Рефлексія: Ця вправа допомагає школярам більше дізнатися про захоплення один одного та напрацювати навичку фокусування на кращих рисах однолітків, а також сприяє розумінню, що клас – команда, а кожен учень – її частина.

5. Вправа «Наш клас»

Принцип виконання: Об'єднайте клас у команди по 5-6 учнів, роздайте аркуші ватману і кольорові фломастери. Запропонуйте школярам усередині

команди дібрати разом метафоричну асоціацію, як вони уявляють клас та створити відповідний малюнок (наприклад, сонячна система, зоряне небо, пташиний базар тощо). Після цього кожна команда презентує свій малюнок і обґрунтовує, чому вибрано саме таку метафору.

Рефлексія: Ця вправа спонукає замислитись, що клас – у першу чергу колектив, що має свої особливості, завдяки кожному учню, який є частиною цієї спільноти.

6. Вправа «Пазли»

Принцип виконання: Об'єднайте учнів у команди по 4-5 осіб та запропонуйте разом зібрати пазл швидше за команд-суперників.

Рефлексія: Виконання цієї сприяє напрацюванню навички командної взаємодії задля досягнення спільної мети. Після виконання вправи обговоріть з учнями, чи складно їм було працювати разом, чи можна було б пришвидшити досягнення мети і як саме, а також поміркуйте разом про те, як можна швидше досягнути успіху – одному чи у команді.

7. Вправа «Потрібний колір»

По команді ведучого діти повинні якнайшвидше торкнутися предмета потрібного кольору. Не можна торкатися до себе! Тож кольори слід шукати на однокласниках або предметах в кімнаті. Гра «на виліт»: та дитина, яка знайшла потрібний колір останньою, вибуває з гри. Далі ведучий озвучує нові кольори чи відтінки.

8. Вправа «Роботи»

Гра на роботу в парах. Серед дітей обирається для участі 2-3 пари. Одна дитина в кожній парі – робот, а друга – комп'ютер. Робот може виконувати лише те, що наказує йому комп'ютер. При цьому в робота зав'язані очі. Завдання пари – виконувати озвучені завдання. Наприклад, перекласти зошита однокласника з парти в книжкову шафу. Перемагає та пара, яка працювала злагоджено та виконала завдання найпершою.

9. Вправа «Хаос»

Усі учасники стають в коло. Завдання – перекидати м'ячик одне одному в хаотичному порядку таким чином, аби він побував в руках кожної дитини лише раз. Коли завдання виконано, в гру додається новий предмет. Наприклад, іграшка. Діти повинні тримати ритм, швидко перекидати предмети одне одному й не передавати їх двічі одній людині. У кожного учня в руках повинен побувати і м'яч, й іграшка. Далі гра ускладнюється – і вводиться третій предмет. Гра триває до моменту, доки діти не зіб'ються з ритму. Кількість предметів не обмежена. Такі ігри можна проводити в якості розминки.

10. Вправа «Молекули»

Мета гри – навчити дітей згуртовуватися. Кожній дитині класу видається папір, на якому зображена лише одна літера. Найчастіше вживані букви (о, а, і) можуть повторюватися в декількох учнів. Учитель дає завдання. Наприклад, зібрати слово, що означає столицю України. На виконання завдання в учнів є лише 1 хвилина. Діти повинні швидко визначитися, у кого які літери, а потім вишукатися в правильному порядку, аби утворити слово «КИЇВ». При оголошенні нового завдання щоразу вчитель перемішує літери та повторно видає їх учням.

11. Вправа «Будуємо цифри»

Гарна гра на координацію та вироблення звички не штовхатися. Учитель ділить клас на 2 команди. Оголошує цифру та фіксує відлік часу в 1 хвилину. Діти повинні вишукатися таким чином, аби утворити зображення названої цифри. Перемагає команда, яка зробила це швидко та рівно – усі «елементи» і цифрі повинні стояти рівненько, близько одне до одного.

12. Вправа «Черевики»

Всі учасники знімають своє взуття і складають його в центр. Потім розкладають в різні кінці кімнати. Встають, беруться за руки.

Завдання: кожен повинен взутися, не відпустивши рук. Якщо коло рветься, все починається спочатку. При першій спробі більшість прагне знайти своє взуття. Але дуже швидко все розуміють, що без спільних дій нічого не вийде. Якщо у декого черевики зі шнурками – тут без допомоги не обійтися. Вправа

досить складна .У дітей відразу можливо не вийде і доведеться починати все спочатку. Необхідна підтримка з боку вчителя: «спробуємо, і у нас все вийде!». Після виконання вправи необхідно обговорення: чи задоволені вони тим, як виконали вправу, хто допомагав, кому допомагали, що забезпечило успішне виконання вправи.

13. Вправа «Фігура»

Всі учасники стоять в колі і тримаються за руки. Ведучий називає будь-яку фігуру (коло, квадрат, трикутник). Завдання учасників – без слів зробити цю фігуру, не розриваючи рук. Після виконання вправи відбувається обговорення.

14. Вправа «Болото»

Потрібен інвентар: «купини» – папір форматом А3 – кілька штук в залежності від розмірів приміщення. «Купини» прикріплюються до підлоги скотчем на відстані середнього кроку один від одного. Група стає в ряд, беруться за руки, і виходить ланцюжок. Необхідно перейти через «болото» по «купинах», не розірвавши ланцюжка. Якщо хтось наступить на болото, вправа починається спочатку. По завершенню можна провести обговорення, задавши запитання на кшталт «Чи було складно?», «Що сподобалося?», «Що не сподобалося?».Звернути увагу на те, що відбувалося з групою – як домовлялися, хто керував, хто допомагав тощо.

15. Вправа «Пори року»

Учасники мовчки об'єднуються в групи за порами року відповідно до дати народження. Потім кожна група пантомімічно зображує свою пору року, завдання інших – вгадати її.

16. Вправа «Пошук спільного»

Група об'єднується в пари, члени якої знаходять певну кількість загальних ознак (в одязі, звичках, рисах характеру тощо), потім двійки об'єднуються в четвірки з тією ж метою і т.д. Ведучий на свій розсуд може зупинити процес на четвірках, вісімках тощо.

17. Вправа «Імена-якості»

Кожен придумує певну якість особистості, рису характеру і т.д., що починається на ту ж букву, що і ім'я (наприклад, Лариса – любов, Сергій – скромність), яке він міг би привнести в цю групу сьогодні.

18. Вправа «Я ніколи не ...»

Учасники по черзі говорять фразу, що починається зі слів «Я ніколи не ...» (наприклад, «Я ніколи не стрибав з парашутом»). Решта учасників загинають по одному пальцю на руці, якщо для них твердження неправильне (тобто вони, наприклад, стрибали з парашутом). Виграє той, у кого залишиться останній не загнутий палець на руках. Ведучий заздалегідь говорить, що фрази повинні відповідати реальності, і пальці загинати треба по чесному.

19. Вправа «Я дарую тобі...»

Принцип виконання: Запропонуйте школярам сісти колом та зробити один одному подарунок у вигляді позитивних емоцій. Наприклад, ось так: торкнутися рукою плеча сусіда і сказати «Я дарую тобі посмішку/добрий настрій/впевненість у своїх силах/відчуття своєї унікальності» тощо.

Рефлексія: Поясніть учням, що слова мають виняткову силу, як погані, так і добрі. Добрими словами ми можемо підбадьорити один одного, покращити настрій, а поганими – навіть скалічити (ймовірно, ви бачили документальний фільм «Вода» або окремі змістовні уривки з нього?).

Ця вправа стане позитивним завершенням уроку-виховної години, впродовж якого учні виконували вправи для згуртування колективу.

20. Скелелаз

Група вибудовується в одну щільну шеренгу, яка зображує «скелю» з нерівностями і «корчами» – виступаючими вперед руками і ногами. Кожен учасник послідовно проходить уздовж цієї «скелі». Гра проходить найцікавіше, якщо «скеля» розташовується на краю невеликого узвишся (наприклад, на двох-трьох складених впритул гімнастичних лавках). В такому випадку, ведучому слід передбачити страховку учасників. Гру можна проводити і на рівній поверхні, тоді лінія, по якій стоїть шеренга, символізує обрив, і наступати за неї не можна.

21. Друкарська машинка

Учасникам загадується слово або фраза. Букви, що становлять текст, розподіляються між членами групи. Потім фраза повинна бути сказана якомога швидше, причому кожен називає свою букву, а в проміжках між словами всі плескають у долоні.

22. Відзеркалювання

Інструкція: Виконайте чотири нескладних завдання, точніше, зімітуйте їх виконання. Завдання такі:

- пришиваємо гудзик;
- збираємося в дорогу;
- печемо пиріг;
- виступаємо в цирку.

Особливість цих завдань в тому, що кожне з них учасники будуть виконувати попарно, причому партнери встануть один проти одного, і один з них стане на час дзеркалом, тобто буде копіювати всі рухи свого партнера. Потім партнери поміняються ролями.

1. Зв'язування групи. Група стоїть у колоні по одному, в лівій руці у кожного протягнутий уздовж групи тонкий канат. Учасникам дається завдання щільно скрутитися за годинниковою стрілкою в «рулет», після чого ведучий обв'язує групу кінцем, який залишився на рівні пояса. В такому стані групу просять переміщатися по приміщенню за траєкторією, що задається ведучим.

Іноді дається додаткове завдання: в процесі переміщення кожен з учасників говорить три цікаві факти про себе, а після завершення вправи інші учасники згадують ці факти. Ведучому слід уважно стежити за траєкторією руху групи, щоб уникнути зіткнення учасників з нерухомими предметами. Час виконання: 2-3 хвилини.

2. Повторення рухів. Учасники стають в коло, ведучий виходить за двері. З решти учасників вибирається один «законодавець моди», який буде придумувати і виконувати будь-які нескладні фізичні вправи, а всі решта – повторювати за ним. Кожні 10-15 секунд він змінює рухи, інші, помітивши це, теж починають копіювати нові рухи. Коли «законодавець моди» обраний і почалося виконання

вправи, ведучого звуть назад в приміщення, його завдання – шляхом спостереження встановити, за ким саме учасники повторюють рухи.

Список використаних джерел:

1. Інтернет-ресурс. URL: <https://vseosvita.ua/library/dytiachi-ihry-dlia-zhurtuvannia-dytiachoho-kolektyvu-565718.html>
2. Інтернет-ресурс. URL: <https://dytpsyholog.com/2016/07/29/7>
3. Інтернет-ресурс. URL: <https://teach-hub.com/treninhovi-vpravy-dlya-zhurtuvannya-shkolyariv/>

ТЕТЯНА ШЕВЧУК

**ЗВІТ ДИРЕКТОРА НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
ЛІЦЕЮ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
ЗА 2022-2023 Н. Р.**

У 2022-2023 н. р. діяльність ліцею була спрямована на виконання законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Освітньої програми, плану роботи на 2022-2023 навчальний рік. Заклад працював над реалізацією системи забезпечення якості освітньої діяльності за напрямом «Оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників», продовжив роботу над науково-методичною темою ліцею «Соціалізація ліцеїстів в умовах профільної середньої освіти» та формуванням життєвих компетентностей учнів. Основним завданням педагогічного колективу було забезпечення якісної освіти, створення необхідних умов для всебічного розвитку та соціалізації ліцеїстів в умовах змішаного навчання.

У закладі працювало 16 непедагогічних та 38 педагогічних працівників: 21 спеціаліст вищої категорії; 7 спеціалістів першої категорії; 4 спеціалісти другої категорії; 4 – «спеціаліст», 2 керівники гуртків, із них: 2 доктори наук, професори кафедр НДУ імені Миколи Гоголя; 8 кандидатів наук, доцентів НДУ імені Миколи Гоголя; 4 Відмінники освіти України; 14 вчителів-методистів; 4 старші вчителі; 4 лауреати Премії імені Софії Русової; 1 лауреат Премії

Верховної Ради України; двоє педагогів перебувало у відпустці без збереження заробітної плати, один – по догляду за дитиною, один – мобілізований.

Методична та виховна робота, виконання планів, ведення документації узагальнено наказами по ліцею Із 31 серпня 2023 р. по 01 червня 2023 р. було підготовлено наказів з основної діяльності – 255, із кадрових питань – 128, вихідної документації – 350, опрацьовано 410 документів вхідної документації. Згідно з планом роботи на 2022-2023 н.р. проведено 2 спільні засідання ПР і РЛ, 8 засідань ПР, 11 нарад при директорові, 4 засідання АК, по 4 – ПК та НМР. В умовах змішаного навчання в управлінській діяльності використовувались технології дистанційної комунікації.

Адміністрацією було визначено питання, які є ключовими у процесі роботи: система забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти; безпека життєдіяльності учасників освітнього процесу; організація роботи в умовах змішаного навчання із застосуванням технологій дистанційного навчання, харчування учнів, медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням; атестація педагогічних працівників; підвищення кваліфікації педагогів; науково-методичний та психологічний супровід освітнього процесу; науково-методична робота педагогів; робота з обдарованими учнями; діяльність учнівського самоврядування та Ради профілактики; співпраця з батьківською радою та благодійним фондом «Ніжен».

Для здійснення внутрішнього моніторингу якості освіти вивчався рівень навчальних досягнень учнів шляхом проведення директорських контрольних робіт у формі НМТ: з української мови, математики, історії України, англійської мови – в усіх класах. Вивчався стан викладання та рівень навчальних досягнень учнів з мистецтва, німецької мови, української літератури, зарубіжної літератури, фізики і астрономії, громадянської освіти. Результати узагальнені у наказах по ліцею та розглядалися на засіданнях педагогічної ради.

Протягом року діяли чотири предметні кафедри, основним завданням яких було удосконалення методики проведення освітніх заходів та фахової

майстерності. Упродовж року педагоги та учні були учасниками науково-практичних конференцій, семінарів, вебінарів, марафонів, фестивалів, конкурсів, творчих проєктів різних рівнів, маємо 26 публікацій педагогів та 4 публікації учнів під керівництвом учителів.

На виконання плану роботи над науково-методичною темою організовано та проведено науково-практичний семінар «500 метрів 300-літньої історії: українська культурна традиція у формуванні емоційно-вольової сфери людини», засідання педагогічної ради «Про роботу педколективу з формування емоційно-вольової сфери ліцеїста», педчитання «Григорій Сковорода: емоційний інтелект як один із компонентів успішної особистості людини». За результатами проходження педагогами онлайн-курсів «Цифрові інструменти Google для освіти» ліцей отримав статус «Заклад освіти – учасник програми Google for Education».

Значна увага приділялась питанню поширення досвіду роботи педагогів, було видрукувано два Науково-методичних Вісники ліцею № 2(22), №1(23), XVIII збірку учнівських поезій «Стежка до Шевченка», активно використовувалися можливості сайту ліцею та соцмережі.

Поширенню педагогічного досвіду роботи сприяла участь працівників у фахових заходах. Протягом навчального року вчителі ліцею були фасилітаторами, членами журі різних конкурсів: Ю. Давиденко – член журі міського етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАНУ; Л. Павлюк – фасилітатор спільного проєкту МОНУ та Британської Ради в Україні «Навчання англійської мови у новому контексті – базова середня освіта» відповідно до концепції «Нова українська школа», член журі III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з англійської мови; Т. Шмаглій – член журі III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики.

Педагоги Л. Павлюк, Т. Шмаглій діляться досвідом роботи у власних блогах.

Продовжило роботу ліцейське наукове товариство «Інтелектуал» (керівник С. Карпенко), до складу якого входять 14 учнів. У цьому році за

результатами ліцейського етапу Конкурсу МАНУ для участі у II етапі конкурсу-захисту направлено 8 учасників, переможцями стали – 7: диплом I ступеня – 4 учні, II ступеня – 1, III ступеня – 3, на III етапі Бутурлим Ганна (науковий керівник Н. Бойко) виборола диплом I ступеня, Бобчинець Діана (науковий керівник М. Потапенко) виборола диплом III ступеня. Згідно з планом роботи закладу організовано та проведено ліцейський етап всеукраїнських олімпіад із навчальних дисциплін, за результатами якого 26 ліцеїстів дистанційно, на базі ліцею, взяли участь у III етапі та отримали 14 дипломів: I ступеня – 5 (астрономія – 2 дипломи (Волощенко М., Шевченко Р., учитель А. Євтушенко), німецька мова – 2 дипломи (Шимко О., Косаківська П., учитель Н. Фесенко), англійська мова – 1 диплом (Примоченко В., учитель Л. Петренко), II ступеня – 3 (біологія – 1 диплом (Шрамко А., учитель Ю. Паливода), географія – 1 диплом (Руденко А., учитель І. Гах), англійська мова – 1 диплом (Волощенко М., учитель Л. Павлюк), III ступеня – 6 (хімія – 2 дипломи (Колесник М., Шрамко А., учитель Н. Мазур), фізика – 1 диплом (Барановський Д., учитель А. Євтушенко), математика – 1 диплом (Якименко Є., учителі Т. Шмаглій, Л. Бойко), географія – 1 диплом (Якименко Є., учитель І. Гах), англійська мова – 1 диплом (Денисайко А., учитель Л. Павлюк).

Шевченко Роман та Волощенко Максим узяли участь у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з астрономії, який відбувся у м. Чернігів.

Учениці ліцею стали переможницями II (міського) етапу XIII Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка – учениця 11 класу української філології Проценко Вероніка (I місце; учителі Ю. Бондаренко, Н. Івахно) та учениця 10 класу іноземної філології Литовченко Сніжана (III місце, учителі О. Капленко, А. Кайдаш), Іванова Вікторія посіла III місце на міському етапі XIII Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика; Кішка Тетяна стала переможницею міського етапу XIII Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості «Об'єднаймося ж, брати мої».

Успішно працює наукове товариство «Юних філологів» (керівники А. Кайдаш, Н. Івахно). Дистанційно було проведено XVIII Регіональний конкурс учнівської творчості «Стежка до Шевченка». Сорок один учасник представив свою творчість у номінаціях «ПОЕЗІЯ» («Середні класи», «Старші класи»), «Старші класи» в номінації «ПРОЗА»; окремі номінації: «Серйозне – по-ліричному», «Невтомність у пошуках», «Прагнення до філософського осмислення дійсності». За рішенням журі Конкурсу грамотами нагороджені 14 учасників (34% від загальної кількості): три – I ступеня, п'ять – II ступеня, шість – III ступеня, шість учасниць отримали окремі номінації.

Із метою розвитку інтересу до вивчення навчальних предметів упродовж року в ліцеї проведено 12 предметних тижнів. Протягом семестру учні відвідували: спецкурси («Іноземна мова у професійному самовизначенні», «Розв'язування задач з параметрами», «Українознавство», «Підготовка до ДПА та ЗНО з фізики»); факультативи («Дебати (англійська мова)», «Стилістика української мови», «The key to Success»); гуртки за інтересами («Основи учнівського самоврядування», «Німецька мова у професійному самовизначенні», «Що? Де? Коли?», «Влучний стрілець», «Юні екскурсоводи», «Особиста гідність. Громадянська позиція», «Основи синтаксису», «Мистецтво слова»).

За погодженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації освітній процес упродовж навчального року проходив у змішаній формі, було встановлено тривожну сигналізацію, використовувався фонд укриття, що належить НДУ імені Миколи Гоголя. У II семестрі через складну безпекову ситуацію було організовано освітній процес з використанням технологій дистанційного навчання з 22 по 24 лютого 2023 року (наказ від 22 лютого 2023 № 44-Н), з 09 по 10 березня 2023 року (наказ від 09 березня 2023 №60-Н), з 04 по 12 травня 2023 року (наказ від 08 травня 2023 № 82). У зв'язку з довготривалими нічними повітряними тривогами педагогічною радою було прийнято рішення визначити форму організації освітнього процесу – дистанційно асинхронно, якщо сигнал «Повітряна тривога» або «Відбій

повітряної тривоги» прозвучав після 24.00 (кількість занять залежала від часу перебування учнів в укритті) (наказ від 21 лютого 2023 №43-Н). Навчальні заняття відбувалися згідно з затвердженим розкладом. Під час використання технологій дистанційного навчання освітній процес було організовано на єдиній платформі Google Workspace for Education та з додатковим використанням Zoom, Skype, Instagram, Google, заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів, ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою, використання безкоштовних вебсерверів та платформ Google, електронної пошти та ін.

У закладі станом на 01 вересня контингент складав 180 учнів, на кінець навчального року – 179. Учениця класу української філології була відрахована зі складу ліцеїстів за заявою матері як така, що виїхала закордон на постійне місце проживання. Проаналізовано показники навчальної діяльності: 151 учень (84%) закінчив навчальний рік на високому та достатньому рівнях, 28 учнів (16%) – на середньому.

За результатами річної атестації 17 учнів нагороджено **золотою медаллю** «За високі досягнення у навчанні»: Лубенець Руслану, Мехед Вікторію, Немченка Арсенія, Шевченка Дмитра, Гречуху Світлану, Нечепу Анну, Прощенко Вероніку, Бобчинець Діану, Буряк Вікторію, Данько Яну, Примоченко Вікторію, Руденко Анастасію, Сукач Віту, Сидоренко Вікторію, Федорець Вікторію, Шимко Ольгу, Яковлеву Аню; 9 учнів – **срібною медаллю** «За досягнення у навчанні»: Дорошенко Вікторію, Динник Анастасію, Іванову Вікторію, Кузуб Дарину, Козачук Валерію, Кулинка Вадима, Шевченка Андрія, Гудименко Дарію, Бойко Валерію; 21 учень отримав **Похвальні листи** «За високі досягнення у навчанні»: Авраменко Анастасія, Гусева Даша, Євглевська Анна, Золотар Анна, Крупенко Данило, Крупенко Денис, Новожилова Катерина, Ракоїд Марія, Харицька Злата, Божий Максим, Бровко Валерія, Волощенко Максим, Кияшко Іван, Костянко Максим, Малашенко Вікторія, Музиченко Данило, Потороча Владислав, Пушанко Богдан, Хомич Ангеліна,

Череп Дар'я, Якименко Єлизавета; 57 – **Похвальні грамоти** за особливі досягнення у вивченні окремих предметів: математичний клас – 23, іноземної філології – 22, української філології – 12; дипломами переможців конкурсу «**Ліцейський Олімп**» нагороджено 24 учні.

Виховна робота в класних колективах проводилася з урахуванням індивідуальних здібностей, інтересів, потреб учнів. Відбувалися години спілкування, велася профілактична робота, здійснювався контроль за чистотою й порядком у ліцеї. Із метою посилення контролю за збереженням життя і здоров'я учасників освітнього процесу напередодні канікул проводились інструктажі з питань дій у випадку надзвичайних ситуацій, дій у разі оголошення про загрозу виникнення надзвичайної ситуації, у тому числі сигналу «Повітряна тривога», про дотримання правил пожежної, техногенної безпеки та безпеки дорожнього руху, профілактики шлунково-кишкових захворювань, дотримання правил гігієни у період поширення епідемічних захворювань, при користуванні громадським транспортом, правил поведінки на річках і водоймах, поведінки в умовах підвищення температури, попередження випадків перегрівання на сонці, поведінки в громадських місцях з незнайомими людьми та підозрілими предметами, роз'яснювальної роботи щодо правил поведінки при виявленні різних вибухонебезпечних предметів, мінної безпеки, використання піротехніки, порядку дій за сигналами оповіщення, під час ракетно-артилерійських обстрілів, порядку надання домедичної допомоги постраждалим внаслідок нещасних випадків, щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції (COVID-19), дотримання правил респіраторної гігієни та протиепідемічних заходів. Проведено з учнями цільові інструктажі з безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності: про дотримання правил пожежної безпеки, електробезпеки, безпеки дорожнього руху, поведінки в громадських місцях, поведінки з незнайомими людьми та предметами, порядку дій у випадку надзвичайних ситуацій тощо, організовано медогляд ліцеїстів спеціалістами Чернігівської обласної дитячої лікарні

Протягом року відбувалися загальноліцейські заходи: вечори знайомств між учнями 10 та 11 класів, музичне вітання до Дня учителя, новорічна вистава для вихованців Ніжинського центру соціально-психологічної реабілітації, флешмоб до Дня вишиванки, Свято Останнього дзвоника, Свято вручення документів про освіту, спортивні змагання, навчальне заняття спільно зі слухачами ШМЛ. Значна увага приділялась участі учнів у заходах національно-патріотичного спрямування, була організована профорієнтаційна робота, що включала зустрічі з випускниками ліцею – студентами, представниками закладів вищої освіти, працівниками Ніжинського молодіжного центру, членами Молодіжної Ради Ніжинської міської ТГ, Ніжинського районного Управління Головного управління ДСНС України в Чернігівській області.

В урочистій атмосфері на святі Останнього дзвоника учням було вручено 42 дипломи та сертифікати, відзначено Подяками закладу 14 працівників ліцею та 57 батьків учнів.

Протягом року покращено матеріально-технічну базу закладу, придбано предмети, матеріали, обладнання та інвентар.

З 01 червня 2022 по 31 травня 2023 року за рахунок коштів **загального фонду** бюджету профінансовано витрати на загальну суму 1876,16 тис. грн., в т.ч. :

1. Предмети, матеріали, обладнання та інвентар – 40,2 тис. грн. (бланки 0,7 тис. грн., канцтовари – 6,2 тис. грн., пожежний інвентар – 6,1 тис. грн., маршрутизатор Ubiquiti ER-6P – 12,2 тис. грн., електрообладнання (лампи, світильники) – 5,5 тис. грн., замки 2,3 тис. грн., будівельні матеріали (фарби, щітки, валики, і т.п.) – 7,2 тис. грн.

2. Медикаменти для кабінету медсестри – 15,2 тис. грн.;

3. Послуги харчування учнів – 1455,06 тис. грн.;

4. Інші послуги – 132,3 тис. грн. (оренда майна – 70,6 тис. грн., телефон – 1,2 тис. грн., обслуговування комп'ютерів – 29,8 тис. грн., оплата послуг – 5,6 тис. грн. («Інтернет»); дератизація – 2,3 тис. грн., установка тривожної сигналізації – 8,3 тис. грн., поліція охорони – 0,8 тис. грн.; доступ до

електронних видань – 4,8 тис. грн.; участь у семінарі – 1,6 тис. грн.; ремонт та заправка картриджів – 4,7 тис. грн.; послуги програмного забезпечення та придбання електронних ключів – 0,9 тис. грн., перезарядка вогнегасників – 1,7 тис. грн.);

5. Відрядження – 4,6 тис. грн.;

6. Енергоносії (тепло, електроенергія, вода) – 228,8 тис. грн.

Станом на 01.06.2022р. на **спецрахунку ліцею в казначействі** залишок коштів становив 30217,04 грн..

Надійшло плати за **додаткові освітні послуги на спец рахунок – 236,8 тис. грн.**

За рахунок коштів спеціального фонду бюджету профінансовано витрати на загальну суму **241,3 тис. грн.**, в т.ч.: заробітна плата – 222,9 тис. грн.; енергоносії (тепло, електроенергія, вода) – 9,7 тис. грн.; страхування майна – 4,5 тис. грн; доступ до інформаційних ресурсів – 3,3 тис. грн.; конверти, марки – 0,9 тис. грн. **Залишок коштів на спеціальному рахунку – 25747,38 грн.**

Станом на 01.06.2022 р. на **благодійному рахунку ліцею в казначействі** залишок коштів становив **45168,84** грн..

Надійшло коштів за період із 01.06.2022 року по 31.05.2023 року – **180,00 грн.**

За кошти з **благодійного рахунку в казначействі** профінансовано витрати на загальну суму **45,1 тис. грн.**, в т.ч. (світильник світлодіодний LEBRON L-LPO 36Вт 1,2м- 0,8 тис.грн., точка доступу Ubiquiti UniFi Wi-Fi 6 Pro - 9,2 тис. грн.; інжектор PoE FoxGate 802,3 – 2,1 тис. грн.; точка доступу Ubiquiti UniFi Wi-Fi 6 Long-Range 2 шт. – 20,4 тис. грн; вентилятор осьовий Вентс 150 Квайт 2 шт – 7 тис. грн.; кабелі (Кабель UTP CAT5e 100м, Кабель OLFLEX SMART 108 2*2,5) -5,6 тис. грн.)

Залишок коштів на 10.06.2023 р. на благодійному рахунку в казначействі – 265,84 грн.

Отримано **благодійної допомоги: ВСЬОГО – 624 тис. грн. в натуральній формі**

- від «Ukraine House DC Foundation» ноутбуки HP 255 G8 в кількості **20 шт.** загальною вартістю **390 тис. грн.**

- від **Центру матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітніх закладів» Чернігівської обласної ради** ноутбуки Lenovo ChromeBook300e в кількості **10 шт.** на суму **54,6 тис. грн.**, бойлери в кількості **2 шт.** на суму **9,8 тис. грн.**

- від «**Благодійний фонд «Підтримую добрі справи»** у вигляді гнучких пластикових рефлекторних пов'язок в кількості **179 шт.** загальною сумою **4,5 тис. грн.**

- гуманітарна допомога від **ГО «Чернігівський громадський комітет захисту прав людини»** у вигляді гігієнічних наборів для установ у кількості **6 шт.** загальною вартістю **107,9 тис. грн.**

- **від батьківського комітету ліцею:**

- **через БФ «Ніжен»:** фарби, емаль, ґрунтівка в кількості 8 од. загальною вартістю 1,7 тис. грн. , шкільні журнали в кількості 6 шт. загальною вартістю 1,3 тис. грн., «Науково-методичний вісник» в кількості 13 шт. на суму 2,8 тис. грн. , точка доступу Ubiquiti UniFi Wi-Fi 6 Pro в кількості 1 шт. вартістю 9,2 тис. грн., блок живлення Ubiquiti EP-54V-72W в кількості 1 шт. вартістю 9,4 тис. грн., лампи 12-48 вольт e27 з патронами e27 в кількості 3 шт. вартістю 1,3 тис. грн., термопот Magio MG-968 в кількості 1 шт. вартістю 2,5 тис. грн. **(всього- 28,2 тис. грн.)**.

- **від батьківського комітету ліцею:** лампи настільні в кількості 3 шт. загальною вартістю 1,5 тис. грн., плакат «Гордість ліцею» вартістю 0,4 тис. грн., біотуалет вартістю 5,3 тис. грн., відра у кількості 3 шт. загальною вартістю 0,4 тис. грн., акумулятор вартістю 2,2 тис. грн. та комплектуючі до акумулятора вартістю 0,3 тис. грн., точка доступу Ubiquiti UniFi Wi-Fi 6 Pro в кількості 1 шт. вартістю 9,2 тис. грн., інжектори PoE FoxGate 802.3 af/at/bt 75 Wt в кількості 2 шт. загальною вартістю 4,2 тис. грн., сантехнічне (крани, труби, фітінги) та електричне (кабелі, вимикачі) обладнання для поточного ремонту – 5,5 тис. грн. **(всього – 29,0 тис. грн)**.

Станом на 01.06.2022 р. залишок коштів на рахунку БФ «Ніжен» становив **23712,38** грн. Надійшло із 01.06.2022 р. – **10.5** тис. грн. На **01.06.2023** р. залишок коштів на рахунку БФ «Ніжен» – **5976,66** грн.

Плануємо працювати у 2023-2024 н.р. над такими питаннями:

- забезпечити зворотній зв'язок та конструктивну комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу (важливість вибору очної форми навчання та взаємної відповідальності);
- активізувати роботу з використання в освітньому процесі Chrome OS;
- здійснення моніторингу якості навчання.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ ДО «НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ВІСНИКА НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 17 вересня 2012 р.

До друку приймаються наукові статті, методичні розробки уроків науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та вчителів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, професійно-технічних училищ тощо.

Збірник формується з таких секцій:

- гуманітарні науки;
- природничо-математичні науки;
- соціально-психологічна та виховна робота.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ:

- врахування основних елементів: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання поставленої проблеми; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі; список використаних джерел.

- **список використаних джерел** оформлюється відповідно до вимог, розроблених у 2015 році Національним стандартом України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Зразки оформлення за покликанням: <https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/02/pryklady-oformlennja-bibliografichnoho-opysu-zhidno-dstu-8302.pdf>

ВИМОГИ ДО ПОДАЧІ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ:

- матеріали подаються у форматі .doc;
- обсяг – не більше 12 сторінок формату А4;
- шрифт – Times New Roman, кегль – 14, інтервал між рядками – 1,5, поля – 20 мм;
- нумерація сторінок не виставляється.

Після назви статті (всі слова з великої літери) зазначте повністю прізвище, ім'я, по батькові, звання, посаду та місце роботи автора.

ПОДАЮЧИ МАТЕРІАЛИ ДО ДРУКУ, ВИ ДАЄТЕ ЗГОДУ НА ОБРОБКУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ».

*Додаткова інформація: гонорар за публікацію не сплачується; матеріали підлягають внутрішньому рецензуванню, яке здійснюють члени редакційної колегії та фахівці відповідної галузі; редакція залишає за собою право на редагування та відхилення статей; автор несе відповідальність за дотримання правил та норм академічної доброчесності (правильність і достовірність викладеного матеріалу, точність фактів (даних) та якість перекладу цитат з іншомовних джерел (за наявності)). Передрук опублікованих матеріалів збірника здійснюється тільки з дозволу автора та редакції

Листування з авторами ведеться на сторінках збірника.

Науково-популярне видання

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК
НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Видано в авторській редакції

Укладач: Н. Івахно

Науково-методичний збірник. 2023. Випуск 2 (23).

Верстка, макет: *Н. Івахно*

Дизайн обкладинки: *Л. Лисенко*

Підписано до друку р. Формат 60x84/8. Папір офсет.
Гарнітура Times. Ум. др. арк 14,76. Обл.-вид. арк. 4,47.
Тираж 300 прим. Зам.№

Видавець ПП Лисенко М.М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області,
вул. Шевченка, 26 В.
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.